

שבת פרק שני במה מדליקין

(שבת כ, ב)

משנה :

במה מדליקין (לעשות פתילה) ובמה אין מדליקין?
אין מדליקין לא בלכש ולא בחוסן ולא בכלך ולא בפתילת האידן
ולא בפתילת המדבר ולא בירוקה שעל פני המים. (כל הני דמתניתין מפרש בגמרא)

ולא בזפת, ולא בשעוה, ולא בשמן קיק, ולא בשמן שריפה, ולא
באליה, ולא בחלב; (לאו לענין פתילה אלא לתת במקום שמן; וכל הני - מזפת ואילך - פסולי
שמנים הן);

נחום המדי אומר: מדליקין בחלב מבושל.
וחכמים אומרים: אחד מבושל ואחד שאינו מבושל - אין מדליקין בו.

גמרא :

לכש = שוכא דארזא.

שוכא דארזא? עץ בעלמא הוא (ופשיטא דלא חזי לפתילה, אלא למדורה)!?
בעמרניתא דאית ביה (כמין צמר יש בין קליפתו לעצו).

ולא בחוסן :

אמר רב יוסף: נעורת של פשתן.

אמר ליה אביי: והכתיב (ישעיהו א, לא) והיה החסון לנעורת [ופעלו לניצוץ ובערו שניהם יחדו
ואין מכבה] <מכלל דחוסן לאו נעורת הוא> (והיה החסון לנעורת. אלמא חסון לאו נעורת
הוא) !?

אלא אמר אביי: כיתנא דדייק [שדשו אותו] ולא נפיץ [אך טרם הפרידו
את הסיבים] (דכיון דלא נפיץ - אין שמן נמשך אחריו). (נפיץ = קרפר"י; ונעורת [עשויה] מן הדק שבן,
והכי קאמר קרא: פשתן החזק יהפך לנעורת, כלומר: הגבור יהיה חלש).

ולא בכלך :

אמר שמואל: שאלתינהו לכל נחותי ימא ואמרי לי 'כולכא' שמיה.
רב יצחק בר זעירא אמר: גושקרא (פסולת של משי העשוי ככובעים, והוא בית התולעת
וקורין לו פולוי"ל, ונופצים אותו [מפרידים את הסיבים] וטווהו ועושה ממנו בגד, ואסור לעשות ממנו
פתילה, כדאמר בכל פסולי פתילות דמתניתין, שהאור מסכסכת בהן: קופצת ונפסקת, ואין השלהבת עומדת
במקומה).

רבין ואביי הוו יתבי קמיה דרבנא נחמיה, אחוה דריש גלותא;
חזייה דהוה לביש מטכסא (לבוש העשוי מאותו כלך); אמר ליה רבין לאביי:
היינו 'כלך' דתנן!

אמר ליה: אנן - 'שירא פרנדא' קרינן ליה.
מיתיבי: 'השיראים' (מעיל העשוי מעיקר המשי) והכלך והסיריקין (סיריקין עשוי מן
המשי הרך המתפצל ומצוי במשי, וקורין לו במקומנו יד"ש) - חייבין בציצית (ודלא כמאן דאמר
כל בגדי צמר ופשתים דוקא חייבין בציצית מדאורייתא; אי נמי מדרבנן) (קתני מיהא 'השיראים והכלך' -
אלמא שיראין לאו היינו כלך) !?

תירובתא.

איבעית אימא שירא לחוד ושירא פרנדא לחוד.

ולא בפתילת האידן :

אחוינא (ערבה, ויש כמין צמר בין קליפה לעץ).

רבין ואביי הוו קאזלו בפקתא (בקעה) דטמרוריתא; חזינהו להנהו
ארבתא; אמר ליה רבין לאביי: היינו 'אידן' דתנן.
אמר ליה: האי - עץ בעלמא הוא (והיכי ליחזי לפתילה); קלף ואחוי ליה
עמרניתא דביני ביני.

ולא בפתילת המדבר :

שברא (מין עשב ארוך, וקורין אותו אורטי"א [סרפד]).

ולא בירוקה שעל [פני מהים] :

מאי היא?: אילימא אוכמתא דחריצי (מקום כנוס מים - ג'ל עליהם כמין ירקרוקת) - איפרוכי מפרכן (ולא מצי ליעבד פתילה מינה)!!
אלא אמר רב פפא: אוכמתא דארבא (ספינה המתעכבת במקום אחד במים - ג'ל ירקרוקת סביב שוליה מבחוק).

תנא: 'הוסיפו עליהן של צמר ושל שער'.
ותנא דידן?

צמר - מכווץ כוויץ (מפני האור ואין דולק כלל ואין שלהבת אוזחת בו ולא צריך למתנייה),
שער - איחרוכי מיחרך.

ולא בזפת:

זפת = זיפתא; שעה = קירותא.

תנא: 'עד כאן (ידוקה שעל פני המים) פסול פתילות, מכאן ואילך פסול שמנים' (שלא יתן חתיכה זפת או שעה בנר במקום שמן);
פשיטא!?

שעה איצטריכא ליה (לפי שרגילין לעשות כמין פתילה ארוכה והפתילה [את השעה] לתוכה, כמו שאנו עושין): מהו דתימא 'לפתילות נמי לא חזיא (קאסר לה)' - קא משמע לן.

תוספות מסכת שבת דף כ עמוד ב ד"ה עד כאן פסול פתילות מכאן ואילך פסול שמנים - בני נרבנא אוסרין נר שעה שלנו, ומפרשי הכי: 'מהו דתימא לפתילות נמי לא': שאם שם נר שעה בנר שמן יהא אסור - קא משמע לן; מכאן ואילך פסול שמנים: כיון שיש בו שמן כשר - מותר, אבל נר של שעה בלא שמן - אסור להדליק; ולי נראה דאם אסור להדליק בלא שמן, כי הניחה בשמן נמי אסור, כדאמרינן לקמן: כך דבר שמדליקין על גבי דבר שאין מדליקין - דאסור, אלא ודאי כי לא הניח בשמן נמי שרי.

אמר רמי בר אבין: עטרנא - פסולתא דזיפתא (לאחר שיוצא הזפת מן העץ - זב ממנו על ידי האור פסולת צלול כשמן, והוא 'עיטור', שקורין דוהי"ט בלשון כנען); שעה פסולתא דרובשא.

(שבת כא, א)

למאי נפקא מינה?

למקח וממכר (למאן דמתני למחבן שעה - ליתבי ליה פסולתא דרובשא).

תנו רבנן: 'כל אלו שאמרו אין מדליקין בהן בשבת, אבל עושין מהן מדורה (היסק גדול שאחד מבעיר חבירו), בין להתחמם כנגדה בין להשתמש לאורה בין על גבי קרקע בין על גבי כירה, ולא אסרו אלא לעשות מהן פתילה לנר (קרוי"ל) בלבד'.

ולא בשמן קיק:

מאי 'שמן קיק'?

אמר שמואל: שאילתינהו לכל נחותי ימא, ואמרו לי: עוף אחד יש בכרכי הים, ו'קיק' שמו (שמן קיק = שמן של עוף אחד נותנין בנר ודולק).

רב יצחק בריה דרב יהודה אמר: משחא דקאזא (שמן שעושין מגרעיני צמר גפן שקורין קוטור);

ריש לקיש אמר: קיקיון (כעין אותה) דיונה.

אמר רבה בר בר חנה: לדידי חזי לי קיקיון דיונה, ולצלוליבא דמי, ומדפשקי רבי (בבצעי המים הוא גדל), ועל פום חנותא מדלן יתיה (על פום החנויות מדלין אותו לצל ולריח טוב), ומפריציה (מגרעיניו) עבדי משחא [עושים שמן], ובענפוהי נייחן (שוכבין) כל בריחי (חולין) דמערבא.

אמר רבה: פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת - מפני שהאור מסכסכת בהן (כמין סכין פגומה מסכסכת בבשר; אנמילי"ד בלע"ז; שאין אורו זקוף ונוח במקום אחד, אלא נדעך וקופץ; לישנא אחרינא 'מסכסכת בהן': אינה נכנסת תוך הפתילה אלא סביב מבחוק, כמו 'סכסכה אבניו'; ברואט"ש בלע"ז [שרפה חיצונית בלבד - אוצר לועזי רש"י]); שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן - מפני שאין נמשכין אחר הפתילה (ואתי להטות).

בעא מיניה אביי מרבה: שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מהו שיתן לתוכן שמן כל שהוא (שמן הניתן בתוכו ממשיכו לאחר הפתילה) וידליק? מי גזרינן דילמא אתי לאדלוקי בעינייהו? או לא?
אמר ליה: אין מדליקין.

מאי טעמא?

לפי שאין מדליקין (בעינייהו, וגזרינן הא אטו הא).
ראש א"ת ב: פירוש: לפי שאין מדליקין בעינייהו, ולא הוי גזירה לגזירה, דודאי אטו לאטויי, לפי שאין נמשך כהלכה.

איתיביה [תוספתא שבת פ"ב מ"ד]: 'כרך דבר שמדליקין בו' (לעשות פתילה) על גבי דבר שאין מדליקין בו (כגון פסול פתילות דמתניתין) - אין מדליקין בו; רבן שמעון בן גמליאל אומר: של בית אבא היו כורכין פתילה על גבי אגוז ומדליקין; קתני מיהת (בדברי שמעון) 'מדליקין' (ואף על גב דאגוז לא חזי לפתילה, על ידי תערובות שפיר דמי)!

אמר ליה: אדמותבת לי מדרבן שמעון בן גמליאל, סייעינהו מדתנא קמא?!

הא לא קשיא [על אביי]: מעשה רב (הואיל ומעיד שכך היו של בית אביו עושין הלכה היא);

מכל מקום קשיא?! [שהתנא קמא אוסר, ודברי רבה מתאימים לתנא קמא, וכיצד חשב אביי להקשות מתוספתא זו? ועוד: אולי ההיתר של רבן שמעון בן גמליאל]

מאי? לאו להדליק (היו כורכים שתדליק הפתילה עם האגוז)?
לא, להקפות (לא היו מדליקין האגוז, אלא סומך עליה הפתילה להציפה שלא תטבע בשמן; ויצף הברזל מתרגמין 'וקפא פרזלא' (מלכיסבוג)) [ולפיכך גם רבן שמעון בן גמליאל מודה שאין להדליק בתערובת]!

[שאל אביי, או שואלים לפי שיטתו] אי להקפות, מאי טעמא דתנא קמא?
כולה רבן שמעון בן גמליאל היא, וחסורי מיחסרה והכי קתני:
'כרך דבר שמדליקין בו על גבי דבר שאין מדליקין בו' - אין מדליקין בו; כמה דברים אמורים? - להדליק, אבל להקפות - מותר, שרבן שמעון בן גמליאל אומר: של בית אבא היו כורכין פתילה על גבי אגוז'.

איני! והאמר רב ברונא אמר רב: 'חלב מהותך (פונד"ר בלע"ז) וקרבי דגים שנמוחו - אדם נותן לתוכו שמן כל שהוא ומדליק'!
הני מימשכי בעינייהו והני לא מימשכי בעינייהו, וגזרו רבנן על חלב מהותך משום חלב שאינו מהותך, ועל קרבי דגים שנמוחו משום קרבי דגים שלא נמוחו.

וליגזור נמי חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו שנתן לתוכן שמן משום חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו שלא נתן לתוכן שמן?
היא גופה גזירה, ואנן ניקום וניגזור גזירה לגזירה?
הני מימשכי בעינייהו (אחר הפתילה בלא תערובות שמן נמי חזו) והני לא מימשכי בעינייהו, וגזרו רבנן על חלב מהותך משום חלב שאינו מהותך, ועל קרבי דגים שנמוחו משום קרבי דגים שלא נמוחו.
היא (בעינייהו) גופה גזירה, ואנן ניקום וניגזור (על ידי תערובת) גזירה לגזירה (בעינייהו)?

תני רמי בר חמא: 'פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן כשבת - אין מדליקין בהן במקדש, משום שנאמר (שמות כז, ו) ויקרא כדב, 'להעלות נר תמיד'. [אסמכתא בעלמא: שהרי זה נאמר במנורה, ואנו דנים בענין תאורה, וכל תאורה טובה מותרת!]

הוא תני לה והוא אמר לה (מפרש מאי תלמודא והיכי משמע מהאי קרא): כדי שתהא שלהבת עולה מאיליה ולא שתהא עולה על ידי דבר אחר (ולא שתהא צריכה תיקון והטייה).

תנן [סוכה פ"ה מ"ג]: 'מכלאי מכנסי כהנים' (ממכנסי הכהנים הבלואים) ומהמיניהם (של כלאים הם, דכתיב [שמות לט, כט] ואת האבנט שש משזר ותכלת וארגמן וקיימא לן תכלת - עמרוא הוא) הו מפקיעין (קורעין ועושין פתילות בשמחת בית השואבה שהיא בעזרת נשים) ומהן מדליקין (ותניא לעיל לענין שבת 'הוסיפו עליהן של צמר' - לפסול וקתני 'מדליקין בהן במקדש')? שמחת בית השואבה שאני (דלא כתיב 'להעלות' בה, ולא דאורייתא היא). שמחת בית השואבה שאני (דלא כתיב 'להעלות' בה, ולא דאורייתא היא). תא שמע, דתני רבה בר מתנה: 'כגדי כהונה שכלו - מפקיעין אותן ומהן היו עושין פתילות למקדש'; מאי לאו דכלאים (כגון אבנט)? לא, דבוץ [פשתן].

אמר רב הונא: פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן כשבת - אין מדליקין בהן בחנוכה, בין כשבת בין בחול.

אמר רבא: מאי טעמא דרב הונא? קסבר: כבתה (נר חנוכה) - זקוק לה (לתקנה, הלכך צריך לכתחלה לעשות יפה: דילמא פשע ולא מתקן לה), ומותר להשתמש לאורה (הלכך בשבת אסור: שמא יטה לצורך תשמיש); מרדכי אות רסג: ורב חסדא אמר: מדליקין בהן בחול אבל לא בשבת; קסבר: כבתה

(שבת כא, ב)

אין זקוק לה (הלכך בחול שרי) ומותר להשתמש לאורה. תוספות מסכת שבת דף כא עמוד א ד"ה ומותר להשתמש לאורה - וא"ת מנא ליה לרבא דסבר רב הונא דמותר להשתמש לאורה? דילמא הא דאמר 'אין מדליקין בשבת' משום דסבר כבתה זקוק לה [עמוד ב] ואין יכול להדליק בשבת? וי"ל דא"כ לא הוה צריך ליה למימר 'בין בחול בין בשבת' כיון דחד טעמא הוא, אלא ה"ל למימר 'אין מדליקין' סתם! מדקאמר 'בין בחול בין בשבת' - ש"מ שעוד יש טעם אחר בשבת שלא להדליק לבד מטעם חול, והיינו שמא יטה! וא"כ סבר דמותר להשתמש לאורה! ומיהו רב [להלן], דקאמר מדליקין בין בחול בין בשבת - לא הוה מצי למימר 'מדליק' סתם, דה"א דוקא בחול אבל בשבת אין מדליקין שמא יטה, דבסתמא לא הייתי אומר ששום אדם יחמיר לאסור להשתמש לאורה! וכן הלכתא דנר חנוכה אסור להשתמש לאורה כרב וכרבי יוחנן, ואביי נמי קיבלה, ורב יוסף נמי משמע לקמן דס"ל הכי; וכבתה אין זקוק לה, דכולהו סבירא להו הכי; ורב הונא יחיד הוא ולית הלכתא כוותיה.

אמר רבי זירא אמר רב מתנה, ואמרי לה אמר רבי זירא אמר רב: פתילות ושמונים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת - מדליקין בהן בחנוכה, בין בחול בין בשבת.

אמר רבי ירמיה: מאי טעמא דרב? - קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה (שיהא ניכר שהוא נר מצוה, וליכא למיחש להטייה). אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי ירמיה ולא קיבלה (שלא חשבו לסמוך על דבריו); כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי יוחנן - וקיבלה! אמר: אי זכאי - גמירותיה לשמעתיה מעיקרא (אילו הייתי זוכה ללומדה הייתי גורסה כשמעתייה ראשון).

והא גמרה?

נפקא מינה לגירסא דינקותא. (גירסא דינקותא מתקיים יותר משל זקנה.) וכבתה אין זקוק לה? ורמינהו 'מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק'? מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה?

לא: דאי לא אדליק - מדליק; ואי נמי - לשיעורה (שיהא בה שמן כשיעור הזה; ומיהו אם כבתה - אין זקוק לה). תוספות ד"ה דאי לא אדליק מדליק: אבל מכאן ואילך עבר הזמן; אומר הר"י פורת דיש ליהזר ולהדליק בלילה מיד שלא יאחר יותר מדאי, ומ"מ אם אחר - ידליק מספק, דהא משני שינויי אחרינא; ולר"י נראה דעתה אין לחוש מתי ידליק, דאנו אין לנו היכרא אלא לבני הבית, שהרי מדליקין מבפנים.

'עד שתכלה רגל מן השוק' - ועד כמה?

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: עד דכליא ריגלא דתרמודאי (שם אומה מלקטי עצים דקים ומתעכבין בשוק עד שהולכים בני השוק לבתיהם משחשכה, ומבעירים בבתיהם אור, וכשצריכין לעצים - יוצאים וקונין מהו).

חשק שלמה: נמצא ארבע שיטות בזה: שיטת הטור והמרדכי הארוך: סוף שקיעה אחרונה = צאת הכוכבים; ב' - שיטת הרשב"א והר"ן דהתחלת שקיעה אחרונה קאמר דהיינו שלשת רבעי מיל קודם צאת הכוכבים; שלש: דעת בה"ג דזמן התחלת השקיעה האחרונה היא תרי תלתא מילא, כרב יוסף וזמן התחלת נר חנוכה הוא מתחילת שקיעה של רבה, דהא עדיין יום רב יוסף, והלכך יכול להדליק בערב שבת אחר השקיעה בתוך הפלגא דדנקא שיש בין רבה לרב יוסף - כך היא שיטת בעל הלכות גדולות ז"ל. ושיטה רביעית יש בזה להגר"א כהגאונים ז"ל דהך שיעורא דתלתא רבעי מיל היא מתחילת שקיעה ראשונה ואחר זה הוא לילה; והא דאמר בפסחים דעד צאת הכוכבים הוא ארבע מילין - רצה לומר יציאת כל הכוכבים; ובחידושי הארכתי בזה ואכ"מ.

תנו רבנן: 'מצות חנוכה - נר איש וביתו' (נר אחד בכל לילה ואיש וכל בני ביתו סגי להו בנר אחד);

והמהדרין (אחר המצות) - (עושין) נר (אחד בכל לילה) לכל אחד ואחד (מבני הבית); והמהדרין מן המהדרין: בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך, ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך'.

אמר עולא: פליגי בה תרי אמוראי במערבא: רבי יוסי בר אביי ורבי יוסי בר זבידא: חד אמר טעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסין (העתידים לבא), וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין (שיצאו כבר, וזה שהוא עומד בו נמנה עם היוצאין), וחד אמר: טעמא דבית שמאי כנגד פרי

החג (פרי החג מתמעטים והולכים בקרבנות דפרשת פנחס) וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורידין (מקרא ילפינן לה במנחות בפרק 'שתי הלחם' (דף צט.))
אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שני זקנים היו בצידן, אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל, זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין.

תנו רבנן: 'נר חנוכה - מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ' (משום פרסומי ניסא; ולא ברשות הרבים אלא בחצרו: שבתיהן היו פתוחין לחצר);
אם היה דר בעלייה (שאין לו מקום בחצרו להניחה שם) - מניחה (מבפנים) כחלון הסמוכה לרשות הרבים (כנגד חלון הסמוך לרשות הרבים);
ובשעת הסכנה (שהיה להם לפרסיום חוק ביום אידם שלא יבעירו נר אלא בבית עבודה זרה שלהם, כדאמרינן בגיטין (פ"ב דף י"ז:)) - מניחה על שלחנו ודיו'.
אמר רבא: צריך נר אחרת להשתמש לאורה (לעשות היכר לדבר), ואי איכא מדורה (אש) - לא צריך (לא צריך נר אחרת, לפי שמשתמש לאור המדורה ויש היכרא שהנר של מצוה היא), ואי אדם חשוב הוא (שאינו רגיל להשתמש לאור המדורה), אף על גב דאיכא מדורה - צריך נר אחרת (דאי לא - לא היה היכר).

מאי חנוכה (על איזה נס קבעוה)?
דתנו רבנן [במגילת תענית]: 'בכ"ה בכסליו - יומי דחנוכה, תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון: שכשנכנסו יוונים להיכל - טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום - בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח (בהצנע) בחותמו של כהן גדול (וחתום בטבעתו, והכיר שלא נגעו בו), ולא היה בו אלא להדליק יום אחד; נעשה בו נס - והדליקו ממנו שמונה ימים; לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים כהלל והודאה (לא שאטורין במלאכה, שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר 'על הנסים' בהודאה)'.
תוספות מסכת שבת דף כא עמוד ב ד"ה שהיה מונח בחותמו של כ"ג - אם כבר גזרו על הנכרים להיות כזבים (נדה פ"ד דף לד; שבת פ"ג,א) צ"ל שהיה מונח בחותם בקרקע, שלא הסיטו הכלי. [וכן גזרו על עם הארץ תוס' טו,ב ד"ה ועל בגדי עם הארץ] ולא טומאת היסט, אבל על גוי גזרו גם היסיוט; אבל בשבת דף יז,ב ברור שגזרו טומאה על תינוק גוי בעליה, בזמן בית שמאי, וזה הרבה אחרי החשמונאים! אלא היו שתי גזירות: ראשונה: שאם ראה זיבה - הוא טמא; גזירה שניה - גם אם לא ראה.]

תנן התם [בבא קמא פ"ו מ"ו]: 'גץ' (ניצוץ; אישטינציל"ש) היוצא מתחת הפטיש (קורנס גדול של נפחים) ויצא והזיק חייב; גמל שטעון פשתן והוא עובר ברשות הרבים ונכנסה פשתנו לתוך החנות ודלקה כנרו של חנוני והדליק את הכירה - בעל הגמל חייב (שלא היה לו להגדיל בחבילתו שתכנס לחנות);
הניח חנוני את נרו מבחוץ - חנוני חייב;
רבי יהודה אומר: בנר חנוכה - פטור (חנוני, שברשות פירסום מצוה הניחה שם).
אמר רבינא משמיה דרבא: זאת (הא דקתני בנר חנוכה פטור) אומרת: נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה, דאי סלקא דעתא למעלה מעשרה - לימא ליה "היה לך להניח למעלה מגמל ורוכבו"!
ודילמא אי מיטרחא ליה טובא אתי לאימונעי ממצוה?

אמר רב כהנא: דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום:

(שבת כב, א)

נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה - פסולה (דלא שלטא בה עינא למעלה מעשרים אמה, וליכא פרסומי ניסא), כסוכה וכמבוי (דתנן בהו בהדיא בעירובין ומסכת סוכה דפסילי).

ואמר רב כהנא: דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום: מאי דכתיב [בראשית לז,כד: ויקחהו וישלכו אתו הברה] והבור רק אין בו מים? ממשמע שנאמר 'והבור רק' איני יודע שאין בו מים? אלא מה תלמוד לומר 'אין בו מים'? - מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו.

שבת, הגהות וחידושים עמוד נד: פירוש מראה כהן ד"ה אבל נחשים ועקרבים יש בו: נ"ב ובזה"ק פרשה וישב [ד' קפה ע"א] אמר רבי יצחק התם דאי נחשין ועקרבים הוו ביה, אמאי כתיב בראובן 'למען הציל אותם מידם'? וכי לא חייש ראוובן דנחשין ועקרבים לנזקין ליה וכו' אלא אמר דטב ליה ימנפל לגובא דנחשין ועקרבים דאי איהו צדיקא - קודשא בריך הוא יעביד ליה ניסא וכו' אבל בידא

דשנאי דרעותא דלהון לקטלא ליה לא יכיל איהו לאשתזיב מדייהו [לפי שהאדם הוא בעל בחירה ואין רצון ה' לבטל את בחירת האדם בכל זמן, כנודע, ולכן קשה לפני המקום לעשות נס לצדיק ג"כ בזה] ובגין כך אמר למען הציל אותו מידם – מידם דוקא, ערב שבת. ובזה נסתלק קושיית הרא"ם ז"ל שהובא במהרש"א בחי' אגדות בפרק קמא דהגיגה שהקשה ג"כ בזה דאין נתכוין ראובן להצילו והלא קיימא לן בסוף יבמות דנפל לבור מלאה נחשים – מעידין עליו וכו' ערב שבת ולדברי הזוה"ק הנ"ל אתי שפיר.

אמר רבה: נר חנוכה - מצוה להניחה (בחצר או ברשות הרבים) בטפח הסמוכה לפתח (שאם ירחיקנו להלן מן הפתח - אינו ניכר שבעל הבית הניחו שם). [עיי' שבת מה, א רש"י ד"ה מקמי חברי; ועיי' חכמת מנוח על אתר הגהות וחיידושים ד"ה מבחוק] **והיכא מנח ליה?**

רב אחא בריה דרבא אמר: (בכניסתו לביתו) **מימין**; **רב שמואל מדפתי אמר:** **משמאל** [מימין היוצא; או כמו שהיתה המנורה במקדש: משמאל לנכנס להיכל [שנכנסים ממזרח], בצד דרום]; **והילכתא משמאל, כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין** (מזוזה קיימא לן דבימין, דכתיב [דברים וט] **על מזוזה ביתך** - דרך ביאתך; וכי עקר אינש כרעיה - דימנא עקר ברישא). [בשאלות דרב אחאי: ובעל הבית באמצע מעוטף בציצית!]

אמר רב יהודה: **אמר רב אסי:** **אסור להרצות (למנות) מעות כנגד נר חנוכה;** **כי אמריה קמיה דשמואל - אמר לי: וכי נר - קדושה יש בה?** [במהותו נר הוא תשמיש מצוה, ומנין לו קדושה!]
מתקיף לה רב יוסף: **וכי דם - קדושה יש בו, דתניא** [ספרא אחרי מות, פרשת ח פרק יא משנה ז]: **'ושפך וכסה** [ויקרא יז, ג]: **ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסוהו בעפר]; כמה ששפך - יכסה** (בידו ששפך בה, ולא ברגלו); **שלא יכסנו ברגל, שלא יהו מצות בזויות עליו' - הכא נמי שלא יהו מצות בזויות עליו.**

בעו מיניה מרבי יהושע בן לוי: **מהו להסתפק מנויי סוכה** (פירות שתולין בה לנוי) **כל שבעה?**

אמר להם: **הרי אמרו אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה.**
אמר רב יוסף: **מריה דאברהם** (לשון תמיה הוא!) **תלי תניא** (תלי סוכה דתניא בבביתא בהדיא כדמפרש ואזיל) **בדלא תניא** (בנר חנוכה, דמימנא דרב אסי הוא, ואינו ברייתא); **סוכה תניא, חנוכה לא תניא, דתניא:** **'סככה כהלכתה ועיטרה כקרמים** (פארה ביריעות של צבעים, שקורין אובריי"ץ [בד"ס עם רקמה]) **וכסדינין המצויירין, ותלה בה אגוזים, אפרסקין, שקדים, ודמונים, ופרכילי ענבים, ועטרות של שבלים, יינות, שמנים וסלתות - אסור להסתפק מהן עד מוצאי יום טוב האחרון של חג; ואם התנה עליהן - הכל לפי תנאו'** (במסכת ביצה (דף ל:)) **אוקימנא באומר** "איני בודל מהן כל בין השמשות של קידוש יום טוב ראשון" **דלא חל עליהו קדושה כלל, אבל תנאי אחר אינו מועיל!** **אלא אמר רב יוסף:** **אבוהון דכולהו** (שילמדו כולן ממנו) **- דם** (כיסוי הדם, דנפקא לן מקרא 'ושפך... וכסה', ומפרש בה טעמא: **'שלא יהיו מצות בזויות עליו')**.

איתמר: **רב אמר:** **אין מדליקין מנר (דחנוכה) לנר (דחנוכה), כדמפרש טעמא לקמיה), ושמואל אמר:** **מדליקין**;
רב אמר: **אין מתירין ציצית מבגד לבגד** (להטיל ציצית מטלית ישן לטלית חדש); **ובמנחות מפרש טעמא דמאן דאסר), ושמואל אמר מתירין מבגד לבגד**;
רב אמר: **אין הלכה כרבי שמעון בגרירה, ושמואל אמר:** **הלכה כרבי שמעון בגרירה.**

אמר אביי: **כל מילי דמר (רבה בר נחמני) - עביד כרב, לבר מהני תלת, דעביד כשמואל: מדליקין מנר לנר, ומתירין מבגד לבגד, והלכה כרבי שמעון בגרירה, דתניא** [תוספתא ביצה פ"ב מ"ב]: **'רבי שמעון אומר: גורד אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ'**. (הלכה כרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר ואף על גב דעביד חריץ והוי תולדה דחורש או בונה; ומשום דהילכתא כרב באיסורי בכוליה הש"ס בר מהני תלת נקטינהו גבי הדדי).
יתיב ההוא מרבנן קמיה דרב אדא בר אהבה, ויתיב וקאמר: **טעמא דרב** (נדאין מדליקין) **מנר לנר** - **משום ביזוי מצוה** (שמדליק קיסם שאינה מן המצוה מנר של מצוה, וממנו מדליק השאר).

אמר להו: **לא תציתו ליה! טעמיה דרב משום דקא מכחיש מצוה** (דמיחזי כמאן דשקיל נהורא ושואב קצת מלחלוחית שמנו)!

מאי בינייהו?

איכא בינייהו דקא מדליק משרגא לשרגא (מביא נר אצל נר ושתייהן של מצוה, ולא בקיסס): מאן דאמר משום ביזוי מצוה - משרגא לשרגא מדליק; מאן דאמר משום אכחושי מצוה - משרגא לשרגא נמי אסור.

מתיב רב אויא [תוספתא מעשר שני פ"א מ"א]: 'סלע של צצצ

(שבת כב, ב)

מעשר שני (דינרין שחילל עליהם מעשר שני) - אין שוקלין כנגדו דנרי זהב (של חולין לדאות שיהיו שלימים) ואפילו לחלל עליו מעשר שני אחר; אי אמרת בשלמא כי פליגי רב ושמואל מנר לנר (ממש ולא בקיסס, ובהא הוא דשרי שמואל: דלא חייש לאכחושי), אבל בקינסא (דביזוי הוא) אסר שמואל - הא לא תהוי תיובתא (דהנך דינרים דחולין לא גופייהו מצוה, ואף על גב דלמצוה קבעי להו - לקינסא דמיא); אלא אי אמרת בקינסא נמי שרי - הא תהוי תיובתא (אלא אי אמרת בקינסא נמי שרי שמואל הואיל וצורך מצוה הוא, הא הויא תיובתיה: דאסר לשקול ואף על גב דצורך מצוה)!

אמר רבה: גזירה שמא לא יכוין משקלותיו (שמא לא ימצאם טובים או ימצאם יתירים, ויחוס עליהן, ולא יחלל המעשר עליהן) וקא מפיק להו לחולין (כלומר: יניחם בחוליהן כמו שהן, ונמצא שביזה המעשר שלא לצורך).

מתיב רב ששת [ספרא אמור פרשתא יג משנה ט]: 'ויקרא כד, ג) מחוץ לפרוכת העדות (באהל מועד) יערוך

[אתו אהרן מערב עד בקר לפני ה' תמיד חקת עולם לדתים]; וכי לאורה הוא צריך? והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו!?

אלא עדות היא לכא עולם שהשכינה שורה בישראל; מאי 'עדות'? אמר רב: זו נר מערבי (למאן דאמר במנחות 'מזרח ומערב מונחין', סדר הקנים קרי 'מערבי' נר שני שבצד החיצון שהוא במזרח; ולמאן דאמר 'צפון ודרום מונחים', אמצעי קרי 'מערבי' על שם שהיה פיו כנגד מערב, וכל שאר הנרות כלפי האמצעית, דכתיב [במגבר חב] אל מול פני המנורה - דהיינו אמצעי - יאירו [שבעת הנרות]; של צפון היו פונות לדרום, ושבדרום פונות לצפון; נרות = לוצ"ש של זהב שנותנין לתוכן שמן ופתילה) שנותן בה שמן כמדת חברותיה (חצי לוג שיערו בה ללילי תקופת טבת הגדולים, ואם ידלק ביום (ובלילה) בלילות הקצרים - ידלק; אבל פחות - לא, שלא יכבה בטבת בלילה, והתורה אמרה מערב עד בקר [נשמות כז, כא; ויקרא כד, ג]), וממנה היה מדליק (הנרות בין הערבים), ובה היה מסיים

(הטבת הנרות, שדלק כל היום, ואינו מטיבו עד הערב; ומשנה זו - בתורת כהנים שנויה, וסבירא ליה דמזרח ומערב מונחין, והכי תניא לעיל מיניה: להעלות נר תמיד - שתהא נר מערבי תמיד: שממנו יהא מתחיל ובו יהא מסיים; ומדלא כתיב 'להעלות נרות' - שמע מינה הוקבע נר אחד להתחיל בו בכל יום, וזהו נר מערבי = השני של מזרח; והכי תנן (תמיד פ"ו מ"א: דף לג.) 'נכנס ומצא נרות מזרחים דולקות - מדשן המזרחי ומניח את המערבי דולק, שממנו מדליק את המנורה בין הערבים; מצאו שכבה - כגון משמט שמעון הצדיק - מדליקו ממזבח

העולה' ונראה בעיני דאמור רבנן קביעותא בנר שני משום דאין מעבירין על המצות, וכי עייל בהיכל - בקמא פגע ברישא; וביה לא מצי לאתחולי דכתיב יערוך אותו לפני ה': צריך שיהא אחד חוצה לו, דאי לא - לא קרינן ביה 'לפני ה' [ויקרא כד, ג]; והכי אמרינן במנחות (דף צח:) דכתיב בנר מערבי 'לפני ה' - מכלל דכולהו לאו לפני ה'

כו', ובה היה מסיים ההטבה, לפי שהשאר היה מטיב שחרית וזו מטיב בין הערבים; ואוחז הישנה בידו או מניחה בכלי עד שנותן שמן ופתילה ומדליקה, ומדליק ממנה את השאר; והא דאמרינן בסדר יומא (דף לג:) 'הטבת חמש נרות קודם להטבת שתי נרות' משמע כולהו הוה מטיב שחרית, ויליף לה מקראי - היינו בשלא

היה הנס מתקיים והיה מוצאו שכבה, דלא סמך קרא אניסא; וכל זמן שהיו ישראל חביבין - היה דולק כל היום והיינו עדותה; והא הכא, כיון דקביעי נרות (במנורה, ולא היה יכול לנתק נר מערבי מן המנורה להדליק בו האחרים -) (על כרחיך הא דקתני 'ממנה היה מדליק') לא סגיא דלא משקיל

(קינסא) ואדלוקי (לקינסא מנר מערבי ובההיא קינסא מדליק את השאר) - קשיא בין למאן דאמר משום ביזוי מצוה ובין למאן דאמר משום אכחושי מצוה?!

תרגמא רב פפא כפתילות ארוכות (כל הפתילות יוצאות חוץ לנרותיהם עד שמגיעות זו לזו, ומדליק ממנה הסמוכה לה, והשאר זו מזו).

סוף סוף למאן דאמר משום אכחושי מצוה קשיא (דהא לדידיה משרגא לשרגא

אסור)?!

קשיא.

מאי הוי עלה?

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: חזינא: אי הדלקה עושה מצוה (אי המצוה של חנוכה תלויה בהדלקה) - מדליקין מנר לנר (כדאשכחן במנורה), ואי הנחה עושה מצוה (ועיקר מצותה תליא בהנחה) - אין מדליקין מנר לנר (דהדלקה לאו מצוה היא כולי האי), דאיבעיא להו (כלומר: דהא מילתא כבר איבעיא לן, ומפשטא דההיא בעיא - מיפשטא לן הך): הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה?

תא שמע דאמר רבא: 'היה תפוש נר חנוכה (בידו משהדליקה עד שכבתה) ועומד' (ועומד' לאו דוקא, אלא כן לשון הש"ס) - לא עשה ולא כלום' שמע מינה הנחה עושה מצוה!

התם הרואה אומר "לצורכו" (להשתמש) הוא דנקיט לה (ולכא היכר ניסא).

תא שמע דאמר רבא: 'הדליקה בפנים (בבית) והוציאה (לחוץ), כדאמר לעיל דצריך להניחה על פתח ביתו מבחוץ) - לא עשה כלום'; אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה - הדלקה במקומו בעינן, משום הכי לא עשה כלום (דכיון דזו היא מצותה - צריך שתיעשה במקום חיובא); אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה - אמאי לא עשה ולא כלום?
התם נמי: הרואה הוא אומר "לצורכו הוא דאדלקה".
תא שמע, דאמר רבי יהושע בן לוי:

(שבת כג, א)

'עששית (כלי גדול של זכוכית, בלע"ז לנטרנ"א) שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו (שהדליקה למצות חנוכה בערב שבת), למוצאי שבת מכבה ומדליקה (למצות הלילה)'; אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה - שפיר; אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה, האי 'מכבה ומדליקה' ? 'מכבה ומגביהה ומניחה ומדליקה' מיבעי ליה! ועוד: מדקא מברכינן "אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה" שמע מינה הדלקה עושה מצוה!
שמע מינה.

והשתא דאמרינן הדלקה עושה מצוה, הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה ולא כלום.
אשה ודאי מדליקה, דאמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס (שגדורו יוונים על כל בתולות הנשואות להיבעל לטפסר תחלה, ועל יד אשה נעשה הנס).

אמר רב ששת: אכסנאי (אורח) חייב בנר חנוכה.
אמר רבי זירא: מריש, כי הוינא בי רב - משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא; בתר דנסיבי איתתא (ופעמים שהייתי אכסנאי ללמוד תורה), אמיןא: השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדליקי עלי (בשבילי) בגו ביתאי (בביתי).

אמר רבי יהושע בן לוי: כל השמנים כולן יפין לנר, ושמן זית מן המובחר.
אמר אביי: מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי, אמר "האי משך נהורי טפי (אינו ממהר לכלות כשמן זית)"; כיון דשמע לה להא דרבי יהושע בן לוי - מהדר אמשחא דזיתא, אמר: האי צליל נהוריה טפי (צלול ומאיר).

ואמר רבי יהושע בן לוי: כל השמנים יפין לדיו ושמן זית מן המובחר
איבעיא להו: לגבל או לעשן (מצאתי בתשובת הגאונים שמעשנין כלי זכוכית בעשן שמן זית עד שמשחיר, וגורר השחרורית ונותן בו שמן קימעא, ומגבל בו, ומייבשו בחמה, וממחה אותו לתוך הדיו)?
תא שמע דתני רב שמואל בר זוטרא: כל השמנים יפין לדיו, ושמן זית מן המובחר, בין לגבל בין לעשן (נמי כדפרישית).
רב שמואל בר זוטרא מתני הכי: כל העשנים יפין לדיו, ושמן זית מן המובחר.
אמר רב הונא: כל השרפין יפין לדיו, ושרף (גומא) קטף (פרוני"ל של יער) יפה מכולם (כמו שאנו עושים משל שרף).

אמר רב חייא בר אשי אמר רב: המדליק נר של חנוכה צריך לברך; ורב ירמיה אמר: הרואה נר של חנוכה (העובר בשוק ורואה באחד החצרות דולק) צריך לברך. (ומצאתי בשם רבינו יצחק בן יהודה שאמר משם רבינו יעקב דלא הוצקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין או ליושב בספינה).
אמר רב יהודה: יום ראשון הרואה מברך שתיים ('שעשה נסים' ו'שהחיינו', שאין עליו לברך 'להדליק' דהא לא אדליק איהו) ומדליק מברך שלש, מכאן ואילך מדליק מברך שתיים ורואה מברך אחת.
מאי ממעט (המדליק בשאר ימים, איזו מן השלש ממעט)?
ממעט זמן.

ונימעות נס?

נס - כל יומי איתיה (שהרי כל שמנה הדליקו מן הפך; אבל זמן - משהגיענו להתחלת זמן הגיענו).

מאי מברך?

מברך "אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה".
והיכן צונו (הא לאו דאורייתא היא, אלא מדבריהם)?
רב אויא אמר: מ'לא תסור' [דברים י"א]: על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה
לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל];

רב נחמיה אמר [דברים לב, ז]: [זכר ימות עולם בינו שנות דר ודר] שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך.
מתיב רב עמרם [דמאי פ"א מ"ד]: 'הדמאי: מערכין בו' (עירובי חצרות ותחומין),
ומשתתפין בו (במבוי: דאי בעי מפקר לנכסיה והוה עני וחזי ליה, כדתנן: 'מאכילין את העניים דמאי'
- הלכך חשוב ידידה), ומכרכין עליו ('המוציא'), ומזמנין עליו (ברכת הזימון),
ומפרישין אותו (אדם שהוא) ערום (כלומר: דלא צריך לברוכי עליה בהפרשתו) זכין
השמשות'; ואי אמרת כל מדרבנן בעי ברכה, הכא כי קאי ערום
היכי מברך?: והא בעינן [דברים כג, טו] (כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך
לפניך) והיה מחנך קדוש [ולא יראה בד ערות דבר] (אפילו דבור דהזכרת השם לא יראה בך ערות
דבר) וליכא?

אמר אביי: ודאי דדבריהם (כגון נר חנוכה) בעי ברכה, ספק דדבריהם (כגון
דמאי, שהפרשתו אינה אלא מספק) לא בעי ברכה.
והא יום טוב שני, דספק דבריהם הוא, ובעי ברכה (קדוש היום)?
התם - כי היכי דלא לזילזולי בה.
רבא אמר: רוב עמי הארץ מעשרין הן (ספק דדבריהם בעי ברכה, ודמאי - אפילו ספק
לא הוי, אלא חומרא בעלמא: דרוב עמי הארץ מעשרין).

אמר רב הונא: חצר שיש לה שני פתחים (שיש לבית שני פתחים פתוחים לחצר)
צריכה שתי נרות (נר לכל פתח, כדמפרש טעמא 'משום חשדא': שהרואה יהא סבור שהבית חלוק,
והרי הוא של שני בני אדם, ויאמרו: האחד אינו מקיים מצות נר);
אמר רבא: לא אמרן אלא משתי רוחות (אחד בצפון ואחד במזרח), אבל מרוח
אחת לא צריך;

מאי טעמא? אילימא משום חשדא, חשדא דמאן?: אילימא חשדא דעלמא
(בני עיר אחרת העוברין משם בשוק) - אפילו ברוח אחת נמי ליבעי (סבורין הן שהבית
חלוק מתוכו); אי חשדא דבני מתא (שיודעים שאין חלוק) - אפילו משתי רוחות
נמי לא ליבעי?
לעולם משום חשדא דבני מתא, וזימנין דמחלפי בהאי ולא חלפי
בהאי, ואמרי: כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק - בהך פיתחא נמי
לא אדליק.

ומנא תימרא דחיישינן לחשד?
דתניא [ספרא קדושים פרשה א פרק א משנה י']: 'אמר רבי שמעון: כשכיל ארבעה דברים
אמרה תורה להניח פיה בסוף שדהו (בגמר קצירו): מפני גזל עניים,
ומפני ביטול עניים (וכולוהו מפרש להו), ומפני החשד, ומשום כל תכלה
[ויקרא י"ט, ט: ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצר ולקט קצירך לא תלקט; ויקרא כג, כבט: ובקצרכם את
קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקצרך ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזב אתם אני ה' אלקיכם] (כדכתיב לא
תכלה משמע בשעת כילוי, ולא שיקצה אותה קודם לכן);
מפני גזל עניים - שלא יראה בעל הבית שעה פנויה (שאין עניים אצלו),
ויאמר לקרובו עני "הרי זו פאה" (מהר וטול כאן עד שלא יבאו אחרים) (אבל עכשיו
שמניחה בגמר קציר השדה - העניים רואין ובאין);

(שבת כג, ב)
ומפני ביטול עניים - שלא יהו עניים יושבין ומשמרין "עכשיו
מניח בעל הבית פאה" (שלא היו יודעים מתי יקצור אותם);
ומפני חשד - שלא יהיו עובדין ושכין אומרים "תבא מארה לאדם
שלא הניח פאה בשדהו" (שהעוברין רואין בגמר קצירו שהוא מכלה את הכל - לא ידעו שנתנה
כבר);

ומשום כל תכלה (דמשמע שעת כילוי).
אטו כולוהו (הני דאמרן) לאו משום כל תכלה נינהו (לא טעמא דלא תכלה קא
מפרשי: מאי שנא שעת כילוי)?
אמר רבא: מפני הרמאין (העוברין על 'לא תכלה' ואומרים: כבר הנחנוה).

אמר רב יצחק בר רדיפה אמר רב הונא: נר שיש לה שני פיות (שהנרות
שלהם - של חדס הן, ומכוסין, ועושים לו נקב בצדי כסויו להכניס לו הפתילה, והוא ה'פה'; ולמעלה בכיסויו
יש נקב קטן, וגם חלל יש למעלה מן הכסוי, וממלאו שמן, והוא נכנס דרך הנקב מעט מעט; אם יש בו שני

נקבים משני צדדין) - עולה לשני בני אדם (עולה לשני בני אדם למהדרי, העושין נר לכל אחד ואחד).

אמר רבא: מילא קערה שמן והקיפה פתילות, כפה עליה כלי - עולה לכמה בני אדם; לא כפה עליה כלי - עשאה כמין מדורה (שהאש מתחברת לאמצעיתה ואינו דומה לנר), ואפילו לאחד נמי אינה עולה.

אמר רבא: פשיטא לי: נר ביתו (בשבת) ונר חנוכה (והוא עני ואין לו כדי לקנות שמן לשתי נרות) - נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו; נר ביתו וקידוש היום - נר ביתו עדיף משום שלום ביתו (והכי אמרינן לקמן (דף כה): ותזנח משלום נפשי [איכה ג'יז] - זו הדלקת נר בשבת: שבני ביתו מצטערין לישב בחשך);

בעי רבא: נר חנוכה וקידוש היום - מהו? קידוש היום עדיף, דתדיר? או דילמא נר חנוכה עדיף, משום פרסומי ניסא? בתר דאבעיא - הדר פשטה: נר חנוכה עדיף, משום פרסומי ניסא.

אמר רב הונא: הרגיל בנר - הויין ליה בנים תלמידי חכמים (דכתיב (משלי ו,כג) כי נר מצוה ותורה אור: על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה - בא אור דתורה); הזהיר במזוזה - זוכה לדירה נאה; הזהיר בציצית - זוכה לטלית נאה; הזהיר בקידוש היום - זוכה וממלא גרבי יין.

רב הונא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפתחא דרבי אבין נגרא (חרש עצים); חזא דהוה רגיל בשרגי (דשבת) טובא, אמר: תרי גברי רבירבי נפקי מהכא!

נפקי מיניהו רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין.

רב חסדא הוה רגיל דהוה חליף ותני (עובר ושונה כלומר עובר תמיד) אפיתחא דבי נשא דרב שיזבי (אביו; ואיכא דאמרי חמיו); חזא דהוה רגיל בשרגי טובא, אמר: גברא רבא נפק מהכא! נפק מיניהו רב שיזבי (דחתנו כבנו).

דביתהו דרב יוסף הות מאחריה ומדלקת לה (נר של שבת סמוך לחשכה); אמר לה רב יוסף: תניא [מכילתא בשלח מסכתא דויהי בסוף הפתיחתא]: ' (שמות יג,כב) לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה [לפני העם] (לא ימיש - קרא יתירא הוא להך דרשה דהא כתיב [שמות יג,כא] וה' הולך לפניו יומם) - מלמד שעמוד ענן (של יום) משלים (אורו) לעמוד האש (שהיה עמוד האש בא קודם שישקע עמוד הענן) ועמוד האש משלים לעמוד הענן ' (אלמא אורח ארעא בהכי); סברה לאקדומה (בעוד היום גדול) - אמר לה ההוא סבא: תנינא (שונה אני): 'וכלכד שלא יקדים (דלא מינכרא שהיא של שבת) ושלא יאחר '.

אמר רבא: דרחים (אוהב) רבנן - הוו ליה בנין רבנן (ואהבתו עליהם כאב על בן); דמוקיר רבנן - הוו ליה חתנוותא רבנן; דדחיל מרבנן - הוא גופיה הוי צורבא מרבנן; ואי לאו בר הכי הוא (שאינו רגיל לעסוק בתורה) - משתמען מיליה כצורבא מרבנן.

ולא בשמן שריפה:

מאי 'שמן שריפה'?

אמר רבה: שמן של תרומה שנטמאה, ואמאי קרו לה 'שמן שריפה'? - הואיל ולשריפה עומד (שאסור באכילה); ובשבת, מאי טעמא לא? - מתוך שמצוה עליו לבערו (דילמא אתי ביה לידי תקלה דאכילה), גזרה שמא יטה (כדי שיתבער מהר).

אמר ליה אביי: אלא מעתה, ביום טוב (דליכא למיחש להטייה) לישתרי! אלמה תנן [במשנה להלן שבת פ"ב מ"ב] 'אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב'? גזרה יום טוב אטו שבת.

רב חסדא אמר: לשמא יטה לא חיישין, אלא הכא - ביום טוב שחל להיות ערב שבת עסקינן (והוא צריך להדליקה מבעוד יום - נמצא שורף קדשים ביום טוב), לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב (ולקמן בפרקין (דף כד): ילפינן מקראי דאין שורפין).

והא מדקתני סיפא 'אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב', מכלל דרישא לאו ביום טוב עסקינן?

אמר רב חנינא מסורא: 'מה טעם' קאמר: מה טעם אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב? - לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב.

(שבת כד, א)

תניא כוותיה דרב חסדא [תוספתא שבת פ"ב מ"א]: 'כל אלו שאמרו אין מדליקין בהן בשבת - מדליקין בהן כיום טוב, חוץ משמן שריפה, לפי שאין שורפין קדשים כיום טוב'.

איבעיא להו: מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון?: כיון דמדרבנן הוא לא מדכרינן (לא חייבו להזכיר)? או דילמא משום פרסומי ניסא מדכרינן?

אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא: אינו מזכיר (אינו צריך להזכיר), ואם בא להזכיר - מזכיר בהודאה.

רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא, סבר לאדכורי בבונה ירושלים; אמר להו רב ששת: כתפלה (בתפלה פשיטא לן, שהרי להלל ולהודאה נקבעו, כדאמרין לעיל): מה תפלה בהודאה (בברכת הודאה, דהא כולה מילתא דחנוכה עיקרה להודאה נתקנה) - אף ברכת המזון בהודאה (בברכת הארץ).

איבעיא להו: מהו להזכיר ראש חודש בברכת המזון?: אם תימצי לומר בחנוכה דרבנן לא צריך, ראש חודש דאורייתא צריך? או דילמא כיון דלא אסור בעשיית מלאכה לא מדכרינן? רב אמר: מזכיר!

רבי חנינא אמר: אינו מזכיר! אמר רב זריקא: נקוט דרב בידך, דקאי רבי אושעיא כוותיה, דתני רבי אושעיא: 'ימים שיש בהן קרבן מוסף, כגון ראש חודש וחולו של מועד, ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בעבודה' (לבקש רחמים על ישראל ועל ירושלים להשיב עבודה למקומה לעשות קרבנות היום), ואם לא אמר - מחזירין אותו, ואין בהן קדושה על הכוס, ויש בהן הזכרה בברכת המזון; ימים שאין בהן קרבן מוסף, כגון שני וחמישי ותעניות ומעמדות

'שני וחמישי' (משמע של כל שבתות השנה)? מאי עבידיתייהו (לזכרם

ולחלקם משאר ימות השנה)?

אלא

שני וחמישי ושני של תעניות (שהיו גוזרים תעניות על הגשמים שני וחמישי [ושני] במסכת תענית (דף י.)). ומעמדות (ושל מעמדות, כלומר: לימים של מעמדות שהיו מתעניין ארבעה תעניות בשבת: שני ושלשי ורביעי וחמישי, ומעין המאורע זידהו: תפלת תענית), ערבית ושחרית ומנחה (ערבית = לילי כניסתו, ואף על פי שאוכל ושוחה כל הלילה - מתפלל תפלת תענית מאחר שנכנס היום; והכי נמי אמר רב הונא במסכת תענית (דף יא.): יחיד שקבל עליו תענית - אף על פי שאוכל ושוחה כל הלילה - מתפלל תפלת תענית. ובתשובות הגאונים מצאתי ברייתא: 'שנו רבותינו: פעמים שאדם שרוי בתענית ואינו מתפלל, ופעמים שאינו שרוי בתענית ומתפלל; הא כיצד? כאן בכניסתו כאן ביציאתו' כלומר: ערב תענית, אף על פי שעתיד לאכול לאחר תפלה - מתפלל תפלת תענית, וליל מחרתו - אף על פי שעודנו בתענית כשמתפלל תפלת ערבית - אינו מתפלל תפלת תענית; וסוף דברי הגאונים כתבו: אבל אין אנו רגילים לומר ערבית, ואפילו שחרית, שמא יארע לו אונס חולי או בולמוס ויטעום כלום ונמצא שקרן בתפלתו) - מתפלל שמונה עשרה, ואומר מעין המאורע בשומע תפלה, ואם לא אמר - אין מחזירין אותו (דלא דאורייתא ניהו) ואין בהן הזכרה בברכת המזון (של ערבית בכניסתו, וכל שכן ביציאתו, שכבר עבר היום).

איבעיא להו: מהו להזכיר של חנוכה במוספין (בתפלת מוספין דשבת וראש חודש שבתון ימי חנוכה: מהו להזכיר על הניסים בהודאה)? כיון דלית ביה מוסף בדידיה לא מדכרינן? או דילמא יום הוא שחייב בארבע תפלות (ערבית ושחרית ומוסף ומנחה, וכיון שחובת תפלה זה היום - אינה פחותה משאר תפלות של יום)? רב הונא ורב יהודה דאמרי תרוייהו אינו מזכיר; רב נחמן ורבי יוחנן דאמרי תרוייהו מזכיר.

אמר אביי לרב יוסף: הא דרב הונא ורב יהודה - דרב הוא, דאמר רב גידל אמר רב: ראש חדש שחל להיות בשבת - המפטיר בנביא בשבת אינו צריך להזכיר של ראש חדש, שאילמלא שבת אין נביא בראש חדש (הכא נמי הואיל אלמלא ראש חודש אין מוספין בחנוכה - לא בעי לאזכורי)! מי דמי? התם נביא בדראש חודש ליכא כלל, הכא איתיה בערבית ושחרית ומנחה (וכיון שהיום מחייב בארבע תפלות - כזו כן זו)?! אלא להא דמיא, דאמר רב אחדבוי אמר רב מתנה אמר רב: יום טוב שחל להיות בשבת - המפטיר בנביא במנחה בשבת (מצאתי בתשובות הגאונים שהיו רגילים לקרות בנביא בשבתות במנחה עשרה פסוקים, ובימי פרסיים גזרו גזרה שלא לעשות, וכיון שנסתלקו -

נסתלקו) אינו צריך להזכיר של יום טוב, שאילמלא שבת אין נביא במנחה ביום טוב (ואף על גב דאיתיה שחרית הואיל ומנחה לאו משום יום טוב אתי לא מזכרין).

(שבת כד, ב)

ולית הילכתא ככל הני שמעתתא (רב הונא, ורב יהודה, ורב גידל, ורב אחאב), אלא כי הא (אלא כתפלה אחת - כך חברתה לכל דבר היום, ומזכיר): דאמר רבי יהושע בן לוי: יום הכפורים שחל להיות בשבת, המתפלל נעילה צריך להזכיר של שבת (לומר "ותתן לנו את יום המנוח ואת יום הכפורים הזה" וחותם "מקדש השבת ויום הכפורים" ואף על פי שאין תפלת נעילה בשבת): יום הוא שנתחייב בארבע תפלות (לאו תפלת הלילה בכלל, אלא תפלות היום: שחרית מוסף מנחה ונעילה).

קשיא הילכתא אהילכתא: אמרת הילכתא כרבי יהושע בן לוי, וקיימא לן הילכתא כרבא, דאמר רבא: יום טוב שחל להיות בשבת - שליח ציבור יורד לפני התיבה ערבית (המתפלל ברכת מעין שבע "קונה שמים וארץ, מגן אבות בדברו") אינו צריך להזכיר של יום טוב, שאילמלא שבת אין שליח ציבור יורד ערבית ביום טוב?

הכי? השתא: התם בדין הוא דאפילו בשבת נמי לא צריך, ורבנן הוא דתקוני, משום סכנה (מזיקין: שלא היו בתי כנסיות שלהן בישוב, וכל שאר לילי החול היו עסוקין במלאכתן, ובגמון מלאכתן מתפללין ערבית בביתן, ולא היו באין בבית הכנסת; אבל לילי שבת באין בבית הכנסת, וחשו שיש שאין ממהרין לבא, ושוהין לאחר תפלה; לכך האריכו תפלת הצבור), אבל הכא יום הוא שנתחייב בארבע תפלות!

ולא באליה נולא בחלב; נחום המדי אומר: מדליקין בחלב מבושל; וחכמים אומרים: אחד מבושל ואחד שאינו מבושל (והוא מהותך) - אין מדליקין בו: חכמים היינו תנא קמא (דאמר זלא בחלב - כל חלב במשמע)? איכא בינייהו דרב ברונא אמר רב (דשרי על ידי תערובת שמן כל שהוא) [דף כא, א]; חלב מהותך וקרבי דגים שנמחו - אדם נותן לתוכו שמן כל שהוא ומדליק, ולא מסיימי (אין ניכר מי אוסר ומי מתיר) [לפי הלשון במשנה אפשר להבין שיש ביניהם חילוקי דעות בענין זה, אך אי אפשר לוודא מי סובר כרב ברונא שמותר, ומי סובר שאסור].

משנה:

אין מדליקין בשמן שריפה (שמן של תרומה טמאה) ביום טוב (ובגמרא מפרש טעמא);

רבי ישמעאל אומר: (בשבת) אין מדליקין בעטרן (פסולתא דזיפתא) מפני כבוד השבת (שריחו רע); וחכמים מתירין בכל השמנים: בשמן שומשמן, בשמן אגוזים, בשמן צנונות (צנון), בשמן דגים (מקרבי דגים שנימחו), בשמן פקועות (דלעת מדברי), בעטרן, ובנפט (מסקנא דמילתא דחכמים היא). (נפט = מין שמן שריחו רע, כדאמרין בסדר יומא [דף לט, א]: בא למדוד נפט - אומרים לו "מדוד לעצמן", שאין אדם רוצה לסייעו). רבי טרפון אומר: אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד.

גמרא:

מאי טעמא?

לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב.

מנהגי מילי (דאין שורפין דאי לא ממעט לה קרא - אית לן למימר 'ליתי עשה דבאש תשרופו')? [המילים באש תשרופו - בשמות יב, י - נאמרו על נותר קרבן פסח, ובויקרא ח, לב נאמרו על נותר זבחי המילואים, ואין לזה קשר עם בשר קדש שנטמא, אבל רש"י מסתמך על דבריו להלן בהסבר דברי אביי: וכל שכן קדשים פסולים לא שרפינן] וידחה את 'לא תעשה כל מלאכה' [גם כאן הפסוק - שמות כ, י ודברים ה, יד - עוסקים בשבת ולא ביום טוב; אולי רש"י מתכוון לפסוק המובא להלן על ידי רבא: שמות יב, טז וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם?]

אמר חזקיה, וכן תנא דבי חזקיה: 'אמר קרא (שמות יב, י) ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר' [באש תשרפו] שאין תלמוד לומר 'עד בקר' (זימנא אחריית, אלא 'הנותר ממנו באש תשרופו', דהא כתיב עד בקר ברישא); מה תלמוד לומר 'עד בקר' - כא הכתוב ליתן לו בקר שני (שהוא חולו של מועד) לשריפתו (והכי משמע: והנותר ממנו לבקר ראשון - עד בקר שני המתינו ותשרפהו)'. [גם לפי חזקיה אינו עוסק בבשר שנטמא אלא בנותר].

ואיבעית אימא: קדש חמור, שכן ענוש כרת (כרת עדיפא, דאית בה תרי חומרי: ימיו נכרתי, והולך ערירי).

3. רב נחמן בר יצחק אמר: אמר קרא (דברים יח, ד) [ראשית דגןך תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך] תתן לו - לו ולא לאורו (מכאן שאין תורמין מן הטמא על הטהור, דכתיב תתן לו: דבר הראוי לו לאכול ולא לתת לאורו להסיק); (ומדאיצטריך למעוטי) מכלל דבת אורו הוא (להסקה).

רבי ישמעאל אומר [אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת]: מאי טעמא?

אמר רבא: מתוך שריחו רע, גזרה שמא יניחנה ויצא אמר ליה אביי: ויצא (מאי איכפת לך)?

אמר ליה: שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה, דאמר רב נחמן בר רב זבדא - ואמרי לה אמר רב נחמן בר רבא - אמר רב: הדלקת נר בשבת חובה (כבוד שבת הוא, שאין סעודה חשובה אלא במקום אור כעין יממא [נפרק בתרא דיומא דף עה:]); רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית (ליל שבת) רשות, ואני אומר מצוה.

מאי מצוה?

דאמר רב יהודה אמר רב: כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי: ערב שבת מביאים לו עריבה מלאה חמין, ורוחץ פניו ידיו ורגליו, ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין (סדינים של פשתן ובהן ציצית של תכלת = כלאים, אלא שמותר מן התורה, דדרשינן סמוכין [דברים כב, יא-יב]: לא תלבש שעטנז [צמר ופשתים יחדו] [פסוק יב] גדילים תעשה לך [מנחות פ"ד, דף לט:]), ודומה למלאך ה' צבאות, והיו תלמידיו מחבין ממנו כנפי כסותן (שהיו להם סדינים שאינן מצוייצין); אמר להן: "בני! לא כך שניתי לכם: סדין בציצית, בית שמאי פוטרין (ואף על גב דציצית חובה הוא בכל טליתות שיש לו לאדם ואפילו מונחים בקופסא - הני דפשתן פטורין משום דכלאים לא שרא רחמנא, דלא דרשי סמוכין) ובית הלל מחייבין (דדרשי סמוכין), והלכה כדברי בית הלל!"

ואינהו (תלמידיו) שהיו אוסרין סברי גזירה משום כסות לילה (נהי דהלכה כבית הלל וחייבין מדאורייתא, מיהו [רבנן] גזור בהו משום כסות לילה: שמא יהא לו כסות שמיוחד ללילות, ויטיל בו ציצית, ונמצא לובש כלאים שלא במקום מצוה: דכסות לילה לא מיחייב בציצית, דכתיב וראיתם אותו [במדבר טו, לט]; וביבמות פרכינן: וכי בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה לפטור את החייב? ומשני: שב ואל תעשה שאני).

(איכה ג, יז) ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה;

מאי 'ותזנח משלום נפשי'? - אמר רבי אבהו: זו הדלקת נר בשבת (שלא היה לו ממה להדליק, ובמקום שאין נר - אין שלום: שהולך ונכשל והולך באפילה); 'נשיתי טובה'? - אמר רבי ירמיה: זו בית המרחץ; רבי יוחנן אמר: זו רחיצת ידים ורגלים בחמין; רבי יצחק נפחא אמר: זו מטה נאה וכלים נאים שעליה; רבי אבא אמר: זו מטה מוצעת ואשה מקושטת לתלמידי חכמים.

סימן מ"ט ק"ס:

תנו רבנן: 'איזה עשיר (נפקא מיניה למטרח להדורי אמילתא)? - כל שיש לו נחת רוח בעשרו (שמח בחלקו אם מעט אם רב), דברי רבי מאיר; רבי טרפון אומר: כל שיש לו מאה כרמים ומאה שדות ומאה עבדים שעובדין בהן (בשדות עבודה הצריכה להם); רבי עקיבא אומר: כל שיש לו אשה נאה במעשים; רבי יוסי אומר: כל שיש לו בית הכסא סמוך לשולחנו.

תניא [תוספתא שבת פ"ב מ"ג]: 'רבי שמעון בן אלעזר אומר: אין מדליקין בצרי'.

מאי טעמא?

אמר רבה: מתוך שריחו נודף - גזרה שמא יסתפק ממנו (ותניא בתוספתא: הנותן שמן לנר חייב משום מבעיר, והמסתפק חייב משום מכבה; במסכת ביצה בגמרא דיוס טוב (דף כב:)).

(שבת כו, א)

לימא מר מפני שהוא עף (ונדבק בכותלי הבית ומדליק את הבית)?

חדא ועוד קאמר: חדא מפני שהוא עף, ועוד גזירה שמא יסתפק ממנו.
ההיא חמתא (חמותה) דהות סניאה לה לכלתה, אמרה לה: זיל איקשיט במשחא דאפרסמא; אזלא איקשיט; כי אתת - אמרה לה: זיל איתלי שרגא (הדלק את הנר)!
אזלא אתלא שרגא - אינפח בה נורא ואכלתה.

(ירמיהו נב, יב) ומדלת הארץ השאיר נבזראדן רב טבחים לכורמים וליוגבים;
'כורמים' - תני רב יוסף: אלו מלקטי אפרסמון מעין גדי ועד רמתא (שם מקום); (לכורמים - לשון מאספים, 'כמו כורמים עליו את הכלים' לקמן בפרק 'רבי עקיבא' (דף פח:))
'יוגבים' - אלו צידי חלזון ((וליוגבים' - לשון יקבים: שעוצרין ופוצעין את החלזון להוציא דמו, כדאמרן בפרק 'כלל גדול' לקמן (דף עה:)). מסולמות של צור (מעלה הר, וקצרה המסילה וגבוהה, וקורין אותה פויאיא"ה) ועד חיפה.
(השאיר - הניחם נבזראדן ללבושי המלך)

תנו רבנן: 'אין מדליקין כטבל טמא כחול' (וכל שכן בטמא, ולקמיה מפרש טעמא), ואין צריך לומר כשבת; כיוצא בו אין מדליקין כנפט לבן כחול, ואין צריך לומר כשבת.
בשלמא נפט לבן - מפני שהוא עף, אבל טבל טמא מאי טעמא?
אמר קרא (במדבר יח, ח) [וידבר'ה' אל אהרן] ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי [לכל קדשי בני ישראל לך נתתם למשחה ולבניך לחק עולם] - בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה: מה תרומה טהורה (שהיא לאכילה) אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך (ומקמי הכי אסירא, שהרי טבל במיתה לאוכלה) - אף תרומה טמאה (אף על פי שאין אתה אוכלה אלא מסיקה) אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך (אסור להסיקו בטבלו).

גופא: 'רבי שמעון בן אלעזר אומר: אין מדליקין בצרי, וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר: צרי אינו אלא שרף מעצי הקטף (כך שמש); (אין מדליקין בצרי כדמפרש לעיל, ועוד כדקתני ואזיל: דאינו בא מן הפרי אלא מן העץ שרף בעלמא, והוה ליה כזפת, ואינו נמשך; לישנא אחרינא וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר כו' - לאו טעמא למילתיה יהיב, אלא הכי קאמר: ועוד היה אומר דבר אחר בצרי);
רבי ישמעאל אומר: כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו;
רבי ישמעאל בן כרוקה אומר: אין מדליקין אלא כיוצא מן הפרי (לאפוקי שמן דגים ועטרן וצרי);

רבי טרפון אומר: אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד;
עמד רבי יוחנן בן נורי על דגליו ואמר: מה יעשו אנשי ככל שאין להם אלא שמן שומשמיין? ומה יעשו אנשי מדי שאין להם אלא שמן אגוזים? ומה יעשו אנשי אלכסנדריא שאין להם אלא שמן צנונות? ומה יעשו אנשי קפוטקיא שאין להם לא כך ולא כך, אלא נפט? אלא אין לך אלא מה שאמרו חכמים 'אין מדליקין' (כגון פסולי שמיים דמתניתין), ומדליקין בשמן דגים (ואף על גב דדמי לחלב ואינו יוצא מפרי) ובעטרן (ואף על גב דמזפת קאתי)!

רבי שמעון שזורי אומר: מדליקין בשמן פקועות ובנפט;
סומכוס אומר: כל היוצא מן הבשר - אין מדליקין בו אלא בשמן דגים.

סומכוס היינו תנא קמא (רבי יוחנן בן נורי, דפסיל כל הנך דמתניתין, וחלב אימני בהדיהו דהוא יוצא מן הבשר, ואכשר בשמן דגים) !
איכא בינייהו דרב ברונא אמר רב (דאמר צריך לתת לתוכו שמן כל שהוא; אי נמי דאכשר חלב מהותך בתערובת שמן כל שהוא: חד מהנך תנאי סבר לדרב ברונא דחלב ניתר בתערובת, אבל שמן דגים אפילו בעיניה, וחד סבר שמן דגים על ידי תערובת, אבל חלב כלל וכלל לא), ולא מסיימי (אין ניכר מי אוסר ומי מתיר).

תניא: 'רבי שמעון בן אלעזר אומר: כל היוצא מן העץ (כמו קנבוס וצמר גפן) אין בו משום שלש על שלש (לקבל טומאה בשלש אצבעות), ומסככין בו (סוכה, הואיל ואינו מקבל טומאה, דאין מסככין בדבר המקבל טומאה, כדילפינן במסכת סוכה (דף יב:)) 'מגרנן ומיקבן' (נשרים טז, ג), חוץ מפשתן (דילפינן לקמן דאיקרי 'עץ', ומקבל טומאת נגעים - אפילו אונין שבו, כדלקמן, הלכך אין מסככין באונין).
אמר אביי:

(שבת כו, ב)

רבי שמעון בן אלעזר ותנא דבי רבי ישמעאל אמרו דבר אחד (דמהיכא תיתי לרבי שמעון למעוטי שאר בגדים מטומאה אי לאו דאית ליה הא דתנא דבי רבי ישמעאל? והלכך יוצא מן העץ - לאו דווקא נקט, דהוא הדין לנוצה של עזים וכל מידי דלאו צמר ופשתים הוא; ואידי דנקט יוצא מן העץ לענין סוכה - נקט לה נמי לענין טומאה); רבי שמעון בן אלעזר - הא דאמרן; תנא דבי רבי ישמעאל מאי היא?

דתני דבי רבי ישמעאל: 'הואיל ונאמרו 'בגדים' כתורה סתם (כגון בטומאת שרצים וטומאת מת, דכתיב בטומאת שרצים או בגד או עור [ויקרא יא, לב], ובמת [במדבר לא, כ], בשבים ממלחמת מדין: וכל בגד וכל כלי עור, וכן בשכבת זרע וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע וגו' [ויקרא טו, יז]) ובציצית על כנפי בגדיהם [במדבר טו, לח]), ופרט לך הכתוב באחד מהן צמר ופשתים (בטומאת נגעים כלל תחלה ואחר כך פרט [ויקרא יג, מח]: והבגד כי יהיה בו נגע צרעת - כלל; בבגד צמר [או בבגד פשתים] - פרט), מה להלן צמר ופשתים - אף כל (בגדים הסתומים ילפינן ב'מה מצינו', דהוא בנין אב, דאינו אלא צמר ופשתים) צמר ופשתים.'

רבא אמר: שלשה על שלשה (טפחים) בשאר בגדים איכא בינייהו, דרבי שמעון בן אלעזר אית ליה (דבהדיא תנא אין בו משום שלש על שלש, אבל שלשה על שלשה - דחזי אף לעשירים - מיטמא, ולקמן יליף מנליה בהו טומאה כלל הואיל ומנגעים יליף; דאי לא יליף מנגעים - מהיכא תיתי ליה לחלק בין פשתן לשאר מינין?), לתנא דבי רבי ישמעאל לית ליה. דכולי עלמא (בין לאביי בין לרבא אליבא דהני תנאי) מיהת שלש על שלש בצמר ופשתים מיטמא בנגעים, מנלן?

דתניא: 'בגד'; אין לי אלא בגד (כלומר אי הוה כתיב בנגעים 'בגד', אין לי דמיטמא בנגעים אלא בגד שלם), שלש על שלש מנין תלמוד לומר [בראש פרשת צרעת הבגד]: (ויקרא יג, מח) והבגד [כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים [פסוק מח] או בשתי או בערב לפשתים ולצמר או בעור או בכל מלאכת עור].

סיפרא פרשת תזריע פרשה ה פרק יג משנה ב:

אין לי אלא צמר ופשתים המיוחדים, מנין לרבות את הכלאים? - תלמוד לומר 'והבגד'; אין לי אלא אחד מן המינים הבא מקצתו, ומנין לאחד מן המינים הבא בכולו, כלאים שבא בכולו, כלאים שבא במקצתו מנין? תלמוד לומר והבגד; אין לי אלא בגד וארג בו שלש על שלש, בגד ולא ארג בו שלש על שלש מנין? - ת"ל והבגד בבגד; אין לי אלא בגד שיש לו לאיכּן שיפשה, בגד שאין לו לאיכּן שיפשה מנין? - תלמוד לומר והבגד - דברי ר' אליעזר. א"ל רבי ישמעאל: הרי את אומר לכתוב שתוק עד שאדרוש? אמר לו רבי אליעזר: ישמעאל! דקל הרים אתה!

ואימא לרבות שלשה על שלשה?

לאו קל וחומר הוא: השתא שתי וערב מיטמא, שלשה על שלשה מיבעיא?

אי הכי, שלש על שלש נמי ליתי בקל וחומר! אלא:

שלשה על שלשה - דחזו בין לעשירים בין לעניים - אתי בקל וחומר; שלש על שלש לעניים הוא דחזיין, לעשירים לא חזיין (אין מקפידין להצניע, ובטולי מבטלי להו) - לא אתי בקל וחומר; טעמא דכתביה קרא, הא לא כתביה קרא לא גמרינן בקל וחומר (מסקנא דפירושה דמילתא היא, ובניחותא, כלומר: הלכך טעמא דכתב קרא 'והבגד' לרבינוהו, הלכך מיטמו, הא לא רבינוהו - לא מיטמו). ואימא לרבות שלשה על שלשה בשאר בגדים (ושלש על שלש בצמר ופשתים מיטמו מק"ו והאי רבויא לשלשה על שלשה אתא ולשאר בגדים)?

אמר קרא 'בגד צמר ופשתים' (פרט אחר כלל, למימר דאפילו גדול דשאר מינין לא מיטמו בנגעים): בגד צמר ופשתים - אין, מידי אחריני - לא.

ואימא כי אימעוט (שאר בגדים) - משלש על שלש (דבצמר ופשתים אתי בקל וחומר משתי וערב), אבל שלשה על שלשה מיטמא (מריבויא ד'והבגד')?

תרי מיעוטי כתיבי בגד צמר או פשתים (תרי זימני כתיבי 'בגד צמר ופשתים' [ויקרא יג, מח], [ויקרא יג, נט] זאת תורת נגע הצרעת בגד הצמר או הפשתים): חד למעוטי משלש על שלש, וחד למעוטי משלשה על שלשה.

ולרבא, דאמר: שלשה על שלשה בשאר בגדים איכא בינייהו, לרבי שמעון בן אלעזר אית ליה, לתנא דבי רבי ישמעאל לית ליה, שלשה על שלשה בשאר בגדים

(שבת כז, א)

מנא ליה (לרבי שמעון שום טומאה בשאר בגדים)?

נפקא מ'או בגד' (הואיל ושאר בגדים הסתומים למדין הן מן המפורש), [ד-ת-נ-א-: *] (דכתיב בשרצים): 'בגד' (ויקרא יא, לב) [וכל אשר יפל עליו מהם במתם יטמא מכל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד הערב וטהר]; אין לי אלא בגד שלשה על שלשה, בשאר בגדים מניין? תלמוד לומר: 'או בגד' ('או' - ריבויא הוא).

(*)'דתניא' לא גרסינן, דאי מתניתא היא - היכי פליג עלה אביי ואמר 'מיבעיא ליה לשלש על שלש? הא תנא תני בהדיא שלשה על שלשה בשאר בגדים מניין? אלא דרשא דרבא היא!)

ואביי, האי 'או בגד' מאי עביד ליה?

מיבעי ליה לרבות שלש על שלש בצמר ופשתים דמטמא בשרצים.

ורבא?

גלי רחמנא גבי נגעים (דברייה מן 'והבגד') - והוא הדין לשרצים (דכיון דכתיב בהן 'בגד' כי התם - מיניה ילפינן בבנין אב).

ואביי?

איכא למיפרך: מה לנגעים שכן שתי וערב מטמא בהם (שרצים אין שתי וערב מטמא בהן, ד'בגד' כתיב בהו, ולא 'שתי' ולא 'ערב')!

ואידך (ורבא)?

(אמר לך: על כרחיך לשלשה על שלשה בשאר בגדים אתא, דאילו שלש על שלש בצמר ופשתים בשרצים - מנגעים יליף, דאי סלקא דעתך נגעים חמירי, לכתוב רחמנא (האי ריבויא) גבי שרצים (ולשתוק מריבויא ד'והבגד' בנגעים), וליתו נגעים מינייהו (אלא לדרשא אחריתי אתא)!

ואידך?

נגעים משרצים לא אתו, דאיכא למיפרך: מה לשרצים שכן מטמא בכעדשה (ונגעים בעינן כגריס).

אמר אביי: האי תנא דבי רבי ישמעאל מפיק מאידך תנא דבי רבי ישמעאל (כלומר: מוצא הוא מסברת אידך תנא דפליג עליה דאשכחן דמרבי שאר בגדים לטומאת שרצים), דתני דבי רבי ישמעאל: 'בגד'; אין לי אלא בגד צמר ופשתים, מניין לרבות צמר גמלים וצמר ארנבים, נוצה של עזים (של עזים קרי 'נוצה', על שם שאין גוזזין אותם אלא מורטין), והשיריץ, והכלך, והסריקין? - תלמוד לומר 'או בגד' (ויקרא יא, לב) [וכל אשר יפל עליו מהם במתם יטמא מכל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד הערב וטהר]!

רבא אמר: כי לית ליה להך תנא דבי רבי ישמעאל בשאר בגדים שלש על שלש (רבא אמר כי לית ליה לתנא דרישא בשאר בגדים בשרצים שלש על שלש דילמד סתום מן המפורש), שלשה על שלשה אית ליה (אבל שלשה על שלשה בשרצים אית ליה בהו, דאיתרבו מ'או בגד').

והא רבא הוא דאמר 'שלשה על שלשה בשאר בגדים לרבי שמעון בן אלעזר אית ליה, לתנא דבי רבי ישמעאל לית ליה?'

הדר ביה רבא מההיא (ואמר דתנא דבי רבי ישמעאל ורבי שמעון בן אלעזר אמרו דבר אחד, ולא כאביי, אלא דלתרווייהו בשאר בגדים טומאת שלש על שלש ליכא, שלשה על שלשה איכא).

ואיבעית אימא: הא (הא שמעתא דסיפא) - (לאו רבא אמרה אלא) רב פפא אמרה (לאוקמי תרווייהו: תרי תנאי דרבי ישמעאל - כהדדי, ולמימר דמודה תנא דרישא דיש טומאת שרצים בשאר בגדים); רב פפא אמר (הכי גרסינן: דרב פפא אמר): 'אף כל' (דתנא דרישא דקאמר) נשבת כו. דתני דבי רבי ישמעאל: הואיל ונאמרו "בגדים" בתורה סתם, ופרט לך הכתוב באחד מהם "צמר ופשתים" - מה להלן צמר ופשתים - אף כל צמר ופשתים. - לאתוויי כלאים (דקאמר 'אף כל בגדים סתם [שלא פורש מה הם] צמר ופשתים' - לאו לפרושי בגדים סתומים דטומאה קא אתי, דבשאר טומאה ודאי מטמאו שאר בגדים, דאיתרבו מ'או בגד', אלא לפרושי בגד האמור בכלאים סתם: ובגד כלאים שעטנז [לא יעלה עליו] [ויקרא יט, טז]; הלכך לרב פפא לא מפיק האי תנא מילתיה דהאי תנא, והך פירוקא דסיפא - איהו אמרה, ולא איתמר כדאמרת ליה אליבא דרבא דמפליג בין שלש על שלש לשלשה על שלשה, אלא הכי איתמר: רב פפא אמר: לא מפיק האי תנא מאידך תנא, ד'אף כל' - לאתוויי כלאים: דכי הוה מוקמינן ליה כרבא - הוה צריך לפלוגי, דכיון ד'אף כל' - לטומאת שרצים נמי אתא, על כרחיך 'אף כל' למעוטינהו משלש על שלש, כדין נגעים, ו'או בגד' לרבוויי שלשה על שלשה, ואף על גב דלא מטמו שאר בגדים בנגעים, דהא נתמעטו בתרי מיעוטי - איתרבו בשרצים; אבל לרב פפא לא מיבעי לן לפלוגי, דכיון דאיתרבו שאר בגדים לשרצים - איתרבו לכל תורת צמר ופשתים, בין לשלש בין לשלשה).

'כלאים'? בהדיא כתיבי ביה (דברים כב, יא) לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו!?

סלקא דעתא אמינא הני מילי דרך לבישה, אבל בהעלאה - כל תרי מיני אסור.

ולאו קל וחומר הוא: ומה לבישה, דקא מיתהני כולי גופיה מכלאים, אמרת צמר ופשתים - אין, מידי אחרינא - לא, העלאה לא כל שכן?

אלא דרב פפא כדותא היא.

רב נחמן בר יצחק אמר: 'אף כל' -

(שבת כז, ב)

לאתוויי ציצית (דלא מחייבי בציצית אלא בגדי צמר ופשתים).

'ציצית' ? בהדיא כתיב : (דברים כב, יא) **לא תלבש שעטנז צמר ופשתים** [יחדו] **וכתיב** (דברים כב, יב) **גדילים תעשה לך** [על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה] (גדילים תעשה לך - לאלו) ! ? **סלקא דעתא** **אמינא כדרבא** (כלומר: סלקא דעתך אמינא דלא דרשינן הני סמוכין לענין טלית למימר דטלית צמר ופשתים תעשה ציצית ולא לשאר טלית, אלא לענין ציצית תדרשיה: גדילים תעשה לך מצמר ופשתים, ולא משאר מינין כדדריש ליה רבא), **דרבא רמי :** **כתיב 'הכנף'** [במדבר טו, לח: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם לדרתם ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת] (דהאי 'כנף' - קרא יתירא הוא, דהא כתיב על כנפי בגדיהם, והוה ליה למכתב 'ונתנו על הציצית פתיל תכלת') - **מין כנף** (מין הטלית יהא הציצית, דהכי משמע: ציצית של כנף תהא, ואם של משי הוא - ציצית של משי פוטר בה), **וכתיב 'צמר ופשתים יחדיו'** (צמר ופשתים - גדילים תעשה לך דמשמע נמי מהן תעשה), **הא כיצד?** - **צמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן ; שאר מינין - במינן פוטרין, שלא במינן אין פוטרין ; סלקא דעתא כדרבא** (דאמר ד'הכנף' אתא לאשמועינן דלא תדרוש סמוכין למיפטר שאר בגדים, דודאי מיחייב, מיהא בציצית דמינן) - **קא משמע לן** (אף כל' [של תנא דבי רבי ישמעאל] דלא תדרוש 'הכנף' הכי, אלא אורחיה דקרא הוא, ולאשמועינן דמצות ציצית בשני מיני צבע: שני חוטין של תכלת ושני חוטין של לבן, דהיינו 'מין כנף', דסתמיה לבן).

אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי : **לתנא דבי רבי ישמעאל, מאי שנא לענין טומאה דמרבי שאר בגדים, דכתיב 'או בגד' (אליבא דרב נחמן קבעי לה, דאמר אף כל' - לאתויי ציצית) ? הכא נמי לימא לרבות שאר בגדים מ'אשר תכסה בה'** (דברים כב, יב) [גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה] (אשר תכסה בה) - ריבויא דקרא הוא ?

ההוא לאתויי כסות סומא הוא דאתא, דתניא [דומה לספרי שלח פסקה רטו] : [במדבר טו, לט: והיה לכם לציצית] **וראיתם אתו** [וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אתם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם] **פרט לכסות לילה** (כסות המיוחד ללילות, דלא נייחייב); **אתה אומר פרט לכסות לילה? או אינו אלא פרט לכסות סומא? כשהוא אומר** (דברים כב, יב) [גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך] **אשר תכסה בה - הרי כסות סומא אמור, הא מה אני מקיים 'וראיתם אתו' - פרט לכסות לילה ;**

ומה ראית לרבות סומא ולהוציא כסות לילה? **מרבה אני כסות סומא שישנה בראייה אצל אחרים** (וקרינן ביה 'וראיתם' - לאחרים ביום, ולא אתי 'אשר תכסה' ומפיק וראיתם) **ומוציא אני כסות לילה שאינה בראייה אצל אחרים** (ואי מרבינן לה מ'אשר תכסה' - קא עקרת ליה 'וראיתם').

ואימא לרבות שאר בגדים (ולא כסות סומא)? **מסתברא קאי בצמר ופשתים** (כדאמר: דסמך צמר ופשתים לגדילים) - **מרבה (כסות סומא ד)צמר ופשתים, קאי בצמר ופשתים מרבה שאר בגדים (בתמיה)?**

אמר אביי : **רבי שמעון בן אלעזר וסומכוס אמרו דבר אחד** (דדבר המיטמא בנגעים - אין מסככין, ואף על גב דאינו מטמא בטומאת מגע): **רבי שמעון בן אלעזר - הא דאמרן** (חוץ מפשתן, ולא קאמר 'חוץ מבגד פשתן', משמע: אף על גב דלאו בגד שלא נטוה, כגון אונין או נטוה ולא נארג - אין מסככין, הואיל ומטמו בנגעים, ואף על גב דלא מטמא בשרצים); **סומכוס - דתניא :** **'סומכוס אומר: סיככה בטווי פסולה מפני שמטמאה בנגעים** (דכתיב 'או בשתי או בערב'; והוא הדין נמי לאונין משיתלבנו; והאי דנקט טווי - לאשמועינן דטווי מטמא מיד, דטווייתו הוא גמר מלאכתו, ולא בעי שישלה); **'כמאן** (אמרה סומכוס להא) ? **כי האי תנא** (כרבי מאיר, דאמר מטמא מיד שנטוה; לשון אחר: כמאן אמרה אביי להאי מילתא דההיא חוץ מפשתן? פשתן דווקא קאמר, אף על גב דלאו בגד, ועל כרחיק אפילו אונין במשמע, אלמא אונין מיטמא בנגעים - כרבי יהודה), **דתנן** [נגעים פ"א מ"ח] : **'שתי וערב מטמא בנגעים מיד - דברי רבי מאיר ; ורבי יהודה אומר: השתי - משישלה** (שיהיו שולין אותו מן היורה ששולקין אותו בה ללבנו), **והערב - מיד, והאונין של פשתן - משיתלבנו** (בתנור).

משנה :

כל היוצא מן העץ - אין מדליקין בו (לעשות פתילה מקנבוס, ובגד קנבוס מצמר גפן) **אלא פשתן ;** **וכל היוצא מן העץ אינו מטמא טומאת אהלים** (אם עשה מהן אהל והמת תחתיו - הוי כשאר בית, ואין צריך להטביל האהל עצמו, דלא קבל טומאה אלא כלים שתחתיו) **אלא פשתן** (שאף אהל טמא, כדכתיב [במדבר יט, יח] והזהר על האהל, ובגמרא יליף דבפשתן משתעי קרא).

גמרא :

מנלן דפשתן איקרי עץ?

אמר מר זוטרא: דאמר קרא (יהושע ב,ו) והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ [הערכות לה על הגג].

והיוצא מן העץ אינו מטמא טומאת אהלים אלא פשתן: מנלן?

אמר רבי אלעזר: גמר 'אהל' 'אהל'.

(שבת כח, א)

ממשכן (דלא הוה ביה שום יוצא מן העץ אלא פשתן, כדכתיב [שמות לו,ח] עשר יריעות שש משזר): כתיב הכא (במדבר יט,יד) זאת התורה אדם כי ימות באהל [כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים] וכתיב התם (שמות מ,ט) ויפרוש את האהל על המשכן [וישם את מכסה האהל עליו מלמעלה כאשר צוה ה' את משה]: מה להלן של פשתן קרוי 'אהל', אף כאן של פשתן קרוי 'אהל'.

אי מה להלן שזורין (דטור"ש בלע"ז, דכתיב משזר) וחוטין כפול ששה (כדאמרין בפרק 'בא לו' דסדר יומא (דף עא:); דברים שנאמר בהן 'שש' חוטין כפול ששה) אף כאן שזורין וחוטין כפול ששה? (ואי קשיא: כיון דיליף ממשכן, כלים ואדם שתחת גג הבית, וכל שאר אהלים דלא דמו למשכן מנלן דמטמו? - בספרי [חוקת פסקא קב] תניא: 'מנין לעשות שאר המאהילים כאהל? - אמרת [בגירסת בספרי שלנו: היה רבי יצחק אומר]: מה מצורע הקל עשה בו כל המאהיל [כאהל, מת החמור אינו דין שנעשה כל המאהילים כאהל]?)

תלמוד לומר: אהל אהל [באהל] [כל הבא אל האהל וכל אשר באהל] - ריבה.

אי אהל אהל ריבה, אפילו כל מילי נמי?

אם כן גזירה שוה מאי אהני ליה?

ואימא מה להלן קרשים אף כאן קרשים (ואימא דעץ נמי איקרי אהל)?

אמר קרא (שמות כו,יח) ועשית [את ה]קרשים למשכן [עשרים קרש לפאת נגבה תימנה]: משכן קרוי משכן (כגון עשר יריעות שש משזר, ומשכן איקרי 'אהל' דכתיב (שמות מ,ב) את משכן אהל מועד), ואין קרשים קרויין משכן.

אלא מעתה 'ועשית מכסה לאהל' הכי נמי: מכסה (עורות) לא איקרי אהל

(ולענין טומאה נמי לא מקבל)?

אלא הא, דבעי רבי אלעזר: עור בהמה טמאה מהו שיטמא באהל המת? השתא עור בהמה טהורה לא מטמא (כגון אילים מאדמים), עור בהמה טמאה מיבעיא?

שאני התם, דהדר אהדריה קרא, דכתיב (במדבר ד,כה) ונשאו את יריעות המשכן ואת אהל מועד מכסהו ומכסה התחש אשר עליו [מלמעלה ואת מסך פתח אהל מועד] - מקיש עליון לתחתון: מה תחתון קרוי 'אהל' (מה תחתון עשתי עשרה יריעות עזים לאהל על המשכן, דמשכן היינו עשר יריעות המחוברות בקרסי זהב; מלמעלה מהן - אהל יריעות עזים, ולמעלה מהן - מכסה העורות) אף עליון קרוי 'אהל'.

גופא בעי רבי אלעזר: עור בהמה טמאה מהו שיטמא טומאת אהלין? מאי קמיבעיא ליה (הא ממשכן גמר לה רבי אלעזר לעיל בריש שמעתי, והתם טהורה היא, דהוי למלאכת משכן)?

אמר רב אדא בר אהבה: תחש שהיה בימי משה קמיבעיא ליה, טמא היה או טהור היה?

אמר רב יוסף: מאי תיבעי ליה? תנינא: 'לא הוכשרו למלאכת

שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד'!?

מתיב רבי אבא: 'רבי יהודה אומר: שני מכסאות היו, אחד של

עורות אילים מאדמים ואחד של עורות תחשים; רבי נחמיה אומר:

מכסה אחד היה (חציו של אילים וחציו של תחשים, ולמעלה דקרא - אתרוייהו כתיב: דבין אילים בין

תחשים היה מכסה אחד מלמעלה לאהל יריעות העזים), ודומה כמין תלא אילן' - והא

תלא אילן טמא הוא (תלא אילן - חיה טמאה היא, ומנומרת בגוונין)?

הכי קאמר: 'כמין תלא אילן הוא, שיש בו גוונין הרבה, ולא תלא

אילן, דאילו התם טמא והכא טהור.

אמר רב יוסף (סייעתא היא): אי הכי, היינו דמתרגמינן 'ססגונא':

שש בגוונין הרבה (ששמח ביופיו בגוונין).

רבא אמר: עור בהמה טמאה, דמטמא באהל המת, מהכא, דתניא: (גבי

נגעים כתיב) 'עור - 'או בעור' [ויקרא יג,חח: או בשתי או בערב לפשתים ולצמר או בעור או בכל

מלאכת עור] (והוה מצי למכתב או 'עור') - ריבה: עור בהמה טמאה ושלקה, כיד

כהן (משהראהו ביד כהן נעשה נגע, ומתחלה לא היה נגע);

קצץ מכולן (מכל האמורים בפסוק) ועשה אחת מהן (וחיברן יחד) - מניין?

תלמוד לומר 'או בכל מלאכת עור'.

ואיכא למיפרך: מה לנגעים שכן שתי וערב טמא בהן!
אלא גמר משרצים, דתניא: 'עור' אין לי אלא עור בהמה טהורה,
עור בהמה טמאה מניין? תלמוד לומר [ויקרא יא, לב]: וכל אשר יפל עליו מהם במתם יטמא
מכל כלי עץ או בגד [או עור] או עור [או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד הערב וטהר]!
ואיכא למיפרך: מה לשרצים שכן מטמאין בכעדשה (שרצים מטמאין בכעדשה,
ומת בכזית, ונגעים בכגריס - והוא פחות מכזית)?

נגעים יוכיחו, וחזר הדין: לא ראי זה כראי זה, ולא ראי זה
כראי זה, הצד השווה שבהן שעור טמא בהן ועשה עור בהמה טמאה
כעור בהמה טהורה - אף אני אביא אהל המת, שעור טמא בו (כדאמר
לעיל: 'מקיש עליון לתחתון' דקרוי אהל), ונעשה בו עור בהמה טמאה כעור בהמה
טהורה.

אמר ליה רבא מברניש לרב אשי: איכא למיפרך: מה להצד השווה
שבהן שכן טמאין בפחות מכזית, תאמר במת שאינו מטמא אלא
בכזית?
אלא אמר רבא מברניש:

(שבת כח, ב)

אתיא בקל וחומר מנוצה של עזים, שאין מטמא בנגעים (דהא צמר ופשתים
כתיב [ויקרא יג, מח]: והבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים) - מטמא באהל המת (אם
עשאו אהל, דהא ממשכן גמר ליה, ועיקר 'אהל' דכתיב במשכן - ביריעות עזים כתיב*), עור בהמה
טמאה שמתמאה בנגעים - אינו דין שמתמאה באהל המת!
(*) דהא דכתיב בספרים 'כל מעשה עזים' - לא גרסינן ליה, דמהכא לא נפקא לן אהל, דבכלים הוא דכתיב,
וכדאמר בעלמא 'להביא דבר הבא מן העזים מן הקרנים ומן הטלפים'.
ואלא הא דתני רב יוסף 'לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה
טהורה בלבד' - (כיון דרבינן עור בהמה טמאה לאהל המת) למאי הלכתא (מאי דהוה הוה,
אי לאו למילף מיניה לטומאה)?

לתפילין (איתמר, דהיא נמי מלאכת שמים).

'תפילין' ? בהדיא כתיב בהו (שמות יג, ט) [והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך] למען
תהיה תורת ה' בפיך (כי ביד חזקה הוצאך ה' ממצרים) - מן המותר בפיך!
אלא לעורן (עור דפוס שלהן, שהכתבים של פרשיות מונחים בו, דהאי לא מ'למען תהיה' נפקא, דהא
לאו 'תורה' כתיבא ביה).

והאמר אביי: שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני (שיהא העור נקמט מבחוק
שלשה קמטין, ודומה לשי"ן, והרצועה נקשרת כמין דלית, ויש רצועה כפופה כמין י', דהיינו 'שדי', וכיון דאות
השם נכתב בקמטין שלו - 'מותר בפיך' בעינן, ומקרא נפיק)?
אלא (תניא להדיא דרב יוסף) לכורכן בשערן ולתופרן בגידן (שצריך לקשור איגרות
הפרשיות בשער עור בהמה טהורה, ולתופרן בגיד בהמה טהורה).
הא נמי הלכה למשה מסיני הוא, דתניא: 'תפילין מרובעות - הלכה
למשה מסיני', נכרכות בשערן (בשער מן הקלף, כלומר: בשל טהורה) ונתפרות
בגידן'?

אלא לרצועותיהם (שיהיו מעור בהמה טהורה).

והאמר רבי יצחק: רצועות שחורות הלכה למשה מסיני (וכיון דהלכתא
רצועות מסיני, טהורות נמי הלכה למשה מסיני, ומתניתא דרב יוסף לאו הלכה למשה מסיני קאמר)?
נהי דגמירי שחורות, טהורות מי גמירי?

מאי הוי עלה דתחש שהיה בימי משה (הואיל ולרב יוסף לאו לענין מלאכה דמשכן
איתמר, לא איפשיט בעיין)?

אמר רבי אלעא אמר רבי שמעון בן לקיש: 'אומר היה רבי מאיר:
תחש שהיה בימי משה - בריה בפני עצמה היה, ולא הכדיעו בה
חכמים אם מין חיה הוא אם מין בהמה הוא, וקרן אחת היתה לו
במצחו, ולפי שעה נזדמן לו למשה ועשה ממנו משכן, ונגנז'.
מדקאמר 'קרן אחת היתה לו במצחו' - שמע מינה טהור היה, דאמר
רב יהודה: שור שהקריב אדם הראשון - קרן אחת היתה לו במצחו,
שנאמר (תהלים סט, לב) ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס!
'מקרין' - תרתי משמע (דסתם 'מקרין' - כל קרניו).
אמר רב נחמן בר יצחק: 'מקרין' כתיב.
וליפשוט מיניה דמין בהמה הוא?

כיון דאיכא קרש, דמין חיה הוא, ולית ליה אלא חדא קרן - איכא למימר מין חיה הוא.

משנה :

פתילת הבגד שקפלה (כמו שגודלין פתילות) ולא הבהבה (על השלהבת כדי שתהא מחורכת ותדליק יפה) : רבי אליעזר אומר : טמאה היא (דבגד - כלי הוא, ומקבל טומאה אם היה שלש על שלש, דקפול אין מבטלה מתורת בגד, הואיל ולא הבהבה), ואין מדליקין בה (כדמפרש טעמא בגמרא) ; רבי עקיבא אומר : טהורה היא, ומדליקין בה.

גמרא :

בשלמא לענין טומאה, בהא פליגי, דרבי אליעזר סבר קיפול אינו מועיל (לבטולה מתורת בגד), ובמילתיה קמייטא קיימא, ורבי עקיבא סבר קיפול מועיל ובטולי בטיל ; אלא לענין הדלקה במאי פליגי ? אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא, וכן אמר רב אדא בר אהבה : הכא בשלש על שלש מצומצמות עסקינן (דאי הוה טפי פורתא לכולי עלמא מדליקין), ובי"ט שחל להיות ערב שבת עסקינן (דשייך ביה איסור מוקצה) : דכולי עלמא אית להו דרבי יהודה דאמר 'מסיקין בכלים, ואין מסיקין בשברי כלים' (שנשברו בו ביום, דהוה להו 'נולד', אבל בכלים מסיקין דהא חזו לטלטלן), ודכולי עלמא אית להו דעולא, דאמר עולא : המדליק צריך שידליק ברוב היוצא (צריך המדליק להדליק בידים קודם טילוק ידיו [את] רוב היוצא מן הפתילה חוץ לנר, הלכך על כרחך צריך לעסוק בו לאחר שנפחת משלש) : (הלכך טעמא דרבי אליעזר דאסר) : רבי אליעזר סבר קיפול אינו מועיל (והוה ליה 'כלי שנשבר ביום טוב'), וכיון דאדליק ביה פורתא (כיון דמצומצמות היו) - הויא ליה 'שבר כלי' (דפחות משלש לאו כלי הוא, והוה ליה 'כלי שנשבר ביום טוב'), וכי קא מדליק (בידים להשלים רוב היוצא) - בשבר כלי קמדליק (והא דאמרין 'מסיקין בכלים' - דוקא שלא יגע בו אחר שנפחת אלא אם כן ריבה עליו עצים מוכנים, כדלקמן (דף כט.)) ; ורבי עקיבא סבר קיפול מועיל (ועל כרחך מערב יום טוב קיפלה, דאין גודלין פתילה ביום טוב, כדתניא ב'המביא' (ביצה לב.)) ואין תורת כלי עליה (וכבר נתבטל הכלי מבעוד יום, ואין כאן 'שבר כלי'), וכי קמדליק - בעץ בעלמא קמדליק. אמר רב יוסף : היינו דתנינא (שהייתי שונה מרבתי משנה) 'שלש על שלש מצומצמות' ולא ידענא למאי הלכתא (ולא הוה ידענא למאי הלכתא איתמר : דאי לענין טומא - כל שכן דאי איכא טפי דמטמא).

(מילתא באפי נפשיה היא) : ומדקא מתרץ רב אדא בר אהבה אליבא דרבי יהודה - שמע מינה כרבי יהודה סבירא ליה (בתמיה, למירמי דרב אדא אדבא אדא : מדקא מתרץ למתניתין ואוקי דכולי עלמא אית להו 'אין מסיקין בשברים', דהיינו אליבא דרבי יהודה, דאית ליה 'נולד') ? ומי אמר רב אדא בר אהבה הכי ? והאמר רב אדא בר אהבה :

(שבת כט, א)

'נכרי שחקק קב (ביום טוב, דהוה ליה 'נולד') בבקעת - ישראל מסיקה ביום טוב', ואמאי ? 'נולד' הוא ? לדבריהם דרבי אליעזר ורבי עקיבא קאמר ליה (האי דאוקים להו רב אדא אליבא דרבי יהודה - דחזא פלוגתייהו דלא מיתוקמא אלא אליבא דרבי יהודה), וליה לא סבירא ליה (ומיהו איהו לא סבירא ליה אלא כרבי שמעון).

רבא אמר : היינו טעמא דרבי אליעזר (בהדלקה) : לפי שאין מדליקין בפתילה שאינה מחורכת ולא בסמרטוטין שאינן מחורכין (משום דאין מדליקין בו, שאין דולקין יפה, ובכל שבתות השנה אסור, ולא משום נולד).

אלא הא דתני רב יוסף 'שלש על שלש מצומצמות' למאי הלכתא ? לענין טומאה, דתנן [כלים פ"ב מ"ז] : 'שלש על שלש שאמרו - חוץ מן המלל (דרך תופרי בגדים למלול מן הבגדים : לכופלן מעט סביב התפירה, ואחר כך תופר, ושלש על שלש סופו לתפור לטלאי בבגד עני, לכן אחשבוה להיות כלי, הלכך צריך להיות בו יותר משיעור המלל כדי שיהא הטלאי שלש על שלש), דברי רבי שמעון ; וחכמים אומרים : שלש על שלש מכוונות (מצומצמות, ובהכי אחשבוה, ואף על גב דכשיתפור לא הוה שלש) ' (והיינו הך דרב יוסף, ולא משום דאי הוה טפי לא מיטמא, דכל שכן, אלא לאפוקי מדתנא קמא).

אמר רב יהודה אמר רב : 'מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים, דברי רבי יהודה ; ורבי שמעון מתיר ;

מסיקין בתמרי (דאגב דמטלטל להו לאכילה - חזו נמי להסקה); **אכלן** (ביום טוב) - **אין** **מסיקין בגרעיניהן** (אין מסיקין בגרעינין ביום טוב, דהוה להו 'נולד'), **דברי רבי יהודה**, **ורבי שמעון מתיר**; **מסיקין באגוזים**; **אכלן** - **אין מסיקין בקליפותיהן**, **דברי רבי יהודה**; **ורבי שמעון מתיר**.

וצריכא: דאי אשמעינן קמיתא, בההיא קאמר רבי יהודה משום דמעיקרא כלי והשתא שבר כלי, והוה ליה 'נולד', ואסור, אבל תמרים - דמעיקרא גרעינין והשתא גרעינין - אימא שפיר דמי! ואי אשמעינן גרעינין, הוה אמינא דמעיקרא מכסיין והשתא מיגליין (הלכך 'נולד' הוה), אבל קליפי אגוזין, דמעיקרא מיגלו והשתא מיגלו - אימא שפיר דמי? - **צריכא**!
והא דרב (דאמר לרבי יהודה אין מסיקין בגרעינין), לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר, דרב אכל תמרי (בחול) ושדא קשייתא (גרעינין) לבוכיא (כירה של רעפים, שקורין טיול"ש, והיא חלולה; וספרים שכתוב בהן 'לבי תפי' - היינו נמי כירה, והוא תרגום של בית שפיתת שתי קדרות); אמר ליה רבי חייא: בר פחתי (בן גדולים)! כנגדו ביום טוב אסור!

קיבלה מיניה או לא קיבלה מיניה?
תא שמע, דכי אתא רב לבבל - אכל תמרי (ביום טוב) ושדא קשייתא לחיותא, מאי לאו בפרסיאתא (תמרים טובים ומתבשלים יפה, וכל אוכל שלהם נפרש מעל גרעיניהן, ואין הגרעינין ראויין לטלטל, ואפילו הכי שרי לטלטלן למישדינהו לחיותא), ולא קיבלה (אלמא לא קיבלה מיניה)?

לא בארמיאתא (דאין מתבשלות יפה, ואין האוכל נפרש מהן, ומשתייר בגרעיניהן), הואיל וחזי (וחזו לאדם) אגב אימיהו (שיש עוד מאמן [פרי התמר] עליהן).

אמר ליה רבי שמואל בר בר חנה לרב יוסף: לרבי יהודה, דאמר 'מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים', כיון דאדליק בהו פורתא - הוה ליה שברי כלים, וכי קא מהפך - באיסורא קא מהפך!?

דעבד כדרב מתנה, דאמר רב מתנה אמר רב: עצים שנשרו מן הדקל לתנור ביום טוב - מרבה (עליהן) עצים מוכנין (ומבטלן ברוב) - ומסיקין. רב המנונא אמר: הכא - בפחות משלשה על שלשה עסקינן (מתניתין בפחות משלשה טפחים על שלשה טפחים פליגי לענין טומאה), ומקולי מטלניות שנו כאן (מטלניות הקלות בעיניו דומיא דמתקנות לפקוק מרחץ, דמידי דלא חשיב הוא, ו'קיפול' דנקט במתניתין - משום הבהוב דנקט דוקא, ולפלוגתא דהדלקה תנא קיפול).

ואזדא רבי אליעזר לטעמיה ורבי עקיבא לטעמיה, דתנן [כלים פ"כט מ"ב]: 'פחות משלשה על שלשה' (דאילו שלשה על שלשה חשיבי, ולא בטלי, ואף על גב דקילי, כגון סמרטוטין) שהתקינו (שהקצו לכך) לפקק בו את המרחץ (נקבים שהמים באים דרך שם למרחץ) ולנער בו את הקדירה (לאחוז בהן שולי הקדרה ולנערה לתוך התמחוי), ולקנח בו את הרחיים, בין מן המוכן ובין שאין מן המוכן (לקמיה מפרש) - טמא, דברי רבי אליעזר; ורבי יהושע אומר: בין מן המוכן ובין שלא מן המוכן - טהור; רבי עקיבא אומר: מן המוכן טמא ושלא מן המוכן טהור, ואמר עולא - ואיתמא רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הכל מודים זרקו באשפה - דברי הכל טהור,

(שבת כט, ב)

הניחו בקופסא - דברי הכל טמא (גלי דעתיה דחשיב ליה); לא נחלקו אלא שתלאו במגוד או שהניחו לאחורי הדלת (מגוד = קביל"א [יתד, ו, זיז] דגרע מקופסא ועדיף מאחורי הדלת, ואחורי הדלת עדיף מזרקו לאשפה; ו'מוכן' דרבי אליעזר - היינו קופסא, ו'שלא מן המוכן' = מגוד ואחורי הדלת): רבי אליעזר סבר: מדלא זרקו באשפה - דעתיה עילויה, ומאי קרי ליה 'שלא מן המוכן' (הואיל ולרבי אליעזר חשיב לקבולי טומאה דלגבי קופסא לאו מוכן הוא)? - דלגבי קופסא לאו מוכן הוא; ורבי יהושע סבר: מדלא הניחו בקופסא - בטולי בטליה (ו'מוכן' דרבי יהושע = מגוד ואחורי הדלת, ו'שלא מן המוכן' = זרקו לאשפה), ומאי קרי ליה (למגוד) 'מוכן'? דלגבי אשפה (הואיל ולרבי יהושע בטל דלגבי אשפה דאיירי בה רבי יהושע) 'מוכן' הוא; ורבי עקיבא בתלאו במגוד סבר כרבי אליעזר, בהניחו אחורי הדלת סבר לה כרבי יהושע (ורבי עקיבא תלאו במגוד קרי מוכן ואחורי הדלת שלא מן המוכן); והדר ביה רבי עקיבא לגביה דרבי יהושע (ומטהר אף במוכן). ממאי?

אמר רבא: מדקתני (במתניתין) 'פתילת הבגד' (דמשמע שעדיין בגד הוא קצת, וחשבו בעיניו, ואפילו הכי קאמר רבי עקיבא במתניתין טהורה היא, אלמא הדר ביה:), מאי איריא דתני 'פתילת הבגד'? ליתני 'פתילה של בגד' ('של בגד' משמע שקפלה מבגד; 'הבגד' משמע שקפל הבגד עצמו שלם)? - מאי 'פתילת הבגד'? - דעדיין בגד הוא. (ולענין הדלקה, כדאוקימנא לעיל, טעמא דרבי אליעזר: דבעי פתילה מחורכת שתדלק יפה.)

משנה:

לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת (ויתקיים הנר: שתהא השמן מטפטף כל שעה לתוך הנר; וטעמא משום גזרה שמא יסתפק הימנו, וכיון שהקצהו לנר - חייב משום מכבה), ואפילו היא (אותה שפופרת) של חרס (דמאיסא ליה - גזרינו);

ורבי יהודה מתיר;

אבל אם חברה היוצר מתחילה - מותר (ליכא למיחש), מפני שהוא כלי אחד (דמשום איסור שבת בדיל מיניה).

לא ימלא אדם קערה של שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה (השני שהוא יוצא דרך הנקב האחר שבנר) בשביל שתהא שואבת (לשאוב ושמן נמשך דרך הפתילה לראש הדולק);

ורבי יהודה מתיר (דלא גזר).

גמרא:

וצריכא: דאי אשמעינן שפופרת של ביצה, [הוה אמינא:] בהא קאמרי רבנן דכיון דלא מאיסא אתי לאסתפוקי מינה, אבל של חרס דמאיסא אימא מודו ליה לרבי יהודה; ואי אשמעינן של חרס [הוה אמינא:] בהא קאמר רבי יהודה, אבל בההיא אימא מודי להו לרבנן! ואי אשמעינן הנך תרתי, [הוה אמינא:] בהני קאמרי ר' יהודה, משום דלא מיפסק (מידי שהוא מונח בתוך חלל הנר למעלה מכיסוי), אבל קערה, דמיפסקא (שהרי אצל הנר מונחת, ויש כאן הפסק, וליכא למימר 'גופיה הוא'), אימא מודי להו לרבנן (דנגזור)! ואי אשמעינן בההיא [הוה אמינא:] בההיא קאמרי רבנן, אבל בהני תרתי אימא מודו לרבי יהודה - צריכא!

ואם חברה היוצר מתחלה מותר וכו':

תנא: 'אם חברה' (בעל הבית עצמו מבעוד יום) כסיד וכחרסית - מותר. והאנן 'יוצר' תנן?

מאי 'יוצר'? - כעין יוצר (שחברה שפיר).

תניא: 'אמר ר' יהודה: פעם אחת שבתינו בעליית בית נתזה כלוד, והביאו לנו שפופרת של ביצה ומלאנוה שמן ונקבנוה והנחנוה על פי הנר, והיה שם רבי טרפון וזקנים ולא אמרו לנו דבר! אמרו לו: משם ראייה? שאני בית נתזה דזריזין הן.'

אבין ציפוראה גרר ספסלא בעליתא דשישא (רצפה של שיש דלא עביד בה חריץ) לעילא מרבי יצחק בן אלעזר (לפניו), אמר ליה: אי שתוקי לך כדשתיקו ליה חבריא לרבי יהודה (רבי טרפון וזקנים, שמפני שלא אמרו לו דבר דימה והעיד דמותו) נפיק מיניה חורבא (וינהגו היתר בדבר): גזירה עליתא דשישא אטו עליתא דעלמא (ורבי יצחק סבירא ליה כרבי יהודה דדבר שאין מתכוין אסור, ואף על גב דבשייש לא עביד חריץ - גזר אטו עיליתא דעלמא).

ריש כנישתא (מפטיר כנסיות המכניס ומוציא ומיישב תלמידים ותינוקות) דבצרה (שם מקום; כי זבח לה' בבצרה (ישעיה לז, 1)) גרר ספסלא לעילא מרבי ירמיה רבה, אמר ליה: כמאן?

כרבי שמעון (דאמר גורר אדם);

אימר דאמר רבי שמעון בגדולים, דלא אפשר (אלא בגרירה שאין יכול ליטלן בידי), בקטנים מי אמר?

ופליגא דעולא, דאמר עולא: מחלוקת בקטנים (ואף על גב דאפשר בטלטול - שרי רבי שמעון, הואיל ואין מתכוין לחריץ; ורבי יהודה סבר כיון דאפשר - אסור), אבל בגדולים דברי הכל מותר.

מתיב רב יוסף [דומה לתוספתא ביצה פ"ב מ"ב]: **'רבי שמעון אומר: גורר אדם מטה כסא וספסל, וכלבד שלא יתכוין לעשות חריץ' - קתני גדולים (מטה) וקתני קטנים (כסא), קשיא לתרווייהו!?**
(ורבי יהודה פליג עליה, דתנן במסכת ביצה: רבי יהודה: אומר כל הכלים אין נגררים, דאי לאו משום פלוגתייהו למה לי למיתני גדולים? השתא קטנים שרי רבי שמעון, גדולים מיבעיא? אלא תנא קטנים משום רבי שמעון, ותנא גדולים משום ר' יהודה.)

עולא מתרץ לטעמיה ורבי ירמיה רבה מתרץ לטעמיה:
עולא מתרץ לטעמיה: מטה דומיא דכסא (קטנים, ובהא הוא דאסר רבי יהודה, אבל בגדולים שרי), **ורבי ירמיה רבה מתרץ לטעמיה:** כסא דומיא דמטה (גדולים, ובהא הוא דשרי רבי שמעון, אבל בקטנים אסר).

[## מדוע לא אמרו שמי שמתיר בגדולים, שקרוב שעושים חריץ, ודאי מתירים בקטנים שאינו קרוב שעושים חריץ?]

מתיב רבה [נכלאים פ"ט מ"ה]: **'מוכרי כסות מוכריין כדרכן** (כסות של כלאים לובשו בשוק כדי להראותו, למוכרו, דלא אסרה תורה אלא לבישה שהיא להתחמם כדרך כל הלובשים, והעלאה דומיא דלבישה נמי דמיתהני בה), **וכלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים** (ורבי שמעון הוא דאזיל בתר כוונה), **והצנועין** (כשרים שמרחיקין עצמן מכל לזות שפתים) **מפשילין במקל לאחוריהן'** והא הכא דאפשר (לכל אדם) **למיעבד כצנועין** (שלא על ידי איסור, ואפילו הכי שרי) **דכי קטנים דמי, וכי לא מתכוין שרי רבי שמעון לכתחלה! תיובתא דרבי ירמיה רבה?**
תיובתא.

משנה:
המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני נכרים ה(כגון פרסיים, שהיה להם יום חג שאין מניחין אור אלא בבית עבודת אלילים שלהם) ומפני ליסטים (שלא יראו שיש שם אדם ויבאו עליו), **מפני רוח רעה** (הבאה עליו, וכשאינו רואה נוח לו), **מפני החולה שישן - פטור;** (ובגמרא מפרש לכולה); **כחם על הנר** (קרויין"ל; שראוהו שמתקלקל וחס עליו וכבה את הפתילה), **כחם על השמן, כחם על הפתילה - חייב** (ובגמרא מפרש לה).
רבי יוסי פוטר בכולן (מפרש בגמרא (דף לא:)) **חוץ מן הפתילה, מפני שהוא עושה פחם** (בכביב זה, והוי מלאכה הצריכה לגופה, כדאמר בגמרא).

(שבת ל, א)

גמרא:

מדקתני סיפא (יבם על הנר) חייב (חייב חטאת אם שגג בשבת: ששכח שהוא שבת, או סבר שכיבוי מותר בשבת) - **שמע מינה רבי יהודה היא** (דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, דכיבוי זה אין צריך לגופו אלא לצורך דבר אחר: שלא תדלק הפתילה, או שלא יפקע הנר; ואין לך כיבוי הצריך לגופו אלא כיבוי של פחמין כשעושין אותו, וכיבוי של הבהוב פתילה: שהכיבוי נעשה להאחוז בו האור מהר כשירצה להדליקו); (וכיון דרבי יהודה היא), **רישא** (דפטר משום חולה והוא הדין לשאר פטורי דמתניתין) **במאי עסיקנא? אי בחולה שיש בו סכנה** (דאית בהו סכנת נפשות ומשום פקוח נפש שרי להו) - (ליתני) **'מותר'** (לכתחלה) **מיבעי ליה!?** **ואי בחולה שאין בו סכנה - 'חייב חטאת' מיבעי ליה** (הואיל ורבי יהודה היא, דלא פטר ליה משום דאינה צריכה לגופה)!

לעולם בחולה שיש בו סכנה, ובדין הוא דליתני 'מותר', ואידי דבעי למתני סיפא 'חייב' תנא נמי רישא 'פטור'; והדתני רבי אושעיא (בהדיא 'אבל אסור'): **'אם בשביל החולה שישן - לא יכבה, ואם כבה - פטור אבל אסור'** - **ההיא בחולה שאין בו סכנה, ורבי שמעון היא** (דפטר ליה משום אינה צריכה לגופה).

שאל שאלה (שאלו שאלה) **זו לעילא מרבי תנחום** (לפניו; וכן לשון הש"ס והמקרא: **שרפים עומדים ממעל לו** (ישעיה ו, ב), ועל שם שיראים להתקרב לפניו עומדין מרחוק) **דמן נוי** (מקום): **מהו לכבות בוצינא דנורא מקמי באישא** (חולה; תרגום של 'רעה' = בישתא) **בשבתא?**

פתח ואמר: **אנת שלמה? אן חכמתך** (אנה הלכה)? **אן סוכלתנותך? לא דיין שדברין סותרין דברי דוד אביך, אלא שדברין סותרין זה את זה** (כך היו רגילין לפתוח באגדה תחילה, והוא דומה לשאלה, ודרש): **דוד אביך אמר** (תהלים קטו, יז) **לא המתים יהללו יה** [ולא כל ירד דומה], **ואת אמרת** (קהלת ב, ד) **ושבח אני את המתים שכבר מתו** [מן החיים אשר המה חיים עדנה] **וחזרת ואמרת** (לסתור דברי עצמך) (קהלת ט, ד) **[כי מי**

אשר יחבר אל כל החיים יש בטחון] כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת ! (כלומר: גדולים החיים ופקוח נפש) ?

לא קשיא (איהו גופיה הוה מפרש להו): הא דקאמר דוד 'לא המתים יהללו יה' - הכי קאמר: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות, שכיון שמת - בטל מן התורה ומן המצות, ואין להקב"ה שבח בו, והיינו דאמר רבי יוחנן (קרא קא דריש: במתים חפשי): מאי דכתיב (תהלים 119) במתים חפשי [כמו חללים שכבי קבר אשר לא זכרתם עוד והמה מיד נגזרו] ? - כיון שמת אדם, נעשה חפשי מן התורה ומן המצות; ודקאמר שלמה 'ושבח אני את המתים שכבר מתו' שכשחטאו ישראל במדבר עמד משה לפני הקב"ה ואמר כמה תפלות ותחנונים לפניו (ואין לך צדיק ממנו), ולא נענה (בזכותו), וכשאמר (שמות לב, יג) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך [אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעלם] מיד נענה, ולא יפה אמר שלמה 'ושבח אני את המתים שכבר מתו' ?

דבר אחר (ד"א ושבח אני את המתים הראשונים, מן החיים של עכשיו: שהראשונים טובים מאלה! תדע שמתקיימות גזרותיו של משה ואין מתקיימות גזירות שרים של עכשיו): מנהגו של עולם שר בשר ודם גוזר גזרה, ספק מקיימין אותה ספק אין מקיימין אותה; ואם תמצי לומר מקיימין אותה - בחייו מקיימין אותה, במותו אין מקיימין אותה, ואילו משה רבינו גזר כמה גזירות, ותיקן כמה תקנות (כי ההיא דתני במגילה (דף ד. ו.לכ.) 'משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענייניו של יום'), וקיימות הם לעולם ולעולמי עולמים, ולא יפה אמר שלמה 'ושבח אני את המתים וגו' ! ?

דבר אחר 'ושבח אני וגו' - כדרב יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב (תהלים 119) עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו [כי אתה ה' עזרתני ונחמתני] ? - אמר דוד לפני הקב"ה: רבוננו של עולם! מחול לי על אותו עון (דבת שבט) !

אמר לו: מחול לך. אמר לו: עשה עמי אות בחיי ! אמר לו: בחיך איני מודיע, בחיי שלמה בנך אני מודיע ! כשבנה שלמה את בית המקדש - ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים; דבקו שערים (של בית קדשי הקדשים) זה בזה; אמר שלמה עשרים וארבעה רננות (רנה, תפילה, תחינה, - כתובים בתפלת שלמה, עד כ"ד; ויש אומרים כ"ד ברכות דתענית, ולא נהירא) - ולא נענה: פתח ואמר (תהלים כד, ו-ז) שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד! והטו בתריה למיבלעיה (סברי דעל עצמו אמר 'מלך הכבוד'), אמרו (ליה שערים) (תהלים כד, ט) מי הוא זה מלך הכבוד ! ?

אמר להו (איהו): ה' עוז וגבור [ה' גבור מלחמה]; חזר ואמר (תהלים כד, יא) שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד! מי הוא זה מלך הכבוד? - ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה' ולא נענה; כיון שאמר (דברי הימים ב ו, מב) ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך - מיד נענה; באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד (משפחת שאול שמעי וכיוצא בו) כשולי קדירה, וידעו כל העם וכל ישראל שמחל לו הקב"ה על אותו עון, ולא יפה אמר שלמה 'ושבח אני את המתים שכבר מתו' ? והיינו דכתיב (מלכים א ח, טו) ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו: 'וילכו לאהליהם' - שמצאו נשותיהן בטהרה; 'שמחים' - שנהנו מזיו השכינה; 'וטובי לב' שנתעברו נשותיהן של כל אחד ואחד וילדה זכר; 'על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו': 'לדוד עבדו' - שמחל לו על אותו עון, 'ולישראל עמו' - דאחיל להו עון דיום הכפורים (שאכלו ושתו בחנוכת הבית, כדכתיב [מלכים א ח, טה] ויעש שלמה בעת ההיא) את החג [וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' אלקינו] שבעת ימים ושבועת ימים [ארבעה עשר יום] כדאמרינן במועד קטן (דף ט. ט.).

ודקאמר שלמה ' (קהלת ט, ד) [כי מי אשר יחבר אל כל החיים יש בטחון] כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת (לאו לענין חשיבותא אמרו, אלא לענין הלכות שבת ויום טוב) - כדרב יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב (תהלים לט, ה) הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני - אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם! הודיעני ה' קצי (העתידות לבוא עלי) !

אמר לו: גזרה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם. 'ומדת ימי מה היא (כמה ימי חיי) ' !

גזרה היא מלפני שאין מודיעין מדת ימיו של אדם! 'ואדעה מה חדל אני' (באיזה יום אני חדל ובטל מן העולם) !

אמר לו: בשבת תמות. (שיוכלו להתעסק בי ובהספד) !
 אמר לו: כבר הגיע מלכות שלמה בנך, ואין מלכות נוגעת בחברתה
 אפילו כמלא נימא.
 אמר לו: בשבת שבת!
 אמר לו: (תהלים 99, יא) כי טוב יום בחצריך מאלף [בחרתי]: (כלומר: כבר אמרת לפני) טוב לי
 יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה - מאלף עולות שעתיד שלמה בנך
 להקריב לפני על גבי המזבח (מלכים א' ג, ט) אלף עולות יעלה שלמה וגו').

(שבת ל, ב)
 כל יומא דשבתא (של כל שבתות השנים) הוה יתיב וגריס כולי יומא (שלא
 יקרב מלאך המות אליו, שהתורה מגינה ממות, כדאמרין בסוטה (דף כא, א)); ההוא יומא דבעי
 למינח נפשיה, קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה: דלא הוה פסק
 פומיה מגירסא, אמר: מאי אעביד ליה?
 הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה, אתא מלאך המות סליק ובחיש
 באילני (מנענע המלאך באילנות להשמיע קול תימה); נפק למיחזי, הוה סליק
 בדרגא, איפחית דרגא מתותיה, אישתיק ונח נפשיה.
 שלח שלמה לבי מדרשא: אבא מת ומוטל בחמה, וכלבים של בית אבא
 רעבים (לשתי שאלות הללו הוצרך); מה אעשה?
 שלחו ליה: חתוך נבלה והנח לפני הכלבים, ואביך - הנח עליו
 ככר או תינוק וטלטלו! - ולא יפה אמר שלמה 'כי לכלב חי הוא טוב מן
 האריה המת' (שלתקנת הכלבים לא הצריכוהו לשנות טלטול נבילה, ואת האריה המת אסרו לטלטל אלא
 על ידי ככר או תינוק! לשון אחר: שהקדימוהו תשובת הכלב לתשובת האריה, לשון רבותי)?
 ולענין שאילה (דמהו לכבות) דשאלנא קדמיכון (דרך ענוה אמר דהוה ליה למימר
 דשאלתון קדמי): נר קרויה 'נר' ונשמתו של אדם קרויה 'נר' (נר' נשמת
 אדם (משלי כ, כז)); מוטב תכבה נר של בשר ודם מפני נרו של הקב"ה. (לאו
 מהכא יליף חלול שבת, דפיקוח נפש נפקא לן מ'וחי בהם' [ויקרא יח, ה] - ולא שימות בהם; אלא להטעמון הדבר
 באגדה המושכת את הלב, לפי שהיו באים לשמוע הדרשה נשים ועמי הארץ, והיו צריכין הדרשנין למשוך את
 לבבם).

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: בקשו חכמים
 לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה; ומפני מה לא
 גנזוהו? מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה (וכל שכן שיש עוד
 בינתיים);

תחילתו דברי תורה - דכתיב (קהלת א, א) מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת
 השמש, ואמרי דבי רבי ינאי: תחת השמש הוא דאין לו, קודם שמש
 (אם יעמול בתורה שקדמה לשמש יש יתרון) יש לו;
 סופו דברי תורה - דכתיב (קהלת יב, ג) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת
 מצותיו שמור כי זה כל האדם; מאי 'כי זה כל האדם'?
 אמר רבי אלעזר: כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה.
 רבי אבא בר כהנא אמר: שקול זה כנגד כל העולם כולו;
 שמעון בן עזאי אומר, ואמרי לה שמעון בן זומא אומר: לא נברא
 כל העולם כולו אלא לצוות לזה (צוותא, שולא"ש).
 ומאי 'דבריו סותרין זה את זה'?

כתיב (קהלת ז, א) טוב כעס משחוק [כי ברע פנים ייטב לב] וכתיב (קהלת ב, ב) לשחוק אמרתי מהלל
 [ולשמחה מה זה עשה] (מהולל = משובח) כתיב (קהלת ח, טו) ושבחתי אני את השמחה [אשר אין טוב
 לאדם תחת השמש כי אם לאכול ולשתות ולשמוח והוא ילונו בעמלו ימי חייו אשר נתן לו האלקים תחת השמש]
 וכתיב (קהלת ב, ב) [לשחוק אמרתי מהלל] ולשמחה מה זה עושה? !
 לא קשיא: 'טוב כעס משחוק' = טוב כעס שכועס הקב"ה על הצדיקים
 בעולם הזה, משחוק שמשחק הקב"ה על הרשעים בעולם הזה (שנותן להם
 שעה משחקת, כדי להאכילן חלקן, ולטורדן מן העולם הבא);
 'ולשחוק אמרתי מהלל' - זה שחוק שמשחק הקב"ה עם הצדיקים בעולם
 הבא;

'ושבחתי אני את השמחה' - שמחה של מצוה (כגון הכנסת כלה);
 'ולשמחה מה זה עושה' - זו שמחה שאינה של מצוה,
 - ללמדך שאין שכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא
 מתוך שחוק (שחוק ממש, שאין דעת שחוק מיושבת עליו, ואפילו אינו של לצון - מכל מקום אין בו
 יישוב) ולא מתוך קלות ראש (לצון) ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים

בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה שנאמר [אלישע אמר, בפגישתו עם יהורם מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה] (מלכים ב', טו) **ועתה קחו לי מנגן** (מצוה היא, להשרות עליו שכינה) **והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'.**

אמר רב יהודה: **וכן לדבר הלכה** (צריך לפתוח במילי דבדיחותא ברישא).
אמר רבא: **וכן לחלום טוב** (אם בא לישן מתוך שמחה - מראין לו חלום טוב).
איני! והאמר רב גידל אמר רב: תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר תכונה, שנאמר (שיר השירים ה', ג) [לחיו כערוגת הבשם מגדלות מרקחים] **שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר** - אל תקרי 'מור עובר' אלא 'מר עובר' (נוטפות מר = מרירות מחמת אימה); אל תקרי 'שושנים' אלא 'ששונים'!!
לא קשיא: הא ברבה והא בתלמיד.
ואיבעית אימא: הא והא ברבה, ולא קשיא: הא מקמי דלפתח הא לבתר דפתח, כי הא: דרבה, מקמי דפתח להו לרבנן - אמר מילתא דבדיחותא, וברחי רבנן (נפתח לבם מחמת השמחה), לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעטא.

ואף ספר משלי בקשו לגנוז, שהיו דבריו סותרין זה את זה, ומפני מה לא גנוזהו? אמרי: ספר קהלת לאו עיינינן ואשכחינן טעמא? הכא נמי ליעיינן; ומאי 'דבריו סותרים זה את זה'? - כתיב (משלי כו, ד) **אל תען כסיל כאולתו** [פן תשוה לו גם אתה] **וכתיב** (משלי כו, ה) **ענה כסיל כאולתו** [פן יהיה חכם בעיניו]?
לא קשיא: הא בדברי תורה (מותר לענות כאולתו), הא במילי דעלמא.
כי הא דהוא דאתא לקמיה דרבי, אמר ליה: אשתך אשתי ובניך בני!
אמר ליה: רצונך שתשתה כוס של יין?
שתה ופקע.
ההוא דאתא לקמיה דרבי חייא, אמר ליה: אמך אשתי ואתה בני!
אמר ליה: רצונך שתשתה כוס של יין?
שתה - ופקע.
אמר רבי חייא: אהניא ליה צלותיה לרבי דלא לשווייה בני ממזירי, דרבי, כי הוה מצלי, אמר "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתצילני היום מעזי פנים (שלא יזיקוני) ומעזות פנים (שלא יצא עלי שם ממזרות דהוא עז פנים)".
'בדברי תורה' מאי היא?
כי הא: דיתיב רבן גמליאל וקא דריש: עתידה אשה שתלד בכל יום שנאמר (ירמיהו לא, א) [הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתים מירכתי ארץ במ עור ופסח] הרה ויולדת יחדיו [קהל גדול ישבו הנה];
ליגלג עליו אותו תלמיד, אמר: [קהל א, ו:] מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה [ואין כל חדש תחת השמש]!
אמר ליה: בא ואראך דוגמתן בעולם הזה; נפק, אחוי ליה תרנגולת (הה ויולדת יחדיו - ביום שהרה זה יולדת ולד אחר, כמו תרנגולת, וכיון שמשמשת בכל יום - נמצאת יולדת בכל יום, דהכי משמע קרא: בכל עת שהיא מתעברת - יולדת: שממחרת לגמור צורת הולד לזמן מועט; ליגלג זו אוולת;
בא ואראך טרח לענותו כאולתו, כדי להעמיד דברי תורה על מכונן).

ותו יתיב רבן גמליאל וקא דריש: עתידים אילנות שמוציאין פירות בכל יום, שנאמר (יחזקאל יז, בג) [בהר מרום ישראל אשתלנו] ונשא ענף ועשה פרי [והיה לארז אדיר ושכנו תחתיו כל צפור כל כנף בצל דליותיו תשכנה]: מה ענף בכל יום - אף פרי בכל יום.
ליגלג עליו אותו תלמיד, אמר: והכתיב **אין כל חדש תחת השמש**?
אמר ליה: בא ואראך דוגמתם בעולם הזה; נפק, אחוי ליה צלף (מין אילן הטוען שלשה מיני פירות: אביונות וקפריסין ולולבין, וכי איתיה להאי - ליתיה להאי, כדאמר בריש 'חזקת הבתים').
ותו יתיב רבן גמליאל וקא דריש: עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת, שנאמר (תהלים עב, טז) **יהי פסת בר בארץ** [בראש הרים ירעש כלבנון פרו ויציצו מעיר כעשב הארץ] (**פיסת בר** משמע גלוסקאות, שרחבות כמין פס יד, ומשמע כלי מילת כמו כתונת פסים [בראשית לז, ג]; **בר** כמו לשבור בר [בראשית מב, ג], ולענין כלי מילת, 'בר' = נקי, כמו ברה כחמה [שיר ה, י];
ליגלג עליו אותו תלמיד ואמר: **אין כל חדש תחת השמש**!

אמר ליה: בא ואראך דוגמתן בעולם הזה; נפק, אחוי ליה כמיהין
ופטריות (שיוצאין כמות שהן בלילה אחד ורחבין ועגולין כגלוסקאות), ואכלי מילת -
נברא בר קורא (סיב, כמין לבוש מצוייר, גדל סביבות הקור של דקל כשהוא רך; קור = ענף האילן,
כשהוא רך, יוצא בכל שנה, קודם שיתקשה קרוי 'קור').

תנו רבנן [אבות דרבי נתן פ"ט מ"ב]: 'לעולם יהא אדם ענוותן כהלל, ואל יהא
קפדן כשמאי. מעשה בשני בני אדם

(שבת לא, א)

שהמרו זה את זה (נתערבו, כמו 'שממדין את היונים' דסנהדרין (דף כה:)); אמרו: כל מי
שילך ויקניט את הלל - יטול ארבע מאות זוז.
אמר אחד מהם: אני אקניטנו. אותו היום ערב שבת היה, והלל חפף
את ראשו. הלך ועבר על פתח ביתו, אמר: מי כאן הלל? מי כאן
הלל (כלום כאן הלל)? (ולשון גנאי לנשיא ישראל).
נתעטף ויצא לקראתו, אמר לו: בני! מה אתה מבקש?
אמר לו: שאלה יש לי לשאול.
אמר לו: שאל בני, שאל!
מפני מה ראשיתן של כבליים סגלגלות? (בילוני"ה בלעז: שאינו עגול; לישנא אחרינא
ראשון של בבליים סגלגל = עגול) [והלל היה בבלי!]
אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת; מפני שאין להם חיות [מילדות]
פקחות.

הלך והמתין שעה אחת, חזר ואמר: מי כאן הלל? מי כאן הלל?
נתעטף ויצא לקראתו, אמר לו: בני! מה אתה מבקש?
אמר לו: שאלה יש לי לשאול.
אמר לו: שאל בני, שאל!
מפני מה עיניהן של תרמודיין תרוטות (רכות)?
אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת: מפני שדריין בין החולות (והרוח
נושבת ונכנס בתוך עיניהם). (ובמקום אחר מפרש תרוטות - לשון עגולות בית מושב שלהן, ואף כאן אני
אומר כן, ומפני שדריים בין החולות שינה אותם המקום, שלא יהא סדק של עיניהם ארוך כשלנו ויכנס בו
החול);

הלך והמתין שעה אחת, חזר ואמר: מי כאן הלל? מי כאן הלל?
נתעטף ויצא לקראתו, אמר לו: בני! מה אתה מבקש?
אמר לו: שאלה יש לי לשאול.
אמר לו: שאל בני, שאל!
מפני מה רגליהם של אפרקיים רחבות?
אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת; מפני שדריין בין בצעי המים
(רגליהם של אפרקיים רחבות שלא יטבעו בבצעי המים; ורבותינו מפרשים שדריים בין בצעי המים והולכין
יחפין ומתפשטין רגליהן לפי שהמנעל דוחק הרגל ומעמידו על דפוס שלו).
אמר לו: שאלות הרבה יש לי לשאול, ומתירא אני שמא תכעוס!
נתעטף וישב לפניו, אמר לו: כל שאלות שיש לך לשאול - שאל:
אמר לו: אתה הוא הלל שקורין אותך נשיא ישראל?
אמר לו: הן.
אמר לו: אם אתה הוא - לא ירבו כמותך בישראל.
אמר לו: בני! מפני מה?!
אמר לו: מפני שאבדתי על ידך ארבע מאות זוז!
אמר לו: הוי זהיר ברוחך! כדי הוא (ראוי לכך) הלל שתאבד על ידו
ארבע מאות זוז וארבע מאות זוז - והלל לא יקפיד!!

תנו רבנן [אבות דרבי נתן פ"ט מ"ג]: 'מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר
לו: כמה תורות יש לכם?
אמר לו: שתיים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה.
אמר לו: שבכתב אני מאמינך, ושבעל פה איני מאמינך; גיירני על
מנת שתלמדני תורה שבכתב!

גער בו והוציאו בנזיפה. (דתניא: הבא לקבל דברי חברות חוץ מדבר אחד, וכן גר הבא
להתגייר וקבל עליו דברי תורה חוץ מדבר אחד - אין מקבלין אותו; במסכת בכורות (דף ל:).
בא לפני הלל, גייריה (וסמך על חכמתו שטופו שירגילנו לקבל עליו, דלא דמיא הא ל'חוץ
מדבר אחד': שלא היה כופר בתורה שבעל פה, אלא שלא היה מאמין שהיא מפי הגבורה, והלל הובטח שאחר

שילמדנו - יסמוך עליו). יומא קמא אמר לו: א"ב ג"ד. למחר אפיך ליה (כגון תשר"ק).

אמר לו: והא אתמול לא אמרת לי הכי?

אמר לו: לאו עלי ידי קא סמכת (מנין אתה יודע שזו אלף חו בית? אלא שלמדתיך וסמכת עלי)? דעל פה נמי סמוך עלי (על דברי).

שוב מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת!

דחפו באמת הבנין שבידו. (אמת הבנין = מקל שהוא אמת אורך, ומודדים בו אורך הבנין שהיו קוצצין עם האומנין כך וכך אמות בכך וכך דמים).

בא לפני הלל, גייריה. אמר לו: "דעלך סני - לחברך לא תעביד (ריעך וריע אביך אל תעזוב (משלי כז); - זה הקב"ה; אל תעבוד על דבריו, שהרי עליך שנאי שיעבוד חבירך על דבריך; לשון אחר: חבירך ממש, כגון גזלה, גנבה, ניאוף, ורוב המצות)" - זו היא כל התורה כולה, ואידך (שאר דברי תורה) פירושה (דהא מילתא) הוא (לדעת איזה דבר שנאי), זיל גמור (ותדע).

שוב מעשה בנכרי אחד שהיה עובד אחורי בית המדרש ושמע קול סופר (מלמד תינוקות) שהיה אומר (שמות כח, ד) ואלה הבגדים אשר יעשו חושן ואפוד [ומעיל וכתנת תשבץ מצנפת ואבנט ועשו בגדי קדש לאהרן אחיק ולבניו לכהנו לי]; אמר: הללו למי?

אמרו לו: לכהן גדול. אמר אותו נכרי בעצמו: אלך ואתגייר בשביל שישימוני כהן גדול. בא לפני שמאי, אמר ליה: גיירני על מנת שתשימוני כהן גדול! דחפו באמת הבנין שבידו.

בא לפני הלל, גייריה, אמר לו: כלום מעמידין מלך אלא מי שיודע טכסיסי מלכות (תיקוני צרכי המלך, לפי הכבוד)? לך למוד טכסיסי מלכות!

הלך וקרא; כיון שהגיע (במדבר א, נא) [ובנסע המשכן יורידו אתו הלויים ובחנת המשכן יקימו אתו הלויים] והזר הקרב יומת, אמר ליה: מקרא זה על מי נאמר?

אמר לו: אפילו על דוד מלך ישראל. נשא אותו גר קל וחומר בעצמו: ומה ישראל שנקראו בניים למקום, ומתוך אהבה שאהבם קרא להם (שמות ד, כב) [ואמרת אל פרעה כה אמר ה'] בני בכורי ישראל, כתיב עליהם 'והזר הקרב יומת', גר, הקל, שבא במקלו ובתרמילו - על אחת כמה וכמה!

בא לפני שמאי, אמר לו: כלום ראוי אני להיות כהן גדול? והלא כתיב בתורה 'והזר הקרב יומת'? בא לפני הלל, אמר לו: ענוותן הלל! ינוחו לך ברכות על ראשך, שהקרבנני תחת כנפי השכינה! לימים נזדווגו שלשתן (הגרים הללו) למקום אחד, אמרו: קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם, ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה.

אמר ריש לקיש: מאי דכתיב (ישעיהו לג, ו) והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת [יראת ה' היא אוצרו]:

אמונת - זה סדר זרעים (שעל אמונת האדם סומך להפריש מעשרותיו כראוי) עתיך - זה סדר מועד

חסן - זה סדר נשים (חוסן - לשון יורשין, ועל ידי אשה נולדו יורשין)

ישועות - זה סדר נזיקין (מושיען: מזהיר לפרוש מהיזק ומהתחייב ממון) חכמת - זה סדר קדשים

ודעת - זה סדר טהרות; (דעת עדיף מחכמה)

ואפילו הכי יראת ה' היא אוצרו (הוא עיקר החשוב בעיניו לאצור ולעשות סגולה לזכרו).

אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין, אומרים לו: נשאת ונתת באמונה? קבעת עתים לתורה (לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ, שאם אין דרך ארץ - אין תורה, הוצרך לקבוע עתים לתורה: דבר קצוב שלא ימשך כל היום לדרך ארץ)? עסקת בפריה ורביה (היינו חוסן)? צפית לישועה (לדברי הנביאים)? פלפלת בחכמה? הבנת דבר מתוך דבר (היינו דעת)? ואפילו הכי אי יראת ה' היא אוצרו - אין, אי לא - לא; משל לאדם שאמר לשלוחו: העלה לי כור חייטין לעלייה! הלך והעלה לו, אמר לו: עירבת לי בהן קב חומטון (ארץ מלחה ומשמרת את הפירות מהתליע)? אמר לו: לאו! אמר לו: מוטב אם לא העלייתה.

תנא דבי רבי ישמעאל: 'מערב אדם קב חומטון בכור של תבואה ואינו חושש' (למכרה בדמי חטין, דלאו אונאה היא, שהרי שמירתן בכך).

אמר רבה בר רב הונא: כל אדם שיש בו תורה ואין בו

(שבת לא, ב)

יראת שמים - דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות (פתחים חיצוניים, שדרך להם נכנסים לפנימיים) לא מסרו לו, בהי עייל (באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימיים?) (כך אם ידא שמים הוא - נעשה חרד לשמור ולעשות, ואם לאו - אינו חש לתורתו.)

מכריז רבי ינאי: חבל על דלית ליה דרתא [דירה, בית], ותרעא [שער, דלת] לדרתא עבד.

אמר רב יהודה: לא ברא הקב"ה את עולמו אלא כדי שייראו מלפניו, שנאמר (קהלת ג, ד) [ידעתי כי כל אשר יעשה האלקים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע] והאלהים עשה שייראו מלפניו.

רבי סימון רבי אלעזר הווי יתבי; חליף ואזיל רבי יעקב בר אחא, אמר ליה חד לחבריה: ניקו מקמיה, דגבר דחיל חטאין הוא! אמר ליה אידך: ניקו מקמיה, דגבר בר אוריין הוא! אמר ליה: אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא, ואמרת לי את בר אוריין הוא (כלומר: אתה מיעטת בשבחיו)?

תסתיים דרבי אלעזר הוא דאמר דגבר דחיל חטאין הוא, דאמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר: אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד, שנאמר (דברים י"ב) ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה [את ה' אלקיך ללכת בכל דרכיו ולא להבה אתו ולעבד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך] וכתוב (איוב כח, כח) ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה (יחידה היא היראה בעולם) [וסור מרע בינה], שכן בלשון יוני קורין לאחת ה' הן'. תסתיים.

דרש רב עולא: מאי דכתיב (קהלת י"ז, א) אל תרשע הרבה [ואל תהי סכל למה תמות בלא עתך]; הרבה הוא דלא לירשע, הא מעט לירשע?

אלא: מי שאכל שום וריחו נודף - יחזור ויאכל שום אחר ויהא ריחו נודף? (פירוקא הוא, כלומר: הכי קאמר קרא: אם רשעת מעט - אל תוסף על רשעך, דמי שאכל שום וריחו נודף כבר לחבריו, כלום יחזור ויאכל עוד אחר ויהיה נודף יותר לזמן ארוך?)

דרש רבא בר רב עולא: מאי דכתיב (תהלים ע"ג, ד) כי אין חרצובות למותם ובריא אולם?

אמר הקב"ה: לא דיין לרשעים שאינן חרדין ועצביין (חרדין ועצבין - נוטריקון ד'חרצובות') מיום המיתה, אלא שלכם בריא להן כאולם (שפתחו פתוח ורחב).

והיינו דאמר רבה: מאי דכתיב (תהלים מ"ט, ז) זה דרכם כסל למו [ואחריהם בפייהם ירצו סלה]? - יודעין רשעים שדרכם למיתה, ויש להם חלב על כסלם; שמא תאמר שכחה היא מהן? - תלמוד לומר: ואחריהם בפייהם ירצו סלה. (לעיל מיניה נפסק י"ב) כתיב קרבם בתימו לעולם, דהיינו קבורה, והדר כתיב זה דרכם כסל למו, כלומר: יודעין הם שזו דרכם, אבל כסל למו: כליותיהם מחופין בחלבם מהשיב כליותיהם מחשבת סופם; ושמא תאמר מחמת החלב שכחו, והרי הם שוגגין? תלמוד לומר: ואחריהם - את העתיד לבא לנפשם אחרי אובדם - בפייהם ירצו ויטפרו תמיד, ואף על פי כן אינן חורדין.)

כחם על הנר [כחם על השמן, כחם על הפתילה - חייב. רבי יוסי פוטר בכולן חוץ מן הפתילה, מפני שהוא עושה פחם]:

רבי יוסי כמאן סבירא ליה? אי כרבי יהודה סבירא ליה, אפילו בהנך נמי ליחייב? ואי כרבי שמעון סבירא ליה, פתילה נמי

ליפטר (דחם על הפתילה נמי אינה צריכה המלאכה לגופה; דמלאכה - היינו כיבוי, וכיבוי עצמו אינו צריך לו: דאם לא הובערה מעולם הוה ניחא ליה אם מתחלה הובהבה; הואיל וחם עליה, כי אית בה טפי הוה ניחא ליה בה)?

אמר עולא: לעולם כרבי יהודה סבירא ליה (דמשום 'אין צריכה לגופה' לא מיפטר; הואיל וצריכה לדבר אחר - מלאכת מחשבת הוא), (וכי מכבה לה משום חייסא דשמן ונר - היינו טעמא דפטור) וקסבר רב יוסי: סותר על מנת לבנות במקומו הוי סותר, על מנת לבנות שלא במקומו לא הוי סותר (כל מקלקל דשבת הוי פטור, דלאו היינו מלאכת מחשבת, ו'סותר', דתנן באבות מלאכות דמחייב = סותר על מנת לבנות הוא, ואינו יכול לבנות אלא אם כן סותרו, והשתא לאו קלקול הוא; ורבי יוס סבר דאם במקומו חוזר ובונה - הוא דמחייב אסתירה, ואי לא - לא; ומכבה דומיא דסותר הוא, וכן קורע דומיא דסותר, ולהכי תנן *זקורע על מנת לתפור* וכן מוחק תנן *על מנת לכתוב*, דכולם 'סותר' נינהו; הלכך: על הפתילה חייסא ידידה אינה אלא להדליק, הלכך מכבה על מנת

להדליק - היינו במקומו, אבל כי חס על הנר או על השמן, ועל הפתילה אינו חס, ואינו חושש אם משליכה - אפילו צריך לשמן להדליק בו פתילה אחרת לאחר זמן בתוך נר זה - אין זה 'סותר על מנת לבנות במקומו', שאין הכיבוי וההבערה לא בשמן ולא בנר אלא בפתילה, הלכך לא שייכא סתירה ובנין אלא בפתילה, וכיון דאין מחשבת סופו לחזור ולהדליק פתילה זו - אין כאן עוד 'בנין במקום סתירה'; ודקתני 'שהוא עושה פחם', כלומר: מפני שהם עושים פחם מתחלתה ועומדת לחזור ולהאחז בה אור, ואיכא 'בנין במקום סתירה'; ורבותינו מפרשין: נר ושמן איכא למימר מיבעי ליה למידי אחרני, ולא להדליק; ולי נראה שאין צריכין אנו לדחוק זה: דמשום 'דאיכא למימר' - לית לן למיפטריה, שהרי הוא יודע למה חס עליהן, וסתם נר אינו אלא להדליק בו פתילה).

אמר ליה רבה: מכדי כל מלאכות ילפינן להו ממשכן? והתם סותר על מנת לבנות שלא במקומו הוא (שהיו סותרין אותו בחנייה זו, ונוסעים למקום אחר וחונים, וחוזרים ומקימין אותו)!

אמר ליה: שאני התם: כיון דכתיב (במדבר ט, יח, כ, כד) על פי' יחנו - כסותר על מנת לבנות במקומו דמי.

ורבי יוחנן אמר: לעולם כרבי שמעון סבירא ליה (דפטר ליה משום דאין צריכין לגופה).

ומאי שנא פתילה?

(וכחם על הפתילה היינו טעמא דמחייב): כדאמר רב המנונא, ואיתימא רב אדא בר אבהה: הכא בפתילה שצריך להבהבה עסקינן (שלא הובהבה מבעוד יום, דכיבוי זה צריך לגופה: שיהא הלהב נוח לאחוז בה כשיבא להדליקה), דבהיא - אפילו רבי שמעון מודי, דקא מתקן מנא.

אמר רבא: דיקא נמי, דקתני 'שהוא עושה פחם' (שהוא מתכוין ממש לעשותה כמין פחם עכשיו, אלמא בכבוי הצריך לגופו מיירי) ולא קתני 'מפני שנעשית פחם (מתחלתו שהובהבה)' (דנמצי למימר טעמא משום דבת בנין היא: דאיכא בנין במקום סתירה, מה שאין כן בשמן ונר, דלא שייך בהו בנין וסתירה).

שמע מינה.

משנה:

על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן: על שאינן זהירות בנדה בחלה ובהדלקת הנר. (בגמרא מפרש מאי שנא שעת לידתן.)

גמרא:

(ב) נדה מאי טעמא?

אמר רבי יצחק: היא קלקלה (מרדה) בחדרי בטנה (מקור דמה), לפיכך תלקה בחדרי בטנה.

תינח נדה, חלה והדלקת הנר מאי איכא למימר?

כדרוש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא: אמר הקב"ה: רביעית דם (חיי אדם תלויין בה) נתתי בכם - על עסקי דם הזהרתי אתכם;

(שבת לב, א)

'ראשית' קראתי אתכם (ראשית תבואתה (ירמיה ב, ג)) - על עסקי ראשית הזהרתי

אתכם (ראשית עריסותיכם) (במדבר טו, כ, כא); נשמה שנתתי בכם קרויה נר - על עסקי נר הזהרתי אתכם: אם אתם מקיימים אותם - מוטב, ואם לאו - הריני נוטל נשמתכם (ותאבד רביעית דמכם, ויכבה נרכם, ויבטל שם ראשיתכם; ונשים נצטוו על כך, כדאמרינן בבראשית רבה: היא איבדה חלתו של עולם: שעל ידה נטרד אדם הראשון שנתרם כחלה, וכבתה נרו של עולם ושפכה דמו, ועוד: שצרכי הבית תלוין בה).

ומאי שנא 'בשעת לידתן'?

אמר רבא: 'נפל תורא - נפל לסכינא' (נפל תורא לארץ, שהוא עומד לשחיטה, הכל אומרים "חדדו לסכינא עד שלא יקום ויהא טורח להשליכו") (כך הואיל ואיתרע מזלה - מזומנת פורענותה לבא)

אביי אמר: 'תפיש (תרבה) תירוס (פשע והתרסה) אמתא (תרבה פשעים השפחה) בחד מחטרא (בטדור"ר בלע"ז); ליהוי (וכולן תלקה בחבטה אחת)' (כלומר: אשה עומדת ליסורי לידה על עונשה של חוה, ומצרפין לה עונשין הרבה לאותו מלקות).

רב חסדא אמר: 'שבקיה לרויא (לשיכור), דמנפשיה נפיל (אינך צריך להפילו, שהוא יפול מאליו)' (כך האשה עומדת לילד משנתעברה, והיא צריכה לבקש להקב"ה לפתוח רחמה והוא נמנע והיא מתה מאליה)

מר עוקבא אמר: 'רעיא חגרא ועיזי ריהטן (קלים לרוץ ואינו יכול להגיע וללהקותן על סרחונן), אבב חוטרא מילי (כשהיא באה לפני גדרות צאן - שם הוא מדבר עמה להלקותה על פשעה) ואבי דרי (לבית הדיר של צאן) חושבנא (באין לחשבון; גדרות צאן

מתרגמין 'חוטריין דען' (במדבר לב, טז) ' (כלומר: האשה, כשהיא בבריות - פעמים שזכויותיה תולין ואין כח במקטרג להזכיר עונה, אבל משהגיעה לפתח הסכנה וצריכה לנסים - שם מזכירין עונותיה ומעשיה, אם ראויה היא לנס אם לאו).

רב פפא אמר: 'אבב חנואתא נפיש אחי ומרחמי' (מרחמי = אוהבים; לפתח החנות שמחלקים בו מזונות, ויש שם עושר - הרבה אחים והרבה אוהבים יש, הכל נעשים אוהבים); אבב בזיוני (במקום שיש הפסד ועוני) לא אחי ולא מרחמי' (כך בשעת הסכנה - הורע מזלה וחשיבותה, וחדלו פרקליטין שלה). (כל הני משל הדיוט נינהו).

וגברי היכא מיבדקי (היאך מיבדקי מעשים שלהם להזכיר עונם וזכותם)? אמר ריש לקיש: בשעה שעוברים על הגשר. גשר ותו לא?

אימא 'כעין גשר' (כל מקום סכנה, כגון קיר נטוי, ויוצא לדרך). רב לא עבר במברא (ספינה שעוברין בה את הנהר) דיתבי ביה עכו"ם, אמר: דילמא מיפקיד ליה (נכרי) דינא עליה (על חטאיו) ומתפיסנא בהדיה. שמואל לא עבר אלא במברא דאית ביה עכו"ם, אמר: שטנא בתרי אומי לא שליט. רבי ינאי בדיק (הספינה שלא יהא בה נקב) ועבר; רבי ינאי לטעמיה, דאמר: לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס, שמא אין עושין לו נס, ואם עושין לו נס - מנכין (פוחתין) לו מזכויותיו. אמר רבי חנין: מאי קראה? - (בראשית לב, י) קטנתי מכל החסדים ומכל האמת [אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן ועתה הייתי לשני מחנות] (קטנתי מכל החסדים - הוקטנו ונתמעטו זכויותי בשביל החסדים אשר עשית).

רבי זירא, ביומא דשותא (שמנשבת בו הרוח דרומית חזקה המפלת חומות ועוקרת אילנות) לא נפיק לביני דיקלא (שלא יפיל הרוח דקל עליו). אמר רב יצחק בריה דרב יהודה: לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה, שאם יחלה - אומרים לו: הבא זכות והפטר. אמר מר עוקבא: מאי קראה? - (דברים כב, ח) [כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך] כי יפול הנופל ממנו - ממנו להביא ראיה (מאחר שהוא נופל צריך למצוא ממנו וממעשיו ראיה לזכות).

תנא דבי רבי ישמעאל: ' (דברים כב, ח) [כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך] כי יפול הנופל ממנו - ראוי זה ליפול מששת ימי בראשית (דכתיב קורא הדורות מראש (ישעיה מא, ד): שנגלו לפניו הדורות ומעשיהם וקנס פורענותם), שהרי לא נפל והכתוב קראו נופל (שהרי כשניתנה תורה - עדיין לא נפל זה, והכתוב קראו 'נופל')! אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב (בעל בית זה, שלא קיים מצות מעקה).

תנו רבנן: 'מי שחלה ונטה למות, אומרים לו (העומדין שם): התודה, שכן כל המומתין מתודין (כדתנן בסנהדרין: שכל המתודה יש לו חלק בו, שכן מצינו בעכו שאמר לו יהושע כו' בפרק 'נגמר הדין' (סנהדרין דף מד:)).

אדם יוצא לשוק (מצויים שם מריבות ובעלי דינים נכרים וישראלים) - יהי דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט (להוליכו לפני השופט); חש בראשו (חששא בעלמא, מיחוש קל) - יהי דומה בעיניו כמי שנתנוהו בקולר (הוי טפי משנמסר לסרדיוט, וגרוע מעולה לגרדום: שאין דנין שם אלא להריגה, ועל סרחון חמור, וצריך פרקליטין גדולים);

עלה למטה ונפל (שחלה הרבה שצריך לעלות וליפול למשכב) - יהי דומה בעיניו כמו שהעלוהו לגרדום לידון, שכל העולה לגרדום לידון, אם יש לו פרקליטין גדולים - ניצול, ואם לאו אינו ניצול; ואלו הן פרקליטין של אדם (שעושה למטה רצוי לבית דין של מעלה): תשובה ומעשים טובים, ואפילו תשע מאות ותשעים ותשעה מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות - ניצול, שנאמר (איוב לג, כד) 'אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעוהו מדרת שחת' [מצאת כפר]. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה באותו מלאך לחובה, ואחד לזכות - ניצול, שנאמר 'מליץ אחד מני אלף'. (באותו מלאך שמליץ עליו זכות, והוא אחד מני אלף, ואפילו הוא עצמו מעיד עליו חובה - ניצול באחת של זכות, שנאמר מליץ אחד מני אלף: במליצתו של מלאך אין אלא אחת מאלף להגיד ישרו; ומשמע נמי שהמלאך המליץ הוא אחד מני אלף, דהא 'מלאך' כתיב, מכלל דהשאר מגידים עליו חובה, אלא מדלא כתיב 'אם יש עליו מליץ מלאך אחד מני אלף' איכא למידרשיה אמלאך ואמליצה).

תנו רבנן: 'על שלש עבירות (הנך דמתניתין) נשים מתות יולדות (בשעת לידתן); רבי אלעזר אומר: נשים מתות ילדות (בחורות ואפילו שלא בשעת לידה); רבי אחא אומר: בעון שמכבסות צואת בניהם בשבת (הילדות מתות על עון שמכבסות), ויש אומרים על שקורין לארון הקודש 'ארנא' (כך היו קורין מגדלות שלהם; פריט"ר; ובלשונינו משט"ר). '.

תניא: 'רבי ישמעאל בן אלעזר אומר: בעון שני דברים עמי הארצות מתים: על שקורין לארון הקודש 'ארנא' (אין קורין אותו 'ארון הקדש'), ועל שקורין לבית הכנסת 'בית עם' (לשון ביזוי, שמתקבצין בו הכל). תניא: 'רבי יוסי אומר: שלשה דבקי מיתה (עונות) נבראו באשה, ואמרי לה 'שלשה דבקי מיתה: נדה וחלה והדלקת הנר.' חזא ('דבקי' - שמדבקין ומקרבין מיתה לפני זמנה) כרבי אלעזר (דתני 'ילדות') וחדא ('דבקי', שבדקין אותן בהן בשעת סכנה) כרבנן (דאמרי 'ילדות'). תניא: 'רבן שמעון בן גמליאל אומר: הלכות הקדש תרומות ומעשרות - הן הן גופי תורה,

(שבת לב, ב)

ונמסרו לעמי הארץ (שלא מסרו לבית דין למנות שומרין לדבר, והאמינה תורה את כל אדם עליהן; והן הן גופי תורה שחברים אוכלין פתן וסומכין שניטל ממנו חלה ותרומה ומעשרות; והקדש נמי מסור לכל אדם להקדיש וחל הקדש על פי כל אדם; והן גופי תורה שהיינו צריכים לחוש במטלטלין שמא הקדישו וחדר בו; ואף על גב דתקון רבנן דמאי - מכל מקום תורה האמינתו; ורבותי מפרשים הלכות הקדש כגון יין לנסכים, כדמפרש ב'חומר בקדש' (חגיגה דף כז:) שעמי הארץ נאמנים עליו). ' (וקשיא לי: אי מדרבנן קאמר = דחשיב מאי דהימנוהו רבנן, לא הוה ליה למיתני תרומות ומעשרות, דרבנן לא הימנוהו)

תניא: 'רבי נתן אומר: בעון נדרים מתה אשה של אדם, שנאמר: (משלי כב, כז) **אם אין לך לשלם (עולות והקדשות שתדור) למה יקח משכבך (אשתך) מתחתך.** רבי אומר: בעון נדרים - בנינים מתים כשהן קטנים, שנאמר (קהלת ה, ה) **אל תתן את פיך (בנדר) לחטיא את בשורך (לחייב את בניך) ואל תאמר לפני המלאך (גזבר של הקדש) כי שגגה היא (בשוגג קפצתי לנדור ולא אשלם) למה יקצוף האלהים על קולך (בשביל קול נדריך) וחבל את מעשה ידיך; איזה הן מעשה ידיו של אדם? הוי אומר בנינו וכנותינו של אדם.**

תנו רבנן: 'בעון נדרים בנינים מתים - דברי רבי אליעזר כרבי שמעון; רבי יהודה הנשיא אומר: בעון ביטול תורה.' בשלמא למאן דאמר בעון נדרים, כדאמרן; אלא למאן דאמר בעון ביטול תורה - מאי קראה? דכתיב (ירמיהו ב, ג) **לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו (אכלה חרבכם נביאיכם כאריה משחית) (בתמיה: וכי בחנם הכיתים? אינו אלא בשביל המוסר, דהיינו תורה, לא לקחו: לא למדו לשון לקח)?** רב נחמן בר יצחק אמר: למאן דאמר בעון נדרים - נמי מהכא: 'לשוא הכיתי את בניכם' = על עסקי שוא (ששקרו בנדריהם, דדמי לשבועה). מכדי רבי יהודה הנשיא היינו 'רבי', ורבי - 'בעון נדרים' קאמר (אמר בברייתא קמייתא)? (ומשני:) בתר דשמעה מרבי אליעזר כרבי שמעון (ההיא קמייתא - בתר הך איתמר: דמעיקרא אמר בעון ביטול תורה, ובתר דשמע מרבי אלעזר דשמע מרבי שמעון אבוה - דהוה רביה דרבי - 'בעון נדרים' - אמר איהו נמי הכי).

פליגי בה רבי חייא בר אבא ורבי יוסי: חד אמר בעון מזוזה, וחד אמר בעון ביטול תורה.

למאן דאמר בעון מזוזה - מקרא (למען ירבו ימיכם וימי בניכם [דברים יא, כא]) נדרש לפניו (קאי אקרא דלקמיה דמשטעי במזוזה [דברים יא, כב: וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך]) ולא לפני פניו [דברים יא, יט: ולמדתם אתם את בניכם [לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך]]; ולמאן דאמר בעון ביטול תורה - מקרא נדרש לפניו ולפני פניו (ואף בעון בטול תורה קאמר).

פליגי בה רבי מאיר ורבי יהודה: חד אמר בעון מזוזה, וחד אמר בעון ציצית.

בשלמא למאן דאמר בעון מזוזה, דכתיב (דברים יא, כב) **וכתבתם על מזוזות ביתך (ובשעריך) וכתיב בתריה 8 דברים יא, כא]** למען ירבו ימיכם וימי בניכם [על האדמה אשר נשבע ה' לאבתים לתת להם כימי השמים על הארץ], אלא למאן דאמר בעון ציצית - מאי טעמא?

אמר רב כהנא, ואיתימא שילא מרי: דכתיב (ירמיהו ב, לד) גם בכנפך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים [לא במחתרת מצאתים כי על כל אלה] (גם בכנפך בשביל כנפך שבטלת מצותם נמצאו עליך חובות דם נפשות אביונים נקיים - בניס קטנים שלא חטאו).

רב נחמן בר יצחק אמרף למאן דאמר בעון מזוזה נמי מהכא, דכתיב 'לא במחתרת מצאתים' - שעשו פתחים כמחתרת (שאין לה פצימין; הכי אמר קרא: לא במחתרת פתחיהן מצאתים שלמים במצותי, כי על כל אלה הכיתי; דהאי קרא בתר לשוא הכיתי את בניכם כתיב).

אמר ריש לקיש: כל הזהיר בציצית - זוכה ומשמשין לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים, שנאמר (זכריה ח, כג) כה אמר ה' צבאות בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם [כי שמענו אליכם עמכם]. (בכנף איש יהודי בשכר הכנף: יחזיקו בכנף עשרה אנשים מכל לשון, הרי שבע מאות לשבעים לשון, וארבע כנפות יש לו - הרי אלפים ושמונה מאות!)

סימן: **שנא חלה תרומה נגזלת דינא שבועה שיפוכתא גילויא ונבלותא:**

תניא: 'רבי נחמיה אומר: בעון שנאת חנם (שלא דאח בן דבר עבירה שיהא מותר לשנאותו - ושונאו) מריבה רבה בתוך ביתו של אדם (מדה כנגד מדה), ואשתו מפלת נפלים, ובניו ובנותיו של אדם מתים כשהן קטנים (אהבתו ניטלת ממנו היינו נמי במדה).

רבי אלעזר ברבי יהודה אומר: בעון חלה אין ברכה במכונס (באוצרות יין ושמן ומתוך כך באה מארה בשערים שמוכרים ביוקר), ומארה משתלחת בשערים, וזורעין זרעים ואחרים אוכלין, שנאמר (ויקרא כו, טז) אף אני אעשה זאת לכם והפקדתי עליכם בהלה את השחפת ואת הקדחת מכלות עינים ומדיבות נפש וזרעתם לריק וזרעכם ואכלהו אויביכם (והפקדתי - כמו לא נפקד ממנו איש (במדבר לא, טז): אמעט את מה שעליכם שכנסתם (כבר); אל תקרי 'בהלה' אלא בחלה (בעון חלה); ואם נותנין - מתברכין שנאמר (יחזקאל מד, ז) וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל מכל תרומתיכם לכהנים יהיה [ו]ראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך:

בעון ביטול תרומות ומעשרות שמים נעצרין מלהוריד טל ומטר (ומתוך שאין גשמים - והיוקר הוה, והשכר (ריוח) אבד, ובני אדם רצין אחר פרנסתן ואין מגיעין שנאמר (איוב כד, כ) ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו - מאי משמע?

תנא דבי רבי ישמעאל: 'ציה כמו צווי': כשביל דברים שצויתי אתכם כימות החמה ולא עשיתם (היינו תרומות ומעשרות) - יגזלו מכם מימי שלג כימות הגשמים.'

ואם נותנין מתברכין, שנאמר (מלאכי ג, י) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר והיה טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די.

מאי 'עד בלי די'?

אמר רמי בר חמא אמר רב: עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. בעון גזל הגובאי עולה, והרעב הוה, ובני אדם אוכלים בשר בניהן ובנותיהן, שנאמר (עמוס ד, א) שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שומרון העושקות דלים הרוצצות אביונים [האמרות לאדניהם הביאה ונשתה].

אמר רבא: כגון הני נשי דמחוזא

(שבת לג, א)

דאכלן ולא עבדן (ונמצא שגוזלות את בעליהן; ועוד: מתוך שמלומדות במאכל ובמשתה - גורמות לבעלים לגזול);

וכתיב (בההיא פרשה בנבואת עמוס) (עמוס ד, י) הכיתי אתכם בשדפון ובירקון הרבות וגותיכם וכרמיכם ותאניכם וזיתים יאכל הגזם [ולא שבתם עדי נאם ה'], וכתיב (יואל ד, א) יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל הילק ויתר הילק אכל החסיל (יתר הגזם דמשמע שהגזם אינו אלא תחלת מכה, ואחריה באים ארבה וחסיל, אלמא גובאי עולה בעון גזל, וכיון דמיני גובאי עולין - רעב הוה), וכתיב (וכיון דהרעב הוה) (ישעיהו ט, יט) ויגזור על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שבעו איש בשר זרועו יאכלו אל תקרי 'בשר זרועו' אלא 'בשר זרעו'.

בעון עינוי הדין (שמאחרין הדינין לדנו ולא לשם שמים אלא לאחר שהוברר להן הדין משהין אותו) ועיוות הדין (שמעוותין אותו מדין) וקלקול הדין (שלא היו מתונין בו לעיין כל צרכן, ונתקלקל מאליו) וכיטול תורה - חרב וביזה רבה ודבר וכצורת בא, ובני אדם אוכלין ואינן שבעין, ואוכלין לחמם במשקל, דכתיב (ויקרא כו, כה) והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית [ונאספתם אל עריכם ושלחתי דבר בתוכם ונתתם ביד

אויב], ואין ברית אלא תורה, שנאמר (ידמיהו לג, כה) [כה אמר ה'] **אם לא בריתי יומם ולילה** [חקות שמים וארץ לא שמתין] (ואין ברית אלא תורה, דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה - והגית בו יומם ולילה [יהושע א, ח]; וכתיב חרב, ועל ידי חרב - דהיינו משלחת גידוי מלחמה - הביזה באה, וכתיב ושלחתי דבר [ויקרא כו, כה] - הרי דבר), **וכתיב** (ויקרא כו, כו) **בשברי לכם מטה לחם** (הרי בצורת) **ואפן עשר נשים** [לחמכם בתנור אחד והשיבו לחמכם במשקל ואכלתם ולא תשבועו], **וכתיב** (בסוף כל הקללות) (ויקרא כו, מג) [והארץ תעזב מהם ותרחץ את שבתתיה בהשמה מהם והם ירצו את עונם] **יען וביען במשפטי מאסו** [ואת חקתי געלה נפשם] (הרי עינוי ועיוות וקלקול בכלל).

בעון שבועת שוא (כל המשנה את הידוע כגון על האיש שהוא אשה) **ושבועת שקר** (שאין בדאותו ניכרת ומאמין - שקר לבריות) **וחילול השם** (אדם גדול שבני אדם למדים הימנו ואינו נזהר במעשיו - נמצאו הקטנים מזלזלין בתורה, על ידו ואומרים: "זהו מבין שאין ממש בתורה ובמצוות", ונמצא השם מתחלל = נעשה דבריו חולין) **וחילול שבת** - **חיה רעה רבה, ובהמה כלה, ובני אדם מתמעטין, והדרכים משתוממין** (מאין עובר) **שנאמר**: (ויקרא כו, כג) **ואם באלה לא תוסרו לי** [והלכתי עמי בקרי]: **אל תקרי 'באלה' אלא 'באלה'** (יש במשמע בין שוא בין שקר וכתיב בשבועת שקר 'וחללת' ובשבת ובחילול השם כתיב חילול, וגמרינן משבועה); **וכתיב** (ויקרא כו, כב) **והשלחתי בכם את חית השדה** [ושכלה אתכם והכריתה את בהמתכם והמעטיה אתכם וגשמו דרכיכם], **וכתיב בשבועת שקר** (ויקרא יט, יב) **ולא תשבועו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך** [אני ה'], **ובחילול השם כתיב** (ויקרא כב, לב) **ולא תחללו את שם קדשי** [ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם], **ובחילול שבת כתיב** (שמות לא, יד) [ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם] **מחלליה מות יומת** [כי כל העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמיה], **ויליף חילול חילול משבועת שקר**.

בעון שפיכות דמים בית המקדש חרב, ושכינה מסתלקת מישראל, שנאמר (במדבר לה, לג) **ולא תחניפו** [את הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את הארץ ולא יכפר להם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו] [פסוק לד] **ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה** [כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל], **הא אתם מטמאים אותה - אינכם יושבים בה ואיני שוכן בתוכה** (חורבן הבית במשמע: שאין משכני בתוכם).

בעון גלוי עריות ועבודת כוכבים והשמטת שמיטין ויוכלות - גלות בא לעולם, ומגלין אותן, ובאין אחרים ויושבים במקומן, שנאמר (בפרשת עריות) (ויקרא יח, כו) **כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ** [אשר לפניכם ותטמא הארץ], **וכתיב** (ויקרא יח, כה) **ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה** [ותקא הארץ את יסביה] **וכתיב** (ויקרא יח, כח) **ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה** [כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם], **ובעבודת כוכבים כתיב** (ויקרא כו, ל) [והשמדתי את במתיכם והכרתי את חמניכם] **ונתתי את פגריכם** [על פגרי גלויכם וגעלה נפשי אתכם] (פגרי גלויכם דהיינו עבודה זרה), **וכתיב** (בתריה) (ויקרא כו, לג) **ונתתי את עריכם חרבה** [והשמותי את מקדשיכם] [ולא אריח בריח נוחכם], **שנאמר** (ויקרא כו, לג) **ואתכם אורה בגוים** [והריקתי אחריכם חרב והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה]; **בשמיטין ויוכלות כתיב** (ויקרא כו, לד) **אז תרצה הארץ את שבתותיה** (=שמיטין) **כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם** [אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה], **וכתיב** (ויקרא כו, לה) **כל ימי השמה תשבות** [את אשר לא שבתה בשבתתים בשבתכם עליה] [ולעיל מיניה כתיב (ויקרא כו, לב) ושמו עליה אויביכם היושבים בה - הרי שהם גולין ואויביהם יושבין במקומן].

בעון נבלות פה צרות רבות וגזירות קשות מתחדשות, ובחורי שונאי ישראל מתים, יתומים ואלמנות צועקין ואינן נענין, שנאמר (ישעיהו ט, טז) **על כן על בחוריו לא ישמח ה'** (לא ישמח - הרי צרות וגזירות) **ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם** (הרי צועקין ואינם נענין, בעון מה? -) **כי כלו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה בכל זאת לא שב אפן ועוד ידו נטויה** (ועוד ידו נטויה לשון 'נעדר' כל שנותיו של אדם שהן שבעים שנה - יד הדין נטויה עליו לבטל זכויותיו בעון זה). **מאי 'ועוד ידו נטויה'?**

אמר רב חנן בר רבא: הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה (ולא הוצרך לאדם לפרש למה נכנסה), אלא כל המנבל פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה - הופכין עליו לרעה. אמר רבה בר שילא אמר רב חסדא: כל המנבל את פיו - מעמיקין לו גיהנם, שנאמר (משלי כב, יד) **שוחה עמוקה פי זרות** [זעום ה' יפול שם] (שוחה עמוקה מוכנת לפי זרות: למי שפיו זרה).

רב נחמן בר יצחק אמר: אף שומע ושותק, שנאמר 'זעום ה' יפול שם' (זעם של הקב"ה הוא שורה שם אצל פי זרות: היושב אצלו ושומע קרוי 'זעום של הקב"ה'). אמר רב אושעיא: כל הממרק עצמו (מפנה לבו לכך) לעבירה (ממרק עצמו משאר עסקים להתעסק בעבירות) - חבורות ופצעין יוצאין בו, שנאמר (משלי כג, ל) **חבורות פצע תמרוק ברע** (הממרק ברע) [ומכות חדרי בטן], ולא עוד אלא שנדון בהדרוקן (חולי הוא), שנאמר ומכות חדרי בטן. אמר רב נחמן בר יצחק: סימן לעבירה - הדרוקן.

תנו רבנן: 'שלשה מיני הדרוקן הן: של עבירה (הבאה בשביל עבירה) - עבה (עבה בשור: מתקשה ועב ונפוח בעובי), ושל רעב - תפוח (שייני"ס: נפוח עורו על בשור, ומים בינתיים, ונראה כזכוכית, ורך מתוכו), ושל כשפים - דק (בשור דק וכחוש).'
 שמואל הקטן חש ביה, אמר "ריבוננו של עולם! מי מפיס (מי מטיל גורל להבחין ולהודיע שאינו של עבירה? עכשיו יאמרו עלי שעברתי על דת, ואין הכל יודעין בשלשה סימנים שאמרנו, ופעמים שמשנתין)!!"
 איתסי [נתרפא].

אביי חש ביה;
 אמר רבא: ידענא ביה בנחמני דמכפין נפשיה (ידענא ביה שמחמת רעב בא לו, ואין צריך לחשדו).

רבא חש ביה;
 והא רבא הוא דאמר 'נפיש קטילי קדר (לשון קדרה: על שם ששופך כקדרה) מנפיהי כפן (רבים הרוגי נקבים ממותי הדרוקן של רעב)' (כלומר: למה חש בו? והא לא הרעיב את עצמו? מדקאמר 'ידענא ביה בנחמני' - מכלל דהמרעיב עצמו רע בעיניו! ואי משום שהיה משהה נקביו, ואמרין בבכורות (דף טז:) צואה רבה הדרוקן רבה, שעל שהיית נקבים הוא בא)?
 שאני רבא, דאנסי ליה רבנן בעידניה (התלמידים הקבועים להם עת לפניו) בעל כורחיה (אונסין אותו להשהות נקביו).

תנו רבנן: 'ארבעה סימנים הן: סימן לעבירה - הדרוקן, סימן לשנאת חנם - ירקון, סימן לגסות הרוח - עניות (בפרק 'האיש מקדש' (קדושין דף מט:) מפרש: מאי עניות? - עניות דתורה), סימן ללשון הרע - אסכרה (חולי המתחיל במעיין וגומר בגרון הנקרא בונמלא"ן [diphtheria]).'
 תנו רבנן: 'אסכרה באה לעולם

(שבת לג, ב)
 על המעשר (האוכל פירותיו טבליים, והוא במיתה בידי שמים, וזוהי מיתתו מדה במדה: דדרך גרונו נכנס במעיו); רבי אלעזר ברבי יוסי אומר: על לשון הרע.'
 אמר רבא, ואיתימא רבי יהושע בן לוי: מאי קראה? - (תהלים סג, ג) והמלך ישמח באלהים יתהלל כל הנשבע בו כי יסכר פי דוברי שקר (יסכר - אסכרה).
 איבעיא להו: רבי אלעזר ברבי יוסי על לשון הרע קאמר? או דילמא אף על לשון הרע נמי קאמר?
 תא שמע: 'כשנכנסו רבותינו לכרם כיבנה' (כרם' זה בית המדרש: שיושבין שורות שורות ככרם; כך מפורש בירושלמי בברכות), היה שם רבי יהודה, ורבי אלעזר ברבי יוסי, ורבי שמעון; נשאלה שאלה זו כפניהם: מכה זו (אסכרה) מפני מה מתחלת בכני מעיים וגומרת כפה?
 נענה רבי יהודה ברבי אלעאי, ראש המדברים בכל מקום (במצות המלך, שצוה עליו לדבר תחלה בכל מקום, כדלקמן), ואמר: אף על פי שכליות יועצות ולב מבין ולשון מחתך (לשון הרע, והוא בא על כך, לפיכך מתחיל במעיין ומסיים בפה: שהלב מבין לספר לשון הרע ובודא הדברים מלבו) - פה גומר (הכל יוצא מן הגרון).
 נענה רבי אלעזר ברבי יוסי ואמר: מפני שאוכלין בה דברים

טמאין
 'דברים טמאים' סלקא דעתך (וכי עונשה מיתה? דבשלמא לשון הרע עונשה מיתה, דכתיב (תהלים קא, ה) מלשני בסתר רעהו אותו אצמית [גבה עינים ורחב לבב אתו לא אוכל]? - אלא שאוכלין בה דברים שאינן מתוקנים (מעושרים: שהטבל במיתה בידי שמים, כדיליף ב'אלו הן הנשרפים' (סנהדרין דף קג, ג)).
 נענה רבי שמעון ואמר: בעון ביטול תורה (דענוש נמי מיתה, כדאמרן: מקרא נדרש לפני פניו: למען ירבו ימיכם [דברים יא, כא], הא אם לא תלמדו - יתמעטו).
 אמרו לו: נשים יוכיחו (שאינן מצוות על דברי תורה, דכתיב [דברים יא, יט] ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם, ומתות באסכרה)!
 (אמר להן:) שמבטלות את בעליהן.
 נכרים יוכיחו?
 שמבטלין את ישראל.
 תינוקות (שאינן בני לימוד) יוכיחו?
 (אמר להן:) שמבטלין את אביהן (שמבטלים את אביהם להוליכן לחמה ולצונן ולפייסן באגוזים).

תינוקות של בית רבן (לא בטלין ולא מבטלין) יוכיחו?
 התם כדרכי גוריון, דאמר רבי גוריון - ואיתימא רב יוסף ברבי שמעיה: בזמן שהצדיקים בדור - צדיקים נתפסים על הדור; אין

צדיקים בדור - תינוקות של בית רבן נתפסים על הדור. אמר רבי יצחק בר זעירי, ואמרי לה אמר רבי שמעון בן נזירא: מאי קראה? (שיר השירים א, ח) **אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן** [ורעי את גדיתיך על משכנות הרעים] (אם לא תדעי לך לשמור מצותי - צאי לך ובקשי רחמים בזכות עקבי הצאן: אבות הראשונים שהיו רגלי הצאן וחזקם, ורעי בזכותן את גדיתיך = תינוקות שלך, שלא יתפשו על משכנות הרועים רועי הדור ופרנסיו) ואמרינן גדיים הממושכנין על הרועים. שמע מינה אף על לשון הרע נמי קאמר (ולא פליג אמעשר, דהא קאמר הכא שהם אוכלין דברים שאינן מתוקנין)! שמע מינה.

ואמאי קרו ליה 'דאש המדברים בכל מקום'? דיתבי ר' יהודה, ורבי יוסי, ורבי שמעון, ויתבי יהודה בן גרים (בן גר וגירות היה) גביהו; פתח רבי יהודה ואמר: כמה נאים מעשיהן של אומה זו (רומיים): תקנו שווקים (סדר מושב: שווקי, עיירות, וחוצותיהן), תקנו גשרים, תקנו מרחצאות; רבי יוסי שתק; נענה רבי שמעון בר יוחאי ואמר: כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן: תקנו שווקין - להושיב בהן זונות, מרחצאות - לעדן בהן עצמן, גשרים - ליטול מהן מכס. הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם (לתלמידיו, או לאביו ואמו ולא להשמיען למלכות) ונשמעו (עלידו) למלכות, אמרו: יהודה שעילה - יתעלה (להיות ראש המדברים); יוסי ששתק - יגלה לציפורי; שמעון שגילה - יהרג. אזל הוא ובריה, טשו [התחבאו] בי מדרשא; כל יומא הוה מייתי להו דביתהו ריפתא וכוזא דמיא וכרכי [אשתו היתה מביאה לחם וקנקן מים ואכלו]; כי תקיף גזירתא - אמר ליה לבריה: נשים דעתן קלה עליהן, דילמא מצערי לה ומגליא לן! אזלו טשו במערתא; איתרחיש ניסא, איברי להו [נברא להם] חרובא (לאכול פירותיו) ועינא דמיא (לשתות) והו משלחי מנייהו והו יתבי עד צואריהו בחלא (בחול; שהיו פושטין בגדיהם שלא יבלו ומכסין עדותן בחול); כולי יומא גרסי, בעידן צלויי - לבשו מיכסו ומצלו והדר משלחי מנייהו כי היכי דלא ליבלו. איתבו תריסר שני במערתא, אתא אליהו וקם אפיתחא דמערתא אמר: "מאן לודעיה לבר יוחי דמית קיסר ובטיל גזירתיה!" נפקו, חזו אינשי דקא כרבי (חורשים) וזרעי, אמר: "מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה (דאפשר על ידי נכרים והקב"ה מחלק מזון וריוח לעושי דצונו)!" כל מקום שנותנין עיניהן - מיד נשרף; יצתה בת קול ואמרה להם: "להחריב עולמי יצאתם? חיזרו למערתכם!" הדור אזול איתיבו תריסר ירחי שתא, אמרי: משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש!" (שנאמר (ישעיה טו, כב-כג) ואשם לא תכבה והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר - אף הנדונים בו במשמע: מה שבתות למינוי שלהם - אף חדשים למינוי שלהן, והאי ודאי בפושעי גיהנם משתעי, דכתיב לעיל מיניה [למעשה פסוק כד, שקוראים אחריו שנית את פסוק כג] ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי - הכי תני לה בסדר עולם (פ"ה)!) יצתה בת קול ואמרה: "צאו ממערתכם!" נפקו. כל היכא דהוה מחי [מכה] רבי אלעזר הוה מסי [מרפא] רבי שמעון; אמר לו: "בני! די לעולם (בעוסקי תורה) אני ואתה!" בהדי פניא דמעלי שבתא [לפנות הערב בערב שבת], חזו ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא (חבילות של הדס להריח בשבת; 'מדאני' - כמו מעדנות כימה (איוב לח, לא)) ורהיט [ורץ] בין השמשות; אמרו ליה: "הני למה לך?" אמר להו: "לכבוד שבת!" "ותיסגי לך בחד?"

"חד כנגד 'זכור [את יום השבת לקדשו]' (שמות כח) וחד כנגד 'שמור [את יום השבת לקדשו] כאשר צוך ה' אלקיך [דברים ה, יב]'!" אמר ליה לבריה: "חזי כמה חביבין מצות על ישראל!" - יתיב דעתייהו [נתיישרה דעתם]. שמע רבי פנחס בן יאיר חתניה [חתנו של רשב"י], ונפק לאפיה, עייליה לבי בניה [הכניסם לבית המרחץ]; הוה קא אריך (מתקן ומחליק) ליה לבישריה [של רשב"י]; חזי דהוה ביה פילי (בקעים סדקים מחמת החול) בגופיה, הוה קא בכי וקא נתרו דמעת עיניה [נפלו דמעות לפצעים בעורו של רשב"י] וקמצוחא ליה (לרבי שמעון, שהדמעות מלוחין ומכאיבין את המכה בתחלתן)

אמר ליה: "אוי לי שראיתך בכך!"
אמר ליה: "אשריך שראיתני בכך, שאילמלא לא ראיתני בכך - לא מצאת בי כך [ידעית התורה שלמדתי בחול שבמערות]!"
דמעיקרא כי הוה מקשי רבי שמעון בן יוחי קושיא - הוה מפרק ליה רבי פנחס בן יאיר תריסר פירוקי; לסוף כי הוה מקשי רבי פנחס בן יאיר קושיא - הוה מפרק ליה רבי שמעון בר יוחאי עשרין וארבעה פירוקי! אמר: הואיל ואיתרחיש ניסא - איזיל אתקין מילתא (כדרך שעשה יעקב כשניצול מיד עשו)!
דכתיב (בראשית לג, יח) ויבא יעקב שלם [עיר שכם אשר בארץ כנען בבאו מפדן ארם ויחן את פני העיר] ואמר רב: שלם בגופו (שנתרפא מצלעותו), שלם בממונו, שלם בתורתו (שלא שכח תלמודו מפני טורח הדרך); 'ויחן את פני העיר' - אמר רב: מטבע תיקן להם, ושמואל אמר: שווקים תיקן להם, ורבי יוחנן אמר: מרחצאות תיקן להם. (תיקן להם - דברי חן וחנייה; ולי נראה מ'ויקן את חלקת השדה' [בראשית לג, יט] לשון תיקון).
אמר: איכא מילתא דבעי לתקוני?
אמרו ליה: איכא דוכתא דאית ביה ספק טומאה

(שבת לד, א)
ואית להו צערא לכהנים לאקופי (שהיה אותו שוק שהספק בו מקום מעבר העיר לרבים, והכהנים לא היו יכולין ליכנס שם מפני טומאה, וצריך להקיף דרך אחר ארוך).
אמר: איכא איניש דידע דאיתחזק הכא טהרה (בהאי שוק מימיו, שלא היה בית הקברות גמור, ולא ניתן לפנותו)?
אמר ליה ההוא סבא: כאן קיצץ (שתלן ועקרון לאחר גידולן) בן זכאי תורמסי תרומה (הצריכות לשמן בטהרה, וגם הוא היה כהן, כדאמרין [בתוספתא דפרה] [פ"ג] אם מה שעשו ידי שכתתי [?])
עבד איהו נמי הכי (היה מקצץ תורמסין ומשליכן שם). כל היכא דהוה קשי - טהריה, וכל היכא דהוה רפי - צייניה (ונעשה נס וצף המת במקום שהוא שם, וציינו למקום הקבר; הכי מפרש בפסיקתא דפרשת העומר ובסדר זרעים ירושלמי). [מילולית: כל מקום שנשארה האדמה קשה - טיהר רשב"י, וכל מקום שהיה רך - טימא].
אמר ההוא סבא: טיהר בן יוחי בית הקברות
אמר ליה: "אילמלי לא היית עמנו (במעמד), ואפילו היית עמנו ולא נמנית עמנו (הסכמת לדעתנו להיות מן המניין) - יפה אתה אומר; עכשיו שהיית עמנו ונמנית עמנו, יאמרו 'זונות מפרכסות זו את זו' (את שער חברתה להיות נאה), תלמידי חכמים לא כל שכן!"
יהב ביה עיניה ונח נפשיה.
נפק לשוקא, חזייה ליהודה בן גרים, אמר: "עדיין יש לזה בעולם"!
נתן בו עיניו ועשהו גל של עצמות (כמת שנרקב בשרו ונפל מזמן הרבה).

משנה:
שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה (שאם ימהר להזכירם מבעוד יום - יפשעו ויאמרו 'עדיין יש שהות'): עשרתם (פירות האילן לסעודת שבת? שאף אכילת עראי של שבת קובעת למעשר, כדאמרין במסכת ביצה (דף לד:) דשבת - עונג איקרי, מכל שהוא הוי עונג)? ערבתם (ערובי תחומין וחצירות)? (והני תרי שייכי למימרינהו בלשון שאלה, דשמא כבר עשו)
- הדליקו את הנר (אבל בנר לא שייך 'הדלקתם?', דדבר הנראה לעין הוא)!
ספק חשכה ספק אינו חשכה (כגון בין השמשות) - אין מעשרין את הודאי (דתיקון מעליא הוא, אף על גב דשבות בעלמא היא - קסבר גזרו על השבות אף על בין השמשות) ואין מטבילין את הכלים (דהוי נמי שבות, כדאמרין במסכת ביצה (דף יח.), דנראה כמתקן כלי) ואין מדליקין את הנרות (כל שכן! דספיקא דאורייתא היא, 'וחו ואין צריך לומר זו' קתני);
אבל מעשרין את הדמאי (דלא דמי למתקן, דרוב עמי הארץ מעשרין הן) ומעריבין (עירוב; ובגמרא פרי: הא תנן לעיל ע"פ חשכה ערבתם? מקמי דליהוי ספק), וטומנין את החמין (נותנין בקופה של מוכין להיות חומם משתמר בהן, אבל משחשכה ודאי - אין טומנין בהן, כדמפרש בגמרא).

גמרא:
מנא הני מילי?
אמר רבי יהושע בן לוי: אמר קרא: (איוב ה, כד) וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא.

אמר רבה בר רב הונא: אף על גב דאמור רבנן 'שלשה דברים צריך אדם לומר וכו' - צריך למימרניהו בניחותא, כי היכי דליקבלינהו מיניה.

אמר רב אשי: אנא לא שמיע לי הא דרבה בר רב הונא, וקיימתי מסברא.

הא - גופא קשיא: אמרת 'שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה', עם חשכה (מבעוד יום הוא, ויש שהות לעשר ולערב) - אין, ספק חשכה ספק אינו חשכה - לא! והדר תני 'ספק חשכה ספק אינו חשכה'... מערב [ין]?

סימן בגופיא זימרא ציפרא בחבלא דמילתא:

אמר רבי אבא אמר רב חייא בר אשי אמר רב: לא קשיא, כאן בעירובי תחומין כאן בעירובי חצרות (בעירובי תחומין תיקון מעליא, דאסמכוה רבנן תחומין אקרא, ואפילו למאן דאמר תחומין דרבנן, כדאמרין בעירובין (דף נא). 'לפינו מקום ממקום, ומקום מניסה' כו', אבל עירובי חצרות חומרא בעלמא הוא, ולא מיקרי שביתה מעלייתא, וספקא דבין השמשות שפיר דמי).

דאמר רבא: אמרו לו שנים: "צא וערב עלינו", לאחד עירב עליו מבעוד יום, ולאחד עירב עליו בין השמשות (בין השמשות קונה עירוב, שהוא תחילת קדושת היום): זה שעירב עליו מבעוד יום - נאכל (שאכלו כלב או אדם) עירובו בין השמשות (הניח עירוב לסוף התחום מבעוד יום ולא הספיק להחשיך ממש עד שנאכל בין השמשות), וזה שעירב עליו בין השמשות - נאכל עירובו משחשכה, שניהם קנה עירוב (דלגבי האי שנאכל בין השמשות - משוינן ליה ליליא, ואמרין: כבר קדש היום בעוד העירוב קיים, וקנה עירוב, דהלכה כרבי יוסי דאמר בעירובין (דף לה). 'ספק עירוב - כשר'; ולגבי דהאי שהונח עליו בין השמשות ונתקיים עד שחשכה - משוינן לבין השמשות יממא, ועדיין לא קדש היום כשהונח, ונמצא שהיה שם כבר בשעת קניית עירוב).

מה נפשך: אי בין השמשות יממא הוא - בתרא ליקני (זה שהונח עליו בין השמשות), קמא לא ליקני (שהרי נאכל מבעוד יום)! ואי בין השמשות ליליא הוא, קמא ליקני בתרא לא ליקני!

בין השמשות ספקא הוא (כלומר: הא מילתא דמספקא לן אי בין השמשות יממא או ליליא, במילתא דרבנן איתרע לן בעירובי תחומין דרבנן), וספקא דרבנן לקולא (וכל ספקא דרבנן לקולא).

[ו] אמר רבא: מפני מה אמרו 'אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל (כגון צמר ומוכין) משחשכה (כדתנן במתניתין: 'טומנין את החמין' טעמא דספק חשכה, הא ודאי חשכה - אין טומנין; וסתם הטמנה - בדבר שאינו מוסיף הבל, דאילו בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום אסור, כדתנן בפ"ד (דף מ): 'אין טומנין לא בגפת כו')? - גזירה שמא ירתיח (גזירה שמא ימצא קדרתו שנצטננה כשירצה להטמינה, וירתיחנה תחילה, ונמצא מבשל בשבת).

אמר ליה אביי: אי הכי בין השמשות נמי ניגזר (דהא שבות מעלייתא היא, דהא איכא גזירת איסור דאורייתא, ותנא דמתניתין אית ליה דגזרו על השבות בין השמשות, דקתני 'אין מעשרין את הודאי'?)

אמר ליה: סתם קדירות רותחות הן (שסמוך לבין השמשות הוא מעבירם מעל האור, וליכא למיחש לשמא נצטננה וירתיחנה).

ואמר רבא:

(שבת לד, ב)

מפני מה אמרו 'אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום' (כדתנן לקמן 'לא בגפת ולא בזבל' ואף על גב דסתם הטמנה מבעוד יום הוא, דהא אסרינן משחשכה)? - גזירה שמא יטמין ברמץ שיש בה גחלת (אפר המעורב בגחלים). אמר ליה אביי: ויטמין (דהא מבעוד יום הוא)! גזירה שמא יחתה בגחלים (משחשכה: שבא לבשל הקדרה שלא בשלה כל צרכה, וגזרו אף בבישלה כל צרכה - עד שיגרוף או שיקטום, והכי מסקינן בפרק כירה (דף לז): דאמר רבי 'קטמה והובערה - משהין עליה חמין שהוחמו מבעוד יום כל צרכן ותבשיל שבישל כל צרכו', וכן אמר רבי יוחנן).

תנו רבנן: 'בין השמשות - ספק מן היום ומן הלילה (כלומר ספק יש בו משניהם), ספק כולו מן היום ספק כולו מן הלילה (הרי שלש ספיקות) - (לפיכך) מטילין אותו לחומר שני ימים (ולקמן מפרש למאי הילכתא שייך לומר 'שמא יש בו משניהם'); ואיזהו בין השמשות? משתשקע החמה, כל זמן שפני מזרח מאדימין (שנראה אדמומית חמה בעבים); הכסיף (השחיר) התחתון (תחתון של כיפת הרקיע הסמוכה לארץ) ולא הכסיף העליון (גובהה של כפה אינה ממחרת להכסיף) -

בין השמשות; הכסיף העליון והשוה לתחתון - זהו לילה, דברי רבי יהודה (ולקמן פריך: מאי קאמר? דקשיא סיפא ארישא); **רבי נחמיה אומר: כדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל** (חצי מיל זהו שיעור אורך בין השמשות, ולאחר חצי מיל הוא לילה); **רבי יוסי אומר: בין השמשות כהרף עין** (כשיעור קריצת עין ברפיון ולא בחזקה), **זה נכנס וזה יוצא** (הלילה נכנס והיום יוצא: יציאת זה עם כניסת זה, כשהם מתפרשין קרי 'בין השמשות', וכל דמקמי הכי - הוי יום מעליא), **ואי אפשר לעמוד עליו**.

אמר רב: 'מטילין אותו לחומר שני ימים' - למאי הלכתא (למאי הילכתא יטילו עליו ספק שמא משניהם יש בו? בשלמא ספק כולו מן היום - איכא למימר לענין מוצאי שבת: להביא אשם תלוי; ספק כולו מן הלילה - לענין לילי שבת, אלא חומר שניהם למאי הילכתא)?

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: לענין טומאה, כדתנן [זבחים פ"א מ"ו]: **'ראה שני ימים בין השמשות'** (זיבה דזב מטמא בימים, ובראיות בין שראה שנים ביום אחד, בין שראה שנים בשני ימים רצופים, בין שראה אחת בשני ימים - כגון בין השמשות: חשיב ליה כשתי ראיות משום ימים, דילפינן מ'לזכר ולנקבה' [ויקרא טו, לג]: מה נקבה בימים - אף זכר בימים; וראיות בגופיה מיפרשא, כדתניא במגילה (דף ח. טז.) **'מנה הכתוב שתיים וקראו טמא כו'**) - **ספק לטומאה ולקרבן** (ספק טמא ספק טהור, ספק חייב קרבן עם הטומאה ספק אינו חייב קרבן; אבל טמא שבעה: דזב בעל שתי ראיות או שני ימים - כל תורת טומאת זבין עליו, ושלישי מביאתו לידי קרבן; וזה שראה שני בין השמשות, ספק יום אחד הוא וטמא בשני ראיות, או שני ימים רצופין הן וטמא נמי בתורת ימים, ספק שני ימים שאין רצופין הן וטהור מטומאת שבעה, אלא כבעל קרי בעלמא: דלאו שתי ראיות ביום אחד איכא, ולא שני ימים רצופין איכא, ספק שהן שלשה ימים רצופין דזב גמור הוא אף לקרבן, כיצד: שמא בין השמשות הראשון כולו מן היום, ובין השמשות השני כולו מן הלילה, ונמצא יום אחד הפסק בינתיים, וטהור, או שניהם מן היום, דהוה להו שני ימים רצופין; וכן אם שניהם מן הלילה - הוה להו נמי שני ימים רצופין; או שמא אם הראשון מן הלילה והשני מן היום - הוה להו נמי שתי ראיות ביום אחד, וטמא שבעה בכל אלו, ואין כאן קרבן; או שמא שתי הראיות היו מקצתן ביום ומקצתן בלילה, ויש כאן שלשה רצופים; וכן אם הראשונה מקצתה ביום ומקצתה בלילה, והשניה כולה מן הלילה, או הראשונה כולה מן היום והשניה מקצתה ביום ומקצתה בלילה, הוה להו שלשה ימים רצופין וטעון קרבן; הלכך ספק אף לקרבן, ומביא חטאת העוף הבאה על הספק - ואין נאכלת: דשמא לאו בר קרבן הוא, ומליקת חולין - נבלה); **ראה יום אחד בין השמשות - ספק לטומאה** (שמא מקצתה ביום ומקצתה בלילה, והיינו חומר שני ימים, וטמא שבעה, או שמא כולה או מן היום או מן הלילה ואין כאן אלא אחת).

הא - גופה קשיא? אמרת 'איזהו בין השמשות? - משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין' (עדיין לא הכסיף אפילו תחתון), **הא הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון - לילה הוא, והדר תנא 'הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון בין השמשות'?!?**

אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל: כרוך ותני (שני הדברים בכרך אחד = בתורה אחת): **'איזהו בין השמשות? - משתשקע החמה, כל זמן שפני מזרח מאדימין, והכסיף התחתון ולא הכסיף העליון נמי בין השמשות; הכסיף העליון והשוה לתחתון - לילה**. **ורב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל: הכי קתני: משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין = יום; הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון = בין השמשות; הכסיף העליון והשוה לתחתון = לילה**.

ואזדו לטעמייהו (דרבה סבר שיעור בין השמשות נפיש, ורב יוסף סבר זוטא): **דאיתמר: שיעור בין השמשות בכמה? אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל: שלשה חלקי מיל; מאי 'שלשה חלקי מיל'? אילימא תלתא פלגי מילא - נימא 'מיל ומחצה'?! אלא תלתא תילתי מילא? נימא 'מיל'?! אלא תלתא ריבעי מילא** [שלשת רבעי מיל]. **ורב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל: 'שני חלקי מיל'; מאי 'שני חלקי מיל'? אילימא תרי פלגי מילא - לימא 'מיל'?! ואלא תרי רבעי מילא? לימא 'חצי מיל'?! אלא**

(שבת לה, א)

תרי תילתי [שני שלישי] **מיל**.

מאי בינייהו?

איכא בינייהו פלגא דדנקא (דנקא שתות [ששית; כלומר: חצי ששית], אחד מ"ב במיל, דשיעורא דרבה תלת ריבעי מילא, היינו תשעה פלגי דנקא, ושיעורא דרב יוסף שמונה פלגי דנקא).

וחילופה בחלתא (כוורת), **דאמר רבה: חלתא בת תרי כורי** [שמחזיקה שני כור] **שרי לטלטולה** (דתורת כלי עליה), **ובת תלתא כורי אסור לטלטולה** (גדולה יותר מדאי ואין תורת כלי עליה), **ורב יוסף אמר: בת תלתא כורי נמי שרי, בת ארבעה כורי אסור**. (איפליגו רבה ורב יוסף בחלתא, דהתם שיעורא דרב יוסף נפיש מדרבה: רבה דאמר הכא תלתא - אמר התם תרי, ורב יוסף דאמר הכא תרי - אמר התם תלתא).

אמר אביי: בעי מיניה דמר (רבה) בשעת מעשה (שהייתי צריך לדבר), ואפילו בת תרי כורי לא שרא לי, כמאן (הא דאפילו בתרתי כורי לא שרא)? כהאי תנא, דתנן [כלים פ"ט מ"א]: כוורת הקש (זנבות שבולין אשטריי"ס) וכוורת הקנים ובור ספינה אלכסנדריה (ספינה גדולה שפורשים בה לים הגדול, ומי הים מלוחין, ועושין כלי גדול כמין בור, ונותנין לתוכו מים יפים), אף על פי שיש להם שולים והן מחזיקות ארבעים סאה בלח (לח אין בו גודש) - שהן כוריים (ששים סאה) ביבש (שהגודש מחזיק שליש בכלים שלהם, שהיו עשוין כים שעשה שלמה, גובהן כחצי רחבן, והם עגולים) - טהורים (דאיתקש כלי עץ לשק דמיטלטל מלא וריקן, וזה אינו מיטלטל מלא, דגדול יותר מדאי, ואם יטלטלוהו - ישבר בידיהם).¹

אמר אביי: שמע מינה האי גודשא - תילתא הוי.

אביי חזייה לרבא דקא דאוי (מביט) למערב (ערב שבת לראות אם יש שם אדמומית חמה), אמר ליה: והתניא 'כל זמן שפני מזרח מאדימין'? אמר ליה: מי סברת פני מזרח ממש? לא! פנים המאדימין את המזרח (לערב חמה שוקעת במערב, וחרורי החמה מאדימין את המזרח, כחלון דכשהחמה נכנסת בה - מאדמת כותל שכנגדה).

איכא דאמרי רבא חזייה לאביי דקא דאוי למזרח, אמר ליה: מי סברת פני מזרח ממש? פנים המאדימין את המזרח! וסימנין כוותא (חלון, כמו שפירשתי).

ר' נחמיה אומר כדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל: אמר רבי חנינא: הרוצה לידע שיעורו של רבי נחמיה, יניח חמה בראש הכרמל (הר שעל שפת הים, וחמה סמוך לשקיעתה נראית על ראשי ההרים) וירד ויטבול בים ויעלה (ובכדי שירד ויטבול ויעלה הוי לילה), וזהו שיעורו של רבי נחמיה.

אמר רבי חייא: הרוצה לראות בארה של מרים - יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים (סלע עגול ועשוי ככברה), וזו היא בארה של מרים (שהיה מתגלגל עם ישראל במדבר בזכותה של מרים, דכתיב (במדבר כ"א) ותמת שם מרים וסמין ליה ולא היה מים לעדה [במדבר כ"ב]).

אמר רב: מעין המיטלטל טהור (מלקבל טומאה, וטובלין בו, דלאו ככלי דמי להיות המים הנובעין ממנו כשאובין), וזהו בארה של מרים (ואין לך מעין מיטלטל אלא בארה של מרים).

אמר רב יהודה אמר שמואל: בין השמשות דרבע יהודה - כהנים טובלין בו (ואף על פי שצריכין הערב שמש אחר טבילה לאכול בתרומתן, קסבר ימא הוא ויש שהות אחריו לשקיעת החמה).

למאן?: אילימא לרבי יהודה - ספקא הוא (לדידיה, הואיל וקרי ליה 'בין השמשות' - כוליה ספקא הוא, ושמא טבלו בלילה, ואין כאן הערב שמש)! אלא בין השמשות דרבי יהודה - לרבי יוסי כהנים טובלין בו.

(אלא בין השמשות דרבי יוסי לרבי יהודה לא גרסינן, דהא בהדיא אמר שמואל 'בין השמשות דרבי יהודה כהנים טובלין בו', ומאן דגרס ליה - מפרש הכי: אלא בין השמשות דרבי יוסי - לרבי יהודה, והכי אתמר: בין השמשות דרבי יוסי - לרבי יהודה כהנים טובלין בו, ואשמעינן שמואל דבין השמשות דרבי יוסי קדים לדרבי יהודה, ותחילת בין השמשות דרבי יהודה לרבי יוסי ליליא הוא, ודרבי יוסי לרבי יהודה ימא הוא. והא בעי הערב שמש? נהי דלרבי יהודה ימא הוא, מיהו היכי טביל? הא בין השמשות דרבי יהודה ספק לילה הוא, וכיון דבין השמשות דרבי יוסי כהרף עין - מקמן דסליק מטבילה שלים ועייל בין השמשות דרבי יהודה, וספק לילה הוא, ואין כאן הערב שמש! ולא מילתא היא, דליכא למימר דרבי יוסי קדים, מדקאמר בסיפא 'אלא דרבי יהודה - לרבי יוסי...' ופרכינן פשיטא, ואי הוה לן לספוקי דדילמא דרבי יוסי קדים - מאי פשיטותא? טובא אשמעינן שמואל דאשמעינן דבין השמשות דרבי יהודה קדים)

פשיטא (דלר' יוסי כהנים טובלים בו בדרבי יהודה, דהא ספקא דרבי יוסי כהרף עין, וכל למעלה הימנו ימא הוא, ושיעוריה דרבי יהודה נפיש טובא ומעריב שמשיה)!?

מהו דתימא 'בין השמשות דרבי יוסי מישך שיין בדרבי יהודה (בסופו) הוא נכלל, וכי שלים דרבי יהודה - ליליא הוא אפילו לרבי יוסי, וכי טביל בסוף בין השמשות דרבי יהודה תו ליכא הערב שמש' - קא משמע לן (שמואל) דשלים בין השמשות דרבי יהודה והדר מתחיל בין השמשות דרבי יוסי (דכל בין השמשות דרבי יהודה - לרבי יוסי ימא הוא, וכשר לטבילה, והדר מתחיל דרבי יוסי, והוא 'הערב שמש').

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה לענין שבת, והלכה כרבי יוסי לענין תרומה.

בשלמא 'הלכה כרבי יהודה לענין שבת' - לחומרא (כלומר: מדקאמר רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה להכי והלכה כרבי יוסי להכי - שמע מינה מספקא ליה, הלכך על כרחך לחומרא בעי למיזל, ובשלמא כי אמר 'הלכה כרבי יהודה לענין שבת' - איכא למימר דלחומרא אמרה, ובערב שבת אמר:

שאם עשה בו מלאכה - מביא אשם תלוי, אבל במוצאי שבת לא עבדין כוותיה למימרא דבין השמשות ידידיה ליליא הוא), אבל לענין תרומה מאי היא? : אילימא לטבילה (דסבירא ליה דכהנים טובלין בדברי יהודה כדקאמר רבי יוסי) - ספקא היא (והא לרבי יוחנן - דרבי יהודה ספיקא הוא, מדלענין שבת קאי כוותיה לחומרא) ! ?

(שבת לה, ב)

אלא לאכילת תרומה: דלא אכלי כהנים תרומה עד דשלים בין השמשות דרבי יוסי (וכולה מילתא דרבי יוחנן - לחומרא: דלא תימא כי שלים בין השמשות דרבי יהודה - ליליא הוא, וניכול, וממילא נמי לענין מוצאי שבת לא אמרינן כרבי יהודה דנימא דרבי יוסי ליליא הוא ושרי [??]).

אמר רב יהודה אמר שמואל: כוכב אחד = יום; שנים = בין השמשות; שלשה = לילה. תניא נמי הכי: 'כוכב אחד = יום, שנים = בין השמשות, שלשה = לילה; אמר רבי יוסי: לא כוכבים גדולים הנראין ביום, ולא כוכבים קטנים שאין נראין אלא בלילה, אלא בינונים.' אמר רבי יוסי ברבי זבידא: העושה מלאכה בשני בין השמשות (ערב שבת ומוצאי שבת בהעלם אחד) - (אין כאן עוד אשם תלוי, אלא) חייב חטאת ממה נפשך (אי ליליא הוא - חייב על ערב שבת, ושל מוצאי שבת אינו כלום; ואי יממא הוא - חייב על מוצאי שבת ואין של ערב שבת כלום, וכגון דעבד ליה כל בין השמשות: דליכא לספוקי להאי בתחילתו ולהאי בסופו). אמר ליה רבא לשמעיה: אתון, דלא קים לכו בשיעורא דרבנן (בין השמשות), אדשימשא אריש דיקלי - אתלו שרגא (תלו, הדליקו את הנר מבעוד יום).

ביום המעונן מאי?

במתא חזי תרנגולא, בדברא עורבי (חזו תרנגולין היושבים על הקורות מבעוד יום וכן העורבים בשדה) - אי נמי אדאני (עשב הקרוי מלווא, ועלין שלו נוטין לצד החמה: שחרית כפופין למזרח, ובחצי היום זקופין, ולערב כפופים מאד למערב).

תנו רבנן: 'שש תקיעות תוקעין ערב שבת' (אף התרועות במנין, דסדר שלהן תקיעה תרועה ותקיעה): ראשונה - להבטיל את העם ממלאכה שבשדות (ויהא להן שהות ליכנס לעיר); שניה - להבטיל עיר (ממלאכה) וחנויות (ממקח וממכר); שלישית - להדליק את הנר, דברי רבי נתן; רבי יהודה הנשיא אומר: שלישית לחלוץ תפילין (והדלקת נר ברביעית), ושוהה כדי צליית דג קטן או כדי להדביק פת בתנור (ועדיין יש שהות כדי שיקרמו פניה: שהיו ממחרים התקיעות כדי להוסיף מחול על הקדש), ותוקע ומריע ותוקע (הרי שש) - ושובת (חל שבת עליו). אמר רבן שמעון בן גמליאל: מה נעשה להם לכבליים שתוקעין ומריעין ושובתין מתוך מריעין? [כלומר: התרועה האחרונה מכוונת שתוך כד התרועה האחרונה יקבלו שבת]

'תוקעין ומריעין' - הווי להו חמשה [חסרה התקיעה האחרונה, שהרי הסדר הוא תקיעה תרועה תקיעה - וחוזר על סדר זה שנית]! אלא שתוקעין וחוזרין ותוקעין ומריעין [כלומר: למעשה הסדר הבבלי הוא: תקיעה תרועה תקיעה, תקיעה תקיעה תרועה] ושובתין מתוך מריעין - מנהג אבותיהן בידיהן.

מתני ליה רב יהודה לרב יצחק בריה: 'שניה - להדליק את הנר'. כמאן? לא כרבי נתן ולא כרבי יהודה הנשיא? אלא 'שלישית להדליק את הנר'; כמאן? - כרבי נתן.

תנא דבי רבי ישמעאל: 'שש תקיעות תוקעין ערב שבת; התחיל לתקוע תקיעה ראשונה - נמנעו העומדים בשדה מלעדור (מלחפור) ומלחרוש ומלעשות כל מלאכה שבשדות; ואין הקרובין רשאים ליכנס עד שיבואו רחוקין ויכנסו כולם כאחד (שלא יחשדו הנכנסים באחרונה לומר שעסקו במלאכתן אחר ששמעו קול השופר, שאין הכל מכירין מי קרובים ומי רחוקים); ועדיין חנויות פתוחות ותריסין מונחין (תריסין הן דלתות החנויות, ומסלקין אותן ומניחן על גבי יתדות, ומוכרין עליהן תבלין ושאר דברים, ולערב מחזירין אותן לפתחים); התחיל לתקוע תקיעה שניה - נסתלקו התריסין וננעלו החנויות, ועדיין חמין (מים חמין) למזוג בהן יין לשתות) מונחין על גבי כירה וקדירות מונחות על גבי כירה; התחיל לתקוע תקיעה שלישית - סילק המסלק (קדרות העשויות להסתלק למאכל הלילה) והטמין המטמין (את הראויות למחרת) והדליק המדליק, ושוהה

כדי צליית דג קטן או כדי להדביק פת בתנור, ותוקע ומריע ותוקע - ושובת.

אמר רבי יוסי ברכי חנינא: שמעתי שאם בא להדליק אחר שש תקיעות - מדליק, שהרי נתנו חכמים שיעור לחזן הכנסת (שמש הציבור) להוליך שופרו לביתו (שהיה גג מיוחד בגובה העיר ואמצעיתה, לתקוע שם, ומשם מוליכו לביתו; אלמא אכתי לא נקיט קדושת שבת עלייהו!).
אמר לו: אם כן - נתת דבריך לשיעוריך (פעמים שביתו קרוב פעמים שביתו רחוק)! אלא מקום צנוע יש לו לחזן הכנסת בראש גגו ששם מניח שופרו, לפי שאין מטלטלין (אפילו ברשות היחיד) לא את השופר ולא את החצוצרות.

והתניא: 'שופר מיטלטל וחצוצרות אינם מיטלטלין' (שופר מיטלטל. לפי שכפוף ראשו וראוי לשאוב בו מים ולשתות התינוק, חצוצרות פשוטה, ואינה ראויה אלא לתקוע, והוי דבר שמלאכתו לאיסור ואסור משום מוקצה!)?

אמר רב יוסף: לא קשיא: כאן ביחיד כאן בצבור.
אמר ליה אביי: וביחיד למאי חזי?
הואיל וראוי לגמע בו מים

(שבת לו, א)

לתינוק.

בציבור נמי חזי לגמע לתינוק עני (שעל הציבור לפרנסו!) ותו, הא דתניא: 'כשם שמטלטלין את השופר כך מטלטלין את חצוצרות' - מני?

אלא לא קשיא: הא (שופר מיטלטל וחצוצרות אינן מיטלטלין, דמוקצה הוא, אבל שופר - תורת כלי עליו, כדאמרן לעיל) רבי יהודה, הא (דקתני תרוייהו מטלטלין) רבי שמעון (דלית ליה מוקצה), הא (דקתני אף שופר אין מטלטלין) רבי נחמיה (דאמר אפילו תרוד אפילו טלית אין ניטלין אלא לצורך תשמישו המיוחד, ועיקר שופר לאו לגמוע מים קאי).
ומאי 'שופר' (דקתני בההיא דרבי נחמיה, דאקדמית בה לחצוצרות לאיסורא? וכיון דתני אין מטלטלין את השופר - תו לא צריך למתני חצוצרות, דכל שכן היא: הואיל ואינו ראוי לגמע בו תינוק?)
(אלא שופר דתנא רישא הוא) נמי חצוצרות (וחצוצרות דתנא בסיפא הוא שופר דאישתנו שמייהו), כדרב חסדא, דאמר רב חסדא: הני תלת מילי - אישתני שמייהו מכי חרב בית המקדש:

חצוצרתא - שופרא, שופרא - חצוצרתא.

למאי נפקא מינה?

לשופר של ראש השנה (אין תוקעין אלא באותו שעם הארץ קורין 'חצוצרות', והוא שופר;

או אם בא עם הארץ לשאול במה יתקע - אומרים לו בחצוצרות);

ערבה - צפצפה, צפצפה - ערבה;

למאי נפקא מינה?

ללולב (צפצפה פסולה ללולב, ועלה שלה עגול, וקנה שלה לבן, כדאמרן בסוכה).

פתורה - פתורתא, פתורתא - פתורה;

למאי נפקא מינה?

למקח וממכר (מתחילה היו קורין לגדול 'פתורה' ולקטנה 'פתורתא' - ועכשיו נשתנו).

אמר אביי: אף אנו נאמר (אף אנו יכולים להוסיף אדרב חסדא לומר שגם זה נשתנה):

הובלילא (מתחילה היו קורין להמסס 'הובלילא' ולבית הכסות 'בי כסי', ועכשיו נשתנו [המסס הוא הסמוך לבית הכסות, עשוי סגלגל כמין כדור, ובתוכו קליפות קליפות הרבה, כגלגל של ריחים, וקורין צינפי"ל, ודופנו דק מאד]) - בי כסי (סוף הכרס שקורין פאנצ"א, ויש בו עובי שקורין דובלו"ן, ותוכו עשוי כמין כוס; 'עובי בית הכסות' - דופן כפולה, ודבוקין הכפלים זה בזה בשומן), בי כסי -

הובלילא; למאי נפקא מינה? - למחט שנמצאת בעובי בית הכסות,

דמצד אחד (שלא ניקב אלא אחד מן הכפלים) כשירה (שחבירו סותמו), ומשני צדדים

(שניקבו שניהם) - טריפה (ובבית הכסות הוא דאיכא לפלוגי בין צד אחד לשני צדדין, אבל בהמסס

אפילו מצד אחד, שלא נראה הנקב לחוץ - אין זו סתימה, לפי שהדופן דק מאד).

אמר רב אשי: אף אנו נאמר: בבל - בורסיף, בורסיף - בבל;

(שבת לו, ב)

למאי נפקא מינה?

לגיטי נשים (דקיימא לן בני בבל בקיאיין שצריך לכתוב גט לשמה, והמביא גט משם - אין צריך לומר

'בפני נכתב ובפני נחתם', ובני שאר ארצות אין בקיאיין, וצריך; ועכשיו בני בורסיף היא 'בבל', ו'בבל' של

עכשיו היא 'בורסיף', והן עמי הארץ, כדאמרין בעלמא (סנהדרין דף קט.): בור שאפי שנטלו מימיו;

ואני אומר נפקא מינה לגיטי נשים לענין שינה שמו ושמה ושם עירו ועירה – פסול, וצריך לכתוב שם של
עכשיו).

הדרן עלך במה מדליקין